T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

BATI BENGAL'DEKİ BABÜRLÜ DÖNEMİ (1576-1757) CAMİLERİ VE TÜRBELERİ

Hazırlayan
Abu Bakkar SIDDIQUE

Danışman
Prof. Dr. Celil ARSLAN

Doktora Tezi

Ağustos 2022, KAYSERİ

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

BATI BENGAL'DEKİ BABÜRLÜ DÖNEMİ (1576-1757) CAMİLERİ VE TÜRBELERİ

(Doktora Tezi)

Hazırlayan
Abu Bakkar SIDDIQUE

Danışman
Prof. Dr. Celil ARSLAN

Ağustos 2022, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Abu Bakkar SIDDIQUE

T.C.

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Sanat Tarihi

Program Adı : Doktora

Tez Başlığı : "Batı Bengal'deki Babürlü Dönemi (1576-1757) Camileri ve Türbeleri"

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Önsöz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 255 sayfalık kısmına ilişkin 17.08.2022 tarihinde ***Turnitin*** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı**: % 6'** dır.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimeden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 17.08.2022

Danışman: Öğrenci:

Prof. Dr. Celil ARSLAN Abu Bakkar SIDDIQUE

KILAVUZA UYGUNLUK SAYFASI

"Batı Bengal'deki Babürlü Dönemi (1576-1757) Camileri ve Türbeleri" başlıklı Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan	**Danışman**
Abu Bakkar SIDDIQUE	Prof. Dr. Celil ARSLAN

Sanat Tarihi Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Sultan Murat TOPÇU

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Celil ARSLAN danışmanlığında **Abu Bakkar SIDDIQUE** tarafından hazırlanan **"Batı Bengal'deki Babürlü Dönemi (1576-1757) Camileri ve Türbeleri"** adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Sanat Tarihi** Anabilim Dalı'nda **Doktora** tezi olarak kabul edilmiştir.

10/06/2022

(Tez Savunma Sınav Tarihi yazılacak)

JÜRİ:

Danışman :

Üye :

Üye :

Üye :

Üye :

YEDEK:

Üye :

Üye :

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun …. /…./…… tarih ve …….. sayılı kararı ile onaylanmıştır.

……. /…..…../ ……..…

Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Türklerin önemli bir kolunu oluşturan Babürlülerin Türk-İslam Sanat Tarihine katkısı çok büyüktür. O dönemde sanatın çeşitli kolları arasında Mimari önemli yer tutar. Yapılan Tezde, Bengal bölgesinin 1576'de Babürlüler tarafından fethinden 1757'de Bengal'deki bağımsız Nevab'ı döneminin sonuna kadar olan süreçte, Bengal'ın batı bölgesinde inşa edilen cami ve türbe mimarisi ana araştırma konusunu oluşturmaktadır.

Hindistan'daki siyasi istikrarsızlık dalgası Bangladeş'i de etkilemiştir. Ayrıca dünyada Kovid-19'un korkunç etkisi nedeniyle Bangladeş ve Batı Bengal'deki (Hindistan) kütüphaneler, eğitim kurumlarıyla birlikte kapatılmasına rağmen bu şartlar altında çalışmalara devam ettim.

Yukarıda ortaya çıkan olumsuz durumlarda Danışmanım sayın Prof. Dr. Celil Arslan tavsiye, cesaret ve teşvik ile her zaman yanımda olmuştur. Çalışmam Profesör Dr. Najma Khan Majlis hoca tarafından desteklenmiştir. Kendilerine gerçekten çok şey borçluyum.

Ayrıca yabancı uyruklu bir öğrenci olarak Sanat Tarih bölümünün değerli hocalarının sevgi ve işbirliği için hepsine sonsuz sevgi ve teşekkürler.

Tez boyunca her zaman yanımda olan sevgili ailemin, özellikle, Ebeveynler ve eşim Sharmin Sultana Juthi'nin tam desteği olmadan bu uzun yolu geçmek benim için çok zordu.

Bu çalışmayı bitirmem için bana her zaman ilham veren bazı kişilerin isimlerini anmak istiyorum: B. M. Tanvir Ahmed, Mehedi Hasan (Kalküta Üniversitesi), Zahirul Islam Jitu bay (Genel Müdür, Seçilmiş Kütüphanesi, Jashore), Mahbub Alam bay (Eski Büyükelçi, Bangladeş Halk Cumhuriyet Hükümeti ve Kıdemli Araştırma Görevlisi, Uluslararası Bengal Sanatı Çalışmaları Merkezi), Dr. Mostafizur Rahman bay (Bangladeş Asya Üniversitesi), Dr. S. M. Saiful Islam ve Ahasanur Rahman (Uluslararası Bengal Sanatı Çalışmaları Merkezi), Dakka Üniversitesi'nin arkadaşım Jubair Husain (Subay, Manarat Uluslararası Üniversitesi) ve Abdur Rashid (Halkla İlişkiler Sorumlusu, Jashore Bilim ve Teknoloji Üniversitesi), Mahmud Hasan (Alan Müdürü, RSPL Health BD Limited) vb. Hepsine minnettarım.

Her şeyden önce, tarih ve mirasın taşıyıcılarından biri olan Türkiye gibi güzel bir ülkeyi ziyaret etme fırsatını ve bana finansal desteği sağlayan ülkenin devlet kurumu YTB (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı) na sonsuz şükranlarımı sunarım.

Abu Bakkar SIDDIQUE

Ağustos 2022, KAYSERİ

BATI BENGAL'DEKİ BABÜRLÜ DÖNEMİ (1576-1757) CAMİLERİ VE TÜRBELERİ

Abu Bakkar SIDDIQUE

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi, Ağustos 2022
Danışman: Prof. Dr. Celil ARSLAN

ÖZET

Hint alt kıtası yüzlerce yıldır toplumsal, dini ve egzotik toplulukların etkisiyle evrimleşmiş ve asimile olmuştur. Onlar arasında bazı Türk topluluklar bu bölgede gelip kendi Türk-İslam kültürünü yaymış ve Hindistan'da neredeyse 700 yıl uzanan büyük iki periyota bölünerek idare etmişlerdir. Birincisi Delhi Sultanlığı, diğer kısmı Babürlüler Devleti veya İmparatorluğu dönemidir. Bu uzun zaman sürecinde mimarlık, tarih ve kültürel mirasta büyük bir değişiklik oluşturmuşlardır. Bu dönemlerde inşa edilen abideler bugüne dek Türk ve İslam mimarisinin temsil ederler. O zaman Hindistan'nın güçlü bir vilâyet olan Bengal (şimdiki Bangladeş ve Hindistan'nın Batı Bengal) İslam mimarisinin özellikle cami ve türbe mimarisinde önemli bir rol oynamıştır. Bu çalışmada, MS 1576-1757 yılları arasında kurulan Batı Bengal'deki Babürlü dönemi camileri ve türbelerinin kökeni ve gelişimi, plan ve mimari özellikleri, malzeme, teknik, süsleme, etkisi ve bugünkü durumu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bengal, Batı Bengal, Babürlü Dönemi, Cami Mimarisi, Türbe Mimarisi

MUGHAL MOSQUES AND TOMBS İN WESTERN BENGAL (1576-1757)

Abu Bakkar SIDDIQUE

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences
PhD Thesis, August 2022
Supervisor: Prof. Dr. Celil ARSLAN

ABSTRACT

The Indian sub-continent has evolved and assimilated by impact from social, religious and exotic communities for centuries, where some Turkish descendant came and ruled dispensing own Islamic culture in this region. They were ruled by divided into great two period almost 700 years in India. One is Sultanate and another part is Babur or empire period. In this long time they were able to bring a big change in the architectural history and heritage. Which monuments represents of the Turkish and Islamic architecture till now. As a strong province, Bengal (now Bangladesh and West Bengal) played an important role in Islamic architecture particularly mosque and tomb architecture. The origin and development, plan and architectural features, materials, techniques, ornaments, impacts and current situation of the mosques and tombs in Western Bengal established between 1576-1757 AD during the Mughal period will be discussed in this study.

Keywords: Bengal, Western Bengal, Mughal Period, Mosque Architecture, Tomb Architecture

İÇİNDEKİLER

BATI BENGAL'DEKİ BABÜRLÜ DÖNEMİ (1576-1757) CAMİLERİ VE TÜRBELERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK ..... **i**

TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI ..... **ii**

KILAVUZA UYGUNLUK SAYFASI ..... **iii**

KABUL VE ONAY TUTANAĞI ..... **iv**

ÖN SÖZ ..... **v**

ÖZET ..... **vi**

ABSTRACT ..... **vii**

İÇİNDEKİLER ..... **viii**

KISALTMALAR ..... **xi**

HARİTALAR LİSTESİ ..... **xii**

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ ..... **xiii**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xxiv**

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi 1

1.2. Sınırları 2

1.3. Araştırmanın Yöntemi 3

İKİNCİ BÖLÜM

TARİH VE COĞRAFYA

2.1. Bengal'ın Eskiçağ Tarihi ve Coğrafyası 5

2.2. Türklerin Bengal Fethi ve Hükümdarlığı (1204-1487) 10

2.3. Bengal'deki Babürlü Tarihi 13

2.4. Batı Bengal 18

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BATI BENGAL'DEKİ BABÜRLÜ CAMİLERİ

3.1. Bengal'deki Cami Mimarisi 21

3.2. Katalog 23
3.2.1. Kutub Şahi Cami, Maldah 23
3.2.2. Ulu Cami, Eski Maldah 32
3.2.3. Ulu Cami, Rajmahal 43
3.2.4. Ekber Şah Cami, Rajmahal 50
3.2.5. Juma (Ulu) Cami, Rajmahl 59
3.2.6. Sirsi Cami, Rajmahal 70
3.2.7. Rauşan Cami, Rajmahal 79
3.2.8. Mahajantoli Cami, Rajmahal 87
3.2.9. Enver Şehit Cami, Burdvan 93
3.2.10. Chhoti Cami, Rajmahal 102
3.2.11. Mahalle J. K. Mayın Cami, Rajmahal 109
3.2.12. Katra Cami, Murşidabat 115
3.2.13. Fath Han Cami, Hughli 134
3.2.14. Ezimunnesa Begum Cami, Murşidabat 140
3.2.15. Nusari Banu Cami, Murşidabat 146
3.2.16. Futi Cami, Murşidabat 153
3.2.17. Şujaettin Cami, Murşidabat 163
3.2.18. Seyf Allah Cami, Murşidabat 175
3.2.19. Motijhil Jama Cami, Murşidabat 178
3.2.20. Safid Cami, Murşidabat 185
3.2.21. Zarad Cami, Murşidabat 195

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BATI BENGAL'DEKİ BABÜRLÜ TÜRBELERİ

4.1. Bengal'deki Türbe Mimarisi 200
4.2. Katalog 201
4.2.1. Pir Bahram Sakka'nın Türbesi 201
4.2.2. Fath Han'ın Mozolesi 207
4.2.3. Baht Huma Mozolesi 212
4.2.4. Haja Enver Şehit'in Mezarı 214
4.2.5. Nevab Şujaettin Türbesi 219

4.2.6. Nevab Elivardi Han'ın Mozolesi 222

SONUÇ 227
KAYNAKÇA.....233
EKLER 236
EK 1: Bengal'deki Babürlü Eyalet Vali ve Nevablar (1574-1757) 236
EK 2: Cami (Anonim) 238
KULLANILAN BAZI TERİMLERİ 251

KISALTMALAR

ABD : Anabilim Dalı

ASI : Hindistan Arkeolojik Araştırması (Archaeological Survey of India)

C. : Cilt

CM. : Santimetre

ED. : Editör

ERÜ : Erciyes Üniversitesi

FOTO. : Fotoğraf

H. : Hicrî

KM. : Kilometre

M. : Metre

MÖ : Milattan Önce

MS : Milattan Sonra

NO. : Numara

S. : Sayfa

SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü

ŞEK. : Şekil

UNESCO :Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

VB. : Ve Benzeri

YÖK : Yükseköğretim Kurumu

YY. : Yüzyıl

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 2.1: Bengal, Antik Dönem 6
Harita 2.2: Bengal, Orta Çağ 12
Harita 2.3: MS 1352 Yilindan İtibaren Babürlülerin Bengal Fethine Kadar Bengal 14
Harita 2.4: İmparatoru Babür Şah'dan İmparatoru Evrangzev'e kadar Babürlü İmparatorluğu 15
Harita 2.5: Bengal, Nevabi Dönem (Başlangıçtan İtibaren 1751'e Kadar) 16
Harita 2.6: Bengal, İngiliz Yönetimi Sırasında Kuzey Ve Orta Kısım 17
Harita 2.7: Bengal, 1947'de Bölünmeden Önce 18
Harita 2.8: Hindistan'ın Bölünmesinden Sonraki Bengal 19
Harita 2.9: 2001 yılında Batı Bengal 20
Harita 3.1: Motijhil Jama Camisi Vaziyet Planı 178

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 3.1: Cami ve Dış Kapı Birlikte Genel Görünüşü 23
Fotoğraf 3.2: Caminin İç Görünüşü (On Dokuzuncu Yüzyıl) 24
Fotoğraf 3.3: Kutub Şahi Camisinin İç Görünümü 25
Fotoğraf 3.4: Kutub Şahi Camisi İç Sütun Detayı 26
Fotoğraf 3.5: Kubbeye Geçiş Pandantif Teknik 26
Fotoğraf 3.6: Kuzey ve Güney Tarafata Yer Alan pencerelerinde Ajur Motifleri 27
Fotoğraf 3.7: Kutub Şahi Camisi Genel Görünüşü 27
Fotoğraf 3.8: Kutub Şahi Camisi Minber Üzerinde Kürsüsü 28
Fotoğraf 3.9: Kutub Şahi Camisi İçindeki Sütunları 29
Fotoğraf 3.10: Kutub Şahi Camisi Dış Kapısı 29
Fotoğraf 3.11: Kutub Şahi Camisi İçten Dış Kapısı 30
Fotoğraf 3.12: Kutub Şahi Camisi Rozet Süsleme Detayı 31
Fotoğraf 3.13: Giriş Kapısında Yer Alan Kitabesi 31
Fotoğraf 3.14: Mahananda Nehir ve cami arasındaki kapalı dış sınır 32
Fotoğraf 3.15: Dış Giriş Kapı ile Camisi Genel Görünüşü 33
Fotoğraf 3.16: Caminin Batı ya da Kible Cephesi 34
Fotoğraf 3.17: Piştak Kapisi, Ulu Cami, Eski Maldah 34
Fotoğraf 3.18: Ulu Camisi Bant Motifli Köşe Kulesi Detay 35
Fotoğraf 3.19: Sarnıç veya Rezervuar, Ulu Cami, Eski Maldah 36
Fotoğraf 3.20: Rezervuar ve Avlusu ile Camisi Genel Görünüşü 36
Fotoğraf 3.21: Ulu Camisi Dış Giriş Kapısı 37
Fotoğraf 3.22: Ulu Camisi Giriş Kapısında Kullanılan Taş Lento 37
Fotoğraf 3.23: Ulu Camisi Ana Girişte Süslemeleri 38
Fotoğraf 3.24: Ana İbadet Salonuna Giriş İçin Yan Kapısı 39
Fotoğraf 3.25: Ulu Camisi Nilüfer süsleme Detayı 39
Fotoğraf 3.26: Ulu Camisi Batı Duvarındaki Ana Mihrap 40
Fotoğraf 3.27: Ulu Camisi Batı Duvarındaki Yan Mihrap 40
Fotoğraf 3.28: Ana Mihrap Üzerindeki Niş Ve Süslemeleri 41
Fotoğraf 3.29: Ulu Camisi Üç Basamaklı Minber 41

Fotoğraf 3.30: Ulu Camisi Ana Girişteki Kitabesi 42
Fotoğraf 3.31: Rajmahal Ulu Camisi Kuzey Kısmı Harabe Halinde Görünüşü 43
Fotoğraf 3.32: Geniş Bahçesinde Rajmahal Camisi Genel Görünüşü 44
Fotoğraf 3.33: Rajmahal Ulu Camisi Dış Giriş Kapısı ile Genel Görünüşü 45
Fotoğraf 3.34: Sanatçı Sita Ram Tarafından Çizimiş Rajmahal Ulu Camisi Genel Görünüşü 45
Fotoğraf 3.35: Sanatçı Sita Ram Tarafından Çizimiş Rajmahal Ulu Camisi İç Görünüşü 45
Fotoğraf 3.36: Büyük Avlu Ve Sarnıç Ile Dış Sınır Duvarı 45
Fotoğraf 3.37: Kubbeye Geçiş Tuğla Pandantif Teknik 46
Fotoğraf 3.38: Ana Girişten Mihrap Projeksiyonu 47
Fotoğraf 3.39: Rajmahal Ulu Camisi sivri kemerleri 47
Fotoğraf 3.40: Kuzey ve Güney Tarafında Dört Ayrı Çift Katlı Odalar İle Genel Görünüşü 48
Fotoğraf 3.41: Rajmahal Ulu Camisi kanjura süslemeleri 49
Fotoğraf 3.42: Dış Duvarındaki Kemer motifleri 49
Fotoğraf 3.43: Cami ve Ganga Nehir Genel Görünüşü 50
Fotoğraf 3.44: Sonraki Ekleme Son Cemaat Yeri 51
Fotoğraf 3.45: Sonraki Ekleme Modern Abdeshanesi 51
Fotoğraf 3.46: Ekber Şah Camisi Genel Görünüşü 52
Fotoğraf 3.47: Güney Cephe Genel Görünüşü 53
Fotoğraf 3.48: Ekber Şah Camisi Dış Giriş Kapısı 53
Fotoğraf 3.49: Ekber Şah Camisi Avlusu 54
Fotoğraf 3.50: Cami Avlusunun Güney-Doğuda Yer Alan Su Deposu 54
Fotoğraf 3.51: Ekber Şah Camisi İç İbadethanesi 55
Fotoğraf 3.52: Ekber Şah Camisi Ana Mihrap 55
Fotoğraf 3.53: Ekber Şah Camisi Üç Basamaklı Minber 56
Fotoğraf 3.54: Ekber Şah Camisi İç Duvarındaki Niş Süslemesi 56
Fotoğraf 3.55: Kubbeye Geçiş Yuvarlak Pandantif Teknik 57
Fotoğraf 3.56: Kubbe, Köşe Kuleler ve parapet Süslemeleri 58
Fotoğraf 3.57: Juma Ulu Camisi Son Cemaat Yeri 59
Fotoğraf 3.58: Juma Ulu Camisi Genel Görünüşü 60

Fotoğraf 3.59: Juma Ulu Camisi Genel Görünüşü 61
Fotoğraf 3.60: Juma Ulu Camisi Doğuda Dış Giriş Kapısı 61
Fotoğraf 3.61: Juma Ulu Camisi Kuzeyde Dış Giriş Kapısı 62
Fotoğraf 3.62: Juma Ulu Camisi İç İbadethanesi 62
Fotoğraf 3.63: Juma Ulu Camisi Mihrap Görünüşü 63
Fotoğraf 3.64: Juma Ulu Camisi Üç Basamaklı Minber 63
Fotoğraf 3.65: Juma Ulu Camisi Kubbe İç Görünüşü 64
Fotoğraf 3.66: Juma Ulu Camisi Babürlü Üslubunda Kulesi 64
Fotoğraf 3.67: Juma Ulu Camisi Sekizgen Kulesi 65
Fotoğraf 3.68: Güneyde Yer Alan İki Katli Müstakil Oda Görünüşü 65
Fotoğraf 3.69: Juma Ulu Camisi Güney Cephesi 66
Fotoğraf 3.70: Cami Avlusunun Güney-Doğuda Yer Alan Su Deposu 66
Fotoğraf 3.71: Juma Ulu Camisi Duvar Nişleri 67
Fotoğraf 3.72: Juma Ulu Camisi İç Köşedeki Nişler 68
Fotoğraf 3.73: Juma Ulu Camisi Sıvalı Duvarda Dikdörtgen Paneler 68
Fotoğraf 3.74: Kubbe Üstteki Nilüfer Ve Kalasa Final Dekorasyonları 69
Fotoğraf 3.75: Yenilemeden Önce Sirsi Camisi 70
Fotoğraf 3.76: Sirsi Camisi Genel Görünüşü 71
Fotoğraf 3.77: Dış Giriş Kapısı Ile Birlikte Genel Görünümü 71
Fotoğraf 3.78: Sirsi Camisi Batı Cephesi Genel Görünüşü 72
Fotoğraf 3.79: Sirsi Camisi Kuzey Cephesi 72
Fotoğraf 3.80: Sirsi camisi Kubbe Tarzı 73
Fotoğraf 3.81: Sirsi Camisi Su Deposu 73
Fotoğraf 3.82: Sirsi Camisi Son Cemaat Yeri 74
Fotoğraf 3.83: Sirsi Camisi İç İbadet Kısmı Görünüşü 74
Fotoğraf 3.84: Birlikte Ana Mihrap ve Minber Genel Görünüşü 75
Fotoğraf 3.85: Sirsi Camisi Yan Mihrap Görünüşü 75
Fotoğraf 3.86: Kubbeye Geçiş Pandantif Teknik 76
Fotoğraf 3.87: Ana Giriş Kapı ile Mihrap Projeksiyonu 76
Fotoğraf 3.88: Sirsi Camisi Köşe Kulesi 77
Fotoğraf 3.89: Sirsi Camisi Duvar Nişi Görünüşü 78
Fotoğraf 3.90: Yenilemeden Önce Rauşan Camisi 79

Fotoğraf 3.91: Rauşan Camisi Genel Görünüşü 80
Fotoğraf 3.92: Rauşan Camisi Batı Cephesi 80
Fotoğraf 3.93: Rauşan Camisi Güney Cephesi 81
Fotoğraf 3.94: Kuzey Doğuda Yer Alan Su Deposu 81
Fotoğraf 3.95: Mihrap ve Minber Görünüşüleri 82
Fotoğraf 3.96: Rauşan Camisi Minberi 82
Fotoğraf 3.97: Rauşan Camisi Kubbe İç Görünüşü 83
Fotoğraf 3.98: Rauşan Camisi Köşe Kulesi 83
Fotoğraf 3.99: Rauşan Camisi Ana Giriş Kapısı 84
Fotoğraf 3.100: Rauşan Camisi Duvar Nişi 85
Fotoğraf 3.101: Rauşan Camisi Panel Motifleri 85
Fotoğraf 3.102: Rauşan Camisi Ajur ve Geometrik Süslemeler 86
Fotoğraf 3.103: Ağaç Altından Harap Durumda Mahajantoli Camisi 87
Fotoğraf 3.104: Mahajantoli Camisi Genel Görünüşü 88
Fotoğraf 3.105: Mahajantoli Camisi Ana Mihrap 89
Fotoğraf 3.106: Mahajantoli Camisi Kubbeler Genel Görünüşü 89
Fotoğraf 3.107: Kubbeye Geçiş Pandantif Teknik 90
Fotoğraf 3.108: Mahajantoli Camisi Yan Mihrap 91
Fotoğraf 3.109: Yan Mihrap üzerine süslemeler Detayı 91
Fotoğraf 3.110: Kıble Duvarında Mihrap ve Üzerine Görünüşü 92
Fotoğraf 3.111: Mahajantoli Camisi İç Duvar Nişi 92
Fotoğraf 3.112: Enver Şehit Camisi Genel Görünüşü 93
Fotoğraf 3.113: Cami Önündeki Avlusu Genel Görünüşü 94
Fotoğraf 3.114: Dış Kırılmış Giriş Kapı İle Camisi Genel Görünüşü 95
Fotoğraf 3.115: Kubbenin Her Taraftaki Kullanılan Tonozları 95
Fotoğraf 3.116: Caminin Bitişik Odasına Giriş Kapısı 96
Fotoğraf 3.117: Enver Şehit Camisi Köşe Kulesi 96
Fotoğraf 3.118: Kubbedeki lotus ve kalasa Finial İle süslemeler 97
Fotoğraf 3.119: Enver Şehit Camisi Dış Sınır Duvarında Kemer Motifleri 98
Fotoğraf 3.120: Birlikte Mihrap ve Minber Görünüşüleri 98
Fotoğraf 3.121: Enver Şehit Camisi Mihraptaki Çeşitli Süslemele Detay 99
Fotoğraf 3.122: Panel ve Panel İçerisinde Diğer Süslemeleri 99

Fotoğraf 3.123: Enver Şehit Camisi Ağaç Süslemesi 100
Fotoğraf 3.124: Kubbe Süslemeleri İç Görünüşü 100
Fotoğraf 3.125: Enver Şehit Camisi Duvar Nişi 101
Fotoğraf 3.126: Cami Doğudaki Ekleme Binası 102
Fotoğraf 3.127: Cami Etrafında Kuran Binaları 103
Fotoğraf 3.128: Chhoti Camisi Genel Görünüşü 104
Fotoğraf 3.129: Chhoti Camisi Ana Girişten Mihrap Projeksiyonu 104
Fotoğraf 3.130: Chhoti Camisi Kubbe İç Görünüşü 105
Fotoğraf 3.131: Chhoti Camisi Kubbe Yandakı Düz Tonozu 105
Fotoğraf 3.132: Kubbe üzerinde Nilüfer Çiçek İle Birlikte Kalasa Finial Detayı 106
Fotoğraf 3.133: Köşe Kule üzerinde Yer Alan Nilüfer Çiçek ve Kalasa Finial 107
Fotoğraf 3.134: Kubbe ve Ana Kapıya Bağlanmış Kuleler Genel Görünüşleri 107
Fotoğraf 3.135: Chhoti Camisi Ana Giriş Üstündeki Kitabesi 108
Fotoğraf 3.136: Mahalle J. K. Mayın Camisi Güney Cephesi 109
Fotoğraf 3.137: Mahalle J. K. Mayın Camisi Kuzey Cephesi 110
Fotoğraf 3.138: Ağaç Altındaki Dış Giriş Kapısı 110
Fotoğraf 3.139: Mahalle J. K. Mayın Camisi Ana Giriş Kapısı 111
Fotoğraf 3.140: Mahalle J. K. Mayın Camisi İç Genel Görünüşü 111
Fotoğraf 3.141: Mahalle J. K. Mayın Mihrap ve Minber Görünüşleri 112
Fotoğraf 3.142: Mahalle J. K. Mayın Duvarındaki Niş ve Panelleri 113
Fotoğraf 3.143: Mahalle J. K. Mayın Camisi Mihrap Üstte Süslemesi 113
Fotoğraf 3.144: Katra Camisi İç Görünüşü 115
Fotoğraf 3.145: Sınır ile Birlikte Camisi Genel Görünüşü 116
Fotoğraf 3.146: Batı Sınır Girişten Camisi Genel Görünüşü 117
Fotoğraf 3.147: Büyük Bahçesinde Camisi Genel Görünüşü 117
Fotoğraf 3.148: Cami Batısında Yer Alan İki Kat ve Kubbeli Odalar 118
Fotoğraf 3.149: Cami Batısında Bahçesi Genel Görünüşü 118
Fotoğraf 3.150: Cami Güney Etrafında Yer Alan Kubbeli Odaları 119
Fotoğraf 3.151: Cami Müstakil Kuzey Batısında Masif Sekizgen Minaresi 120
Fotoğraf 3.152: Cami Müstakil Güney Doğudaki İçi Boş Sekizgen Masif Minaresi 121
Fotoğraf 3.153: Katra Camisi Sekizgen Köse Kulesi 122

Fotoğraf 3.154: Katra Camisi Kuzey Duvarı İç Görünüşü 122
Fotoğraf 3.155: Katra Camisi Kubbe İç Görünüşü 123
Fotoğraf 3.156: Kubbeye Geçiş Tuğla Pandantif Teknik 123
Fotoğraf 3.157: Katra Camisi Ana Mihrap 124
Fotoğraf 3.158: Katra Camisi Ana Giriş Kapısı Görünüşü 125
Fotoğraf 3.159: Katra Camisi Avlusu 125
Fotoğraf 3.160: Katra Camisi Avlu ve Cami Genel Görünüşleri 126
Fotoğraf 3.161: Dış Giriş Kapı İle Caminin Ana Giriş Projeksiyonu 126
Fotoğraf 3.162: Katra Camisi Tonozlu Odaları 127
Fotoğraf 3.163: Katra Camisi Birlikte Tonoz ve Kubbeleri 128
Fotoğraf 3.164: Katra Camisi Siyah BazaltTaşlı Kapı Çerçevesi 129
Fotoğraf 3.165: Katra Camisi Duvar Panlelleri 130
Fotoğraf 3.166: Katra Camisi Çiçekli Ajur Motifleri 130
Fotoğraf 3.167: Katra Camisi Ana Giriş Kapı İçinde Çiçek süslemesi 131
Fotoğraf 3.168: Ana Giriş Kapı Üstteki Yer Alan Kitabesi 132
Fotoğraf 3.169: Katra Camisi Mihrap Üzerinde Yer Alan Kitabesi 132
Fotoğraf 3.170: Ana Giriş Kapı Üstteki Yer Alan Kitabesi 133
Fotoğraf 3.171: Katra Camisi Mihrap Üzerinde Yer Alan Kitabesi 133
Fotoğraf 3.172: Fath Han Camisi Genel Görünüşü 134
Fotoğraf 3.173: Fath Han Camisi Yeniden Ekleme Abdest Yeri 135
Fotoğraf 3.174: Fath Han Camisi Genel Görünüşü 135
Fotoğraf 3.175: Fath Han Camisi Genel Görünüşü 136
Fotoğraf 3.176: Köşe Kulesinde Bant ve Diğer Süslemeler 137
Fotoğraf 3.177: Fath Han Camisi Kubbe Üzerinde Finial Süslemesi 137
Fotoğraf 3.178: Fath Han Camisi Batı Cephesi Görünüşü 138
Fotoğraf 3.179: Fath Han Camisi Kuzey Cephesi Görünüşü 138
Fotoğraf 3.180: Fath Han Camisi Kemer ve Ajur Motifleri 139
Fotoğraf 3.181: Ezimunnesa Begum Camisi Şu An Binanın Kalan Kısmı 140
Fotoğraf 3.182: Yüksek Platform Üzerinde Camisi Genel Görünüşü 141
Fotoğraf 3.183: Ezimunnesa Begum Camisi Kubbeye Geçiş Tekniği 141
Fotoğraf 3.184: Ezimunnesa Begum Camisi Duvar Nişleri 142
Fotoğraf 3.185: Ezimunnesa Begum Camisi Giriş Kapısı 142

Fotoğraf 3.186: Ezimunnesa Begum Camisi Dış Giriş Kapısı 143
Fotoğraf 3.187: Siyah BazaltTaşlı Kapı Çerçevesi 143
Fotoğraf 3.188: Duvarında Dikdörtgen Panel Süslemesi..... 144
Fotoğraf 3.189: Ezimunnesa Begum Camisi Süslemeli Köşe Kulesi 144
Fotoğraf 3.190: Giriş Kapı İçinde Çiçek süslemesi 145
Fotoğraf 3.191: Dış Giriş Kapısında Yer Alan Kitabesi 145
Fotoğraf 3.192: Nusari Banu Camisi Genel Görünüşü 146
Fotoğraf 3.193: Nusari Banu Camisi Batı Cephe Genel Görünüşü 147
Fotoğraf 3.194: Nusari Banu Camisi Ana Giriş Kapısı 148
Fotoğraf 3.195: Nusari Banu Camisi Dış Giriş Kapısı 149
Fotoğraf 3.196: Nusari Banu Camisi Tonozlu Odalası..... 149
Fotoğraf 3.197: Nusari Banu Camisi Ana Mihrap Görünüşü 150
Fotoğraf 3.198: Giriş Kapı İçinde Çiçek süslemesi 151
Fotoğraf 3.199: Nusari Banu Camisi Orta Büyük Kubbe Görünüşü 151
Fotoğraf 3.200: Nusari Banu Camisi Kuzey Cephe Görünüşü 152
Fotoğraf 3.201: Ana Giriş Kapısında Yer Alan Kitabesi 152
Fotoğraf 3.202: Futi Camisi Genel Görünüşü..... 153
Fotoğraf 3.203: Futi Camisi İç Görünüşü 154
Fotoğraf 3.204: Futi Camisi Batı Cephe Görünüşü 155
Fotoğraf 3.205: Futi Camisi Kubbe İç Görünüşü 155
Fotoğraf 3.206: Kubbeye Geçiş Tuğla Pandantif Teknik 156
Fotoğraf 3.207: Merkez Bölmede Birlikte Üç Mihrap Görünüşü..... 156
Fotoğraf 3.208: Futi Camisi Kible Duvarındaki yan Mihrap..... 156
Fotoğraf 3.209: Futi Camisi Köşe Minaresi Genel Görünüşü 157
Fotoğraf 3.210: Futi Camisi Minare İç Merdiveni..... 158
Fotoğraf 3.211: Siyah BazaltTaşlı Kapı Çerçevesi ve Ana Mihrap İle Projeksiyonu..... 159
Fotoğraf 3.212: Köşe Minarenin Bodrumdaki Kullanan Siyah basalt Taşlar..... 159
Fotoğraf 3.213: Futi Camisi Kubbe İçinde Süslemeler Detayı 160
Fotoğraf 3.214: Futi Camisi İç Duvar Nişi 160
Fotoğraf 3.215: Futi Camisi Batı Cephesinde Kemer Motifleri 161
Fotoğraf 3.216: Futi Camisi Güney ve Batı Cephe Görünüşleri..... 161

Fotoğraf 3.217: Köşe Minarenin Alt Kısmında Yer Alan Süslemeler 162
Fotoğraf 3.218: Bahçesindeki Şujaettin Camisi Genel Görünüşü 163
Fotoğraf 3.219: Şujaettin Camisi Genel Görünüşü 165
Fotoğraf 3.220: Şujaettin Camisi Batı ve Güney Cephe Görünüşleri 165
Fotoğraf 3.221: Şujaettin Camisi Güney Cephe Görünüşü 166
Fotoğraf 3.222: Kible Duvar Ortasındaki Ana Mihrap 166
Fotoğraf 3.223: Şujaettin Camisi Üç Basamaklı Minber 167
Fotoğraf 3.224: Şujaettin Camisi Orta Kubbesi İç Görünüşü 167
Fotoğraf 3.225: Şujaettin Camisi Kubbeye Geçiş Tekniği 168
Fotoğraf 3.226: Şujaettin Camisi İçten Yan Kubbe Görünüşü 168
Fotoğraf 3.227: Şujaettin Camisi Giriş Kapısı Görünüşü 169
Fotoğraf 3.228: Şujaettin Camisi Güney Duvar İç Görünüşü 169
Fotoğraf 3.229: Giriş Kapı Yanındaki Kullanma Kolonetleri 170
Fotoğraf 3.230: Şujaettin Camisi Kolonetler Detayı 170
Fotoğraf 3.231: Şujaettin Camisi Mihrap Üzerinde *Dochala* Çatı 171
Fotoğraf 3.232: Güney Cephe Ortasında Yer Alan kör Kapı ve Çiçekli Ajur Motifleri 172
Fotoğraf 3.233: Şujaettin Camisi İç Duvar Nişi 172
Fotoğraf 3.234: Mihrap Üstündeki Çiçek Süslemesi Detayı 173
Fotoğraf 3.235: Parapet Üstte Süslemeli Köşe Kulesi 173
Fotoğraf 3.236: Ana Giriş Kapı Üzerinde Yer Alan Kitabesi 174
Fotoğraf 3.237: Seyf Allah Camisi Genel Görünüşü 176
Fotoğraf 3.238: Seyf Allah Camisi Genel Görünüşü 177
Fotoğraf 3.239: Motijhil Jama Camisi ve Etrafında (Çizim) 179
Fotoğraf 3.240: Motijhil Jama Camisi Genel Görünüşü 179
Fotoğraf 3.241: Motijhil Jama Camisi Batı Cephe Genel Görünüşü 180
Fotoğraf 3.242: Birlikte Batı ve Güney Cephe Genel Görünüşü 180
Fotoğraf 3.243: Motijhil Jama Camisi Genel Görünüşü 181
Fotoğraf 3.244: Motijhil Jama Camisi Dış Duvarında Kemer Motifler 182
Fotoğraf 3.245: Motijhil Jama Camisi Köşe Kulesi Detayı Görünüşü 183
Fotoğraf 3.246: Dış Giriş Kapısında Yer Alan Kitabesi 184
Fotoğraf 3.247: Cami Öündeki Mezarları 184

Fotoğraf 3.248: Bhagirati Nehir İle Güney Cephe Genel Görünüşü 185
Fotoğraf 3.249: Safid Camisi Genel Görünüşü..... 187
Fotoğraf 3.250: Safid Camisi İç İbadethanesi Genel Görünüşü 187
Fotoğraf 3.251: Safid Camisi Ana Mihrap Genel Görünüşü 188
Fotoğraf 3.252: Safid Camisi Avlusu Genel Görünüşü 188
Fotoğraf 3.253: Safid Camisi Köşe Kule Görünüşü 189
Fotoğraf 3.254: Ana Giriş Kapısı Detayı Görünüşü 189
Fotoğraf 3.255: Parapet Üstte Sütün Detayı Görünüşü..... 190
Fotoğraf 3.256: Ana Giriş Kapı İle Mihrap Projeksiyonu 190
Fotoğraf 3.257: Siyah BazaltTaşlı Kapı Çerçevesi 191
Fotoğraf 3.258. Safid camisi Duvar Nişi 192
Fotoğraf 3.259: Kubbe ve Uzun Finial Detayı Görünüşü..... 192
Fotoğraf 3.260: Mihrap Üzerindeki Süslemeler Detayı Görünüşü 192
Fotoğraf 3.261: Kubbe ve İçeresinde Süslemeleri 193
Fotoğraf 3.262: Siyah Bazalt Üzerindeki Süslemer Detayı Görünüşleri 194
Fotoğraf 3.263: Kuzey Duvarında Ajur Motifler..... 194
Fotoğraf 3.264: Bhagirati Nehir İle Birlikte Zarad Camisi Genel Görünüşü 195
Fotoğraf 3.265: Zarad Camisi Genel Görünüşü..... 197
Fotoğraf 3.266: Kuzey Taraftan Basamaklı Giriş Yolu..... 197
Fotoğraf 3.267: Güney Taraftan Basamaklı Giriş Yolu..... 198
Fotoğraf 3.268: Dış Duvarında Kemer Motif ve Camisi Görünüşleri 199
Fotoğraf 4.1. Pir Bahram Sakka Türbesi Genel Görünüşü 201
Fotoğraf 4.2: Pir Bahram Sakka Türbesi Genel Görünüşü 202
Fotoğraf 4.3: Pir Bahram Sakka Türbesi İç Görünüşleri 203
Fotoğraf 4.4: Güney Cephesinde Görülen Giriş Kapıları 203
Fotoğraf 4.5: Giriş Kapı ile Türbe Odası Projeksiyonu..... 204
Fotoğraf 4.6: Pir Bahram Sakka Türbesi Batı Cephe Görünüşü..... 206
Fotoğraf 4.7: Birlikte Fath Han Mozole ve Kadam Rasul Camisi Genel Görünüşleri..... 207
Fotoğraf 4.8: Ravenshaw Kamerasinde Fath Han Mozolesi..... 209
Fotoğraf 4.9: Fath Han Mozolesi Genel Görünüşü..... 209
Fotoğraf 4.10: Fath Han Mozolesi Sandukası Genel Görünüşü 210

Fotoğraf 4.11: Fath Han Mozolesi İç Görünüşleri 211
Fotoğraf 4.12: Baht Huma Mozolesi Genel Görünüşü 212
Fotoğraf 4.13: Dış Giriş Kapıdan Haja Enver Şehit Mozolesi Genel Görünüşü 214
Fotoğraf 4.14: Haja Enver Şehit Mozolesi Dış Giriş Kapısı Genel Görünüşü 215
Fotoğraf 4.15: Tank Ortasında Pavyon ve Haja Enver Şehit Mozolesi Genel Görünüşü 216
Fotoğraf 4.16: Haja Enver Şehit Mozolesi Genel İç Görünüşü 216
Fotoğraf 4.17: Hacı Haja Şahbaz Camisi, Dakka (Bangladeş) İç enine sivri uçlu kemerler Genel Görünüşü 217
Fotoğraf 4.18: Haja Enver Şehit Mozolesi Genel Görünüşü 217
Fotoğraf 4.19: Haja Enver Şehit Mozolesi Genel Görünüşü 218
Fotoğraf 4.20: Büyük Bahçesinde Yer Alan Şujaettin Cami İle Şuja Uddin Türbesi Genel Görünüşü 219
Fotoğraf 4.21: Şujaettin Türbesi Genel Görünüşü 220
Fotoğraf 4.22: Şujaettin Türbesi Sandukası Genel Görünüşü 221
Fotoğraf 4.23: Şujaettin Türbesi Köşe Kulesi Detayı Görünüşü 221
Fotoğraf 4.24: Nevab Elivardi Han Mozolesi Yanında Bulunan Nevab Siraj-ud-Devle Mezar Sandukası Genel Görünüşü 222
Fotoğraf 4.25: Bahçesinde Yer Alan Diğer Mezarları Genel Görünüşü 223
Fotoğraf 4.26: Nevab Elivardi Han Mozolesi Dış Giri Kapısı Genel Görünüşü 224
Fotoğraf 4.27: Nevab Elivardi Han Mozolesi Genel Görünüşü 225
Fotoğraf 4.28: Nevab Elivardi Han Mozolesi Sandukası Genel Görünüşü 225
Fotoğraf 4.29: Nevab Elivardi Han Mozolesi Sandukası Detay Görünüşü 226
Fotoğraf Ek 2.1: Anonim Camisi Genel Görünüşü 238
Fotoğraf Ek 2.2: Avlusunda Yer Alan Şadırvan 239
Fotoğraf Ek 2.3: Anonim Camisi Ana Giriş Kapısı 239
Fotoğraf Ek 2.4: Anonim Camisi Kuzey Cephe Görünüşü 240
Fotoğraf Ek 2.5: Dış Duvarındaki Niş ve Diğer Süslemeleri 241
Fotoğraf Ek 2.6: Bağlı İnce Kulesinde Süslemeler 241
Fotoğraf Ek 2.7: Uzun Finiallı Kubbe Detayı Görünüşü 242
Fotoğraf Ek 3.1: Katra Caminin Dış Giriş Kapı Altındaki Murşit Kuli Han Mezarı Genel Görünüşü 243

Fotoğraf Ek 3.2: Murşit Kuli Han Mezar Üzerindeki Katra Caminin Giriş Basamaklar 244
Fotoğraf Ek 3.3: Murşit Kuli Han Mezarı Giriş Kapıdan Mezar Odası Genel Görünüşü 244
Fotoğraf Ek 3.4: Murşit Kuli Han Mezarı Sanduka Detayı 245
Fotoğraf Ek 3.5: Ezimnunesa Begum Cami ve Mezarı Genel Görünüşü 245
Fotoğraf Ek 3.6: Dış Giriş Kapı İle Birlikte Ezimnunesa Begum Cami ve Mezarı Genel Görünüşü 246
Fotoğraf Ek 3.7: Mezar Üstteki Ezimnunesa Begum Caminin Giriş Basamaklar 246
Fotoğraf Ek 3.8: Ezimnunesa Begum Mezarı Üst Kısmı Görünüşü 247
Fotoğraf Ek 3.9: Ezimnunesa Begum Mezarı Sanduka Odası İç Görünüşü 247
Fotoğraf Ek 3.10: Mezar Üstteki Nusari Banu Caminin Giriş Basamaklar 248
Fotoğraf Ek 3.11: Nusari Banu Mezarı Giriş Kapı Görünüşü 248
Fotoğraf Ek 3.12: Nusari Banu Mezarı Sanduka Odası İç Görünüşü 249

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1: Kutub Şahi Camisi Zemin Planı 25
Şekil 3.2: Rajmahal Ulu Camisi Kesit Çizimi..... 46
Şekil 3.3. Katra Camisi Zemin Planı..... 124
Şekil 3.4: Nusaru Banu Camisi Zemin Planı..... 148
Şekil 3.5: Şujaettin Camisi Zemin Planı 164
Şekil 3.6: Seyf Allah Camisi Zemin Planı 176
Şekil 3.7. Safid Camisi Zemin Planı 186
Şekil 3.8: Zarad Camisi Vaziyet Planı 196
Şekil 4.1: Pir Bahram Sakka Türbesi Zemin Planı..... 205
Şekil 4.2: Fath Han Mozolesi Zemin Planı 208
Şekil 4.3: Nevab Elivardi Han Mozolesi Zemin Planı 224
Şekil Ek 3.1: Katra Cami İle Birlikte Murşit Kuli Han Mezarı Zemin Planı 249
Şekil Ek 3.2: Ezimunnesa Begum Mezarı Zemin Planı 250

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Delhi Sultanlığından sonra, Babürlü devletinin İmparatoru Babür Şah (1526-30) ve Hümayun Şah (1530-40, 1555-56) dönemlerinde doğuda kalan önemli bir bölge olan Bengal feth edilmemiştir. Üçüncü Babür imparatoru Ekber Şah (1556-1605) döneminde, MS 1576'da Babürlü Genel Mansingh'ın Rajmahal savaşında Afgan hükümdarı Davud Han Karrani'yi yenmesiyle Bengal'deki Babürlü yönetimi başlamıştır. Ardından bölgede Türk-İslam mimarisi olarak yeni bir dönem başlamıştır.

Bu çalışmanın amacı, tez konusunu oluşturan MS 1576-1757 yılları arasında Babürlüler döneminde Batı Bengal'deki inşa edilen Camileri ve türbelerin tanımlamak, genel mimari özelliklerini, gelişim ve değişimini, süslemelerini, yorumlamak ve yapılarının mevcut durumu anlatmaktır.

Türkler tarafından Hindistan Alt Kıtasının doğudaki yer alan Bengal fethini ve bölgeye ilk Müslüman devleti kurmasından sonra Hint sanatı üzerine getirdiği mimari teknilerin yanı sıra yerel malzeme ve tekniklerden de yararlanarak yeni ve farklı bir sanat anlayışı ortaya konmuştur.

Babürlüler Bengal'de (şimdi Bangladeş ve Hindistan'ın Batı Bengal) neredeyse 300 yıl hüküm sürmüşlerdir. Bu uzun süre zarfında hem sivil hem de dini abideler inşa etmişlerdir. Bunlar arasında cami ve türbe mimarisi büyük bir yer tutmaktadır. Bangladeş üzerine bazı araştırmacıların az çok çalışmasına rağmen diğer bölge veya Batı Bengal'de tam bir çalışma bulunmamaktadır. Bazı çalışmalarda ise, az fotoğraf kullanımı, ve anlatım eksikliği dikkat çekmektedir. Bu çalışma ile eksikliğin giderilmesine katkı sunulması hedeflenmektedir.

Ayrıca, bazı Babürlü cami ve türbeleri ile ilgili önemli bir çalışma yapılmamıştır. MS 1576-1757 yılları arasında inşa edilen tüm Babürlü camileri ve türbelerinin yukarıda belirtilen boşluğun doldurulmasıyla özgün araştırma çalışmaları ışığında yeni fikir ve bilgiler eklenecektir.

Bugünkü Asya'nın güney kesiminde yer alan bu bölge, Orta Çağ'daki Türk egemenliği ve onların inşa ettiği büyük mimari eserler ile ilişkilendirilse de, hiçbir Türk sanat tarihçisinin Türkçe veya başka dillerde böyle bir araştırmasının olmadığını söylemeye gerek yoktur. Diğer yandan yabancı araştırmacılar, bazı Babürlü hükümdar ve mimari isimlerini yanlış ifade etmişlardir. Yukarıda bahsedilen sorunların giderilmesi de bu tez çalışmasının amaçlarından birisi olmuştur.

Son olarak, Bengal'deki Müslüman Türk mimarisi Deşhi Sultanlığı döneminde başlamış olsa da, en büyük gelişimi Babürlü döneminde gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde inşa edilen cami ve türbelerde Hint kraliyet mimari ve yerel unsurların etkisine ilaveten tamamen benzersiz bazı stiller de uygulanmıştır. Bu husus Bengal ve Orta Çağ'daki Müslüman Türk mimarlık tarihinde özel bir önem taşımaktadır.

1.2. Sınırları

Bu doktora tezinde, Batı Bengal'deki Babürlü dönemine ait 1576-1757 yılları arasında inşa edilen cami ve türbeleri konu olarak seçilmiştir.

Babürlülerin 1576 yılında Bengal fethinden sonra Batı Benagl'ın Maldah ve Rajmahal şehirlerinde erken Babürlü mimari yapıların inşası başlamıştır. Bu döenmde, önceki Delhi Sultanlığı üslubunun etkisi görülse de zaman içerisinde Babürlü mimarisinin kendine özgü bir tarzı oluşmuştur. Erken Babürlü dönemde Maldah'daki kuran Kutub Şahi ve Maldah Ulu camisi bulunmaktadır. Ondan sonra Rajmahal başkent statüsünü kazandığında, orada cami ve türbe yapı türleri geliştirilmiştir. Bu arada başkent Rajmahal'dan Dakka'ya taşındığında, aynı mimari tarzı Dakka ve bunun çevresinde gerçekleştirilmiştir. Sonra başkent yeniden Rajmahal ve Rajmahal'dan tekrar Dakka'ya taşınmıştır. Başkentin iki şehir arasında böyle yer değiştirmesi mimari etkileşimi daha da geliştirilmiştir. Dakka, Bengal'ın (bugünkü Bangladeş) doğu kesiminde yer aldığından ve çalışma konusu Bengal'ın batı kesimiyle sınırlı olduğundan çalışmanın dışında tutulmuştur. Fakat mimarinin aynı stili olduğu nedeniyle örnek olarak anlatılmıştır.

İmparator Evrangzeb'in 1707'de ölümünden sonra, siyasi istikrarsızlık Hindistan'a yayılmıştır. Bunun etkisi Bengal bölgesinde de görülmüş ve bu zamanda, neredeyse bağımsız olarak hüküm süren Bengal'deki Nevabi dönemi başlamıştır.

Nevab Murşit Kuli Han,1717'de Bengal'ın başkenti Dakka'dan Murşidabat'a taşınmasından sonra Murşidabat mimarisinde yeni bir akım doğmuştur. Nevabi döneminin sonlarına doğru Bengal'de İngilizlerin gücü artmaya başlamış ve 1757'de Bengal'ın son bağımsız hükümdarı Nevab'ı Siraj-ud-Devle'nın Palaşi Savaşı'nda İngilizler tarafından yenilgisiyle güç İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin elinde geçmiştir (Unutulmamalıdır ki bölgeyi kim yönetiyorsa Babürlü imparatorlarının bağlılığı kabul etmesi zorundaydı). Bu zamanda inşa edilen mimaride Avrupa tarzı yaygınlaşmıştır. Bundan dolayı, 1576'de Bengal'ın Babürlü fethi yılından itibaren bağımsız Nevabi döneminin son 1757 yılına kadar araştırma zaman sınırı belirlenmiştir.

Belirtilen zaman içerisinde ve yukarıda bahsedilen şehirler dışında Babürlüler ilerleyen dönemlerde diğer şehirlerde de mimari eserler inşa ettirmiştir. Bu durumda olan, Burdvan ve Hughli adlı iki şehirde çok sayıda mimari eser bulunmaktadır. Bu eserler arasında yer alan cami ve türbelere konu içerisinde yer verilmiştir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmanın konusunun belirlenmesinden itibaren, çalışmaya İslam ve Türk sanatları, Babürlü dönemine ait mimari yapıları ile ilgili kaynak taramasıyla başlanmıştır. Eldeki verilere göre Maldah şehrinde üç adet, Rajmahal şehrinde dokuz adet, Burdvan şehrinde üç adet, Murşidabat şehrinde on bir adet, Hughli şehrinde bir adet olmak üzere toplam yirmi yedi adet cami ve türbe mimarisi ile katalog bölümleri oluşturulmuştur.

Bu çalışma beş bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde Giriş başlığı altında araştırmanın amacı ve önemi, sınırları ve araştırmanın yöntem hakkında fikirler verilmiştir. İkinci bölümde konunun tarihsel bakış olarak Bengal'ın Eskiçağ tarihi ve coğrafyası, Türklerin Bengal fethi ve hükümdarlığı (1204-1487), Bengal'deki Babürlü tarihi ve Batı Bengal'ın tarih ve coğrafyası anlatılmşıtır. Üçüncü bölümde Batı Bengal'deki Babürlü Camileri ve dördüncü bölümde Batı Bengal'deki Babürlü Türbeleri katalog olarak; Maldah, Rajmahal, Burdvan, Murşidabat ve Hughli şehirlerinde yer alan yapılarının kronolojik olarak yapı şablona göre inceleme tarihi,

yeri, yapı ile ilgili kısaca tarihi tanımlanarak bugünkü durumu, plan ve mimari özellikleri, malzeme, süslemesi ve sonunda tarihlendirilmeye detaylı çalışmıştır. Beşinci bölümde önceki bölümlerde tartışılan ve incelenenleri eserlerin değerlendirmesi ve sonuç olarak ele alınmış, öneriler de yazılmıştır.

Ekler bölümünde Bengal'deki Babürlü hükümdarlarının isimleri ve dönemleri listesi, yaklaşık on sekizinci yüzyılın ortalarında yapılan aonim bir cami ve Murşidabat'taki tam farklı bir biçiminde kurulan üç adet türbe mimarisi hakkında bilgileri verilmiştir.

Çalışmada yayrarlanılan kaynaklar, farklı dönemlere ait haritalar, farklı açılardan fotoğraflar ve şekillerin altında çizim, kesit ve vaziyet planları verilmiştir. Çalışmada birkaç cami ve türbenin büyük bir harabe haline gelmesi, restore edilirken önceki halinin değiştirilmesi ve çevresindeki plansız modern binaların kurulması nedeniyle doğru ölçülerle bir zemin planı çizmesi mümkün olmamıştır. Bununla birlikte saha çalışıldığı zaman Hindistan'da dengesiz siyasi durumun olması ve sonraki korona virüsünün yayılması çalışmayı olumsuz etkileyen sebeplerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİH VE COĞRAFYA

2.1. Bengal'ın Eskiçağ Tarihi ve Coğrafyası

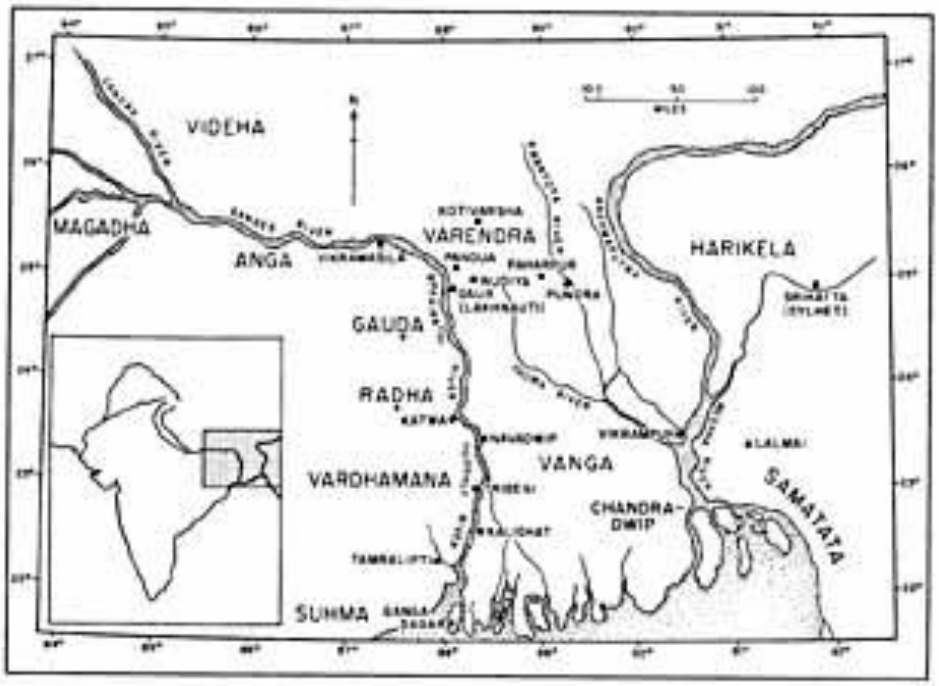
Bengal kelimenin kökeni tartışmalı bir konudur. Bengal, Bengal'ın Sultanlığından dolayı bu isimle anılmış olmalıdır şeklinde ifade edilmektedir. (Sicar, 1990, s.135) Muhtemelen, bu isim "Banga"nın eski krallığından türetilmiştir (Britannica Ansiklopedisi, 2012). "Banga" kelimelerinin ilk sözleri, Rigveda vedik edebiyatında bulunur. (Banerji, 1914, s.10)

Bengal, Hindistan'ın doğu eyaleti, kuzeydeki Himalayalardan güneydeki Bengal Körfezi'ne ve doğudaki Brahmaputra, Kangsa, Surma ve Sajek nehirlerinden Nagar, Barakar ve batıda Suvarnarekha'nın alt kısımlarına kadar uzanan bölgede yer almaktadır. Yukarıda ifade edilen alan, 27 ° 9 've 20 ° 50' kuzey enlemleri ile 86 ° 35 've 32 ° 30' doğu boylamları arasındadır.

Bengal'ın fiziki olarak en karakteristik özelliği nehir sistemidir. İki güçlü nehir, Ganges ve Brahmaputra, sayısız dalları ve kolları ile kaderini şekillendirmede büyük rol oynamıştır (Majumdar,1993, s.1). Niharranjan Roy'a göre (1949, 14) "tarihi dönemden önceden başlayarak, Bengal'ın nehirleri, tepelere, ormanlara ve ormanların yaşam alanlarını besleyerek tüm farklı kabilelere hayat vermiştir. Brahmaputra nehri Vindhya dağları ile Himalaya dağlarını arasından geçerek bölgeye hayat verir."

Antik çağda Bengal'de farklı topluluklardan insanlar yaşıyordu ve bölge burada toplulukların adı ile anılıyordu. Bu nedenle, eski "Janapad" (bağımsız hükümete sahip coğrafi bir bölgenin siyasi bölümü) Banga, Pundra, Radha, Gaur, Samatat ve Harikela özel olarak tanınmıştır. Bu 'Janapad'lar Aryanlı olmayanlar tarafından kurulmuştur (Harita 2.1).

Harita 2.1: Bengal, Antik Dönem



Kaynak: Eaton (1993)

Bengal Bölgesi Kronolojisi

Antik Çağ

Neolitik , c. 7600 – c. 3300 M.Ö.

Tunç Çağı , c. 3300 – c. 1200 M.Ö.

Demir Çağı , c. 1200 – c. MÖ 200

Janapada , c. 1200 – c. 600 M.Ö.

Kuzey Siyah Cilalı Mal , c. 700 – c. MÖ 200

Pundra Krallığı , c. 700 – c. MÖ 200

Mahabharata'daki Bengal , c. 400 – c. MÖ 325

Gangaridai Krallığı , c. 350 – c. MÖ 325

Mauryan İmparatorluğu , c. 325 – c. 185 M.Ö.

Samatata Krallığı , c. MÖ 232 - c. 800 AD

Shunga - Kuşan Dönemi, c. MÖ 185 - c. 75 AD

Güneybatı İpek Yolu , c. 114 M.Ö. - c. 1450 AD

Hint-Roma ticaret ilişkileri , c. 30 M.Ö. - c. 600 AD

Klasik Çağ

Gupta İmparatorluğu , c. 240 – c. 550 AD

Harikela Krallığı , c. 600 - c. 650

Gauda Krallığı , c. 590 – c. 626

Gur (Sylhet) , c. 600 – c. 1303

Khadga hanedanı , c. 650 – c. 750

Pala İmparatorluğu , c. 750 – c. 1100

İslam'ın Gelişi , c. 800 – c. 1050

Candra hanedanı , c. 900 – c. 1050

Sena hanedanı , c. 1070 – c. 1320

Deva hanedanı , c. 1100 – c. 1250

Ortaçağ

Bhulua (Noakhali) , c. 1203 – c. 1600'ler

-Delhi Sultanlığı , c. 1204 – c. 1338

-Memluk Hanedanı

-Halci Hanedanı

-Tuğluk Hanedanı

Sonargaon Sultanlığı , c. 1338 – c. 1352

Bengal Sultanlığı , c. 1352 – c. 1576

-İlyas Şahi hanedanı

-Hüseyin Şahi hanedanı

-Karrani hanedanı

Suri Hanedanlığı , c. 1540 – c. 1556

On İki Bhuyan , c. 1550 – c. 1620

Porto Grande de Bengala , c. 1528 – c. 1666

Chittagong-Arakan Krallığı , c. 1530 – c. 1666

Babür İmparatorluğu , c. 1576 – c. 1717

-Bengal Subah

Modern

Bengal Nawabs , c. 1717 – c. 1757

Şirket Raj , c. 1757 – c. 1858

Faraizi Hareketi , c. 1818 – c. 1884

Büyük İsyan , c. 1857 – c. 1858

İngiliz Raj , c. 1858 – c. 1947

Doğu Bengal , c. 1947 – c. 1955

Bengal'in bölünmesi (1947)

Doğu Pakistan , c. 1955 – c. 1971

Bangladeş Kurtuluş Savaşı , c. 1971

Bağımsızlık Bildirgesi

Bangladeş Geçici Hükümeti

Bağımsızlık sonrası yıllar, 1972 – 1975

Demokrasiye Geçiş, 1991 – [1]

MÖ 2 bin yılın ortasında, antik Hindistan'ın kuzeybatı kesiminde Aryan etkisi görülmüştür. Ardından, MÖ 5 yüzyılda, Aryanlar Bengal'e girmeye devam etti. Yaklaşık bin yıl boyunca Bengal'ın tamamına gelebildiler. Sonuç olarak, Aryanlar ve Aryan olmayanların Bengal halkının yaşamı ve kültürü üzerindeki etkisi özellikle dikkat çekicidir (Chowdhury, 2012).

[1] https://www.wikiwand.com/en/Alauddin_Husain_Shah.

Mauryalar bu bölgede MÖ 321'den MÖ 187'ye kadar hüküm sürdü. Pataliputra bu imparatorluğun başkentiydi (Thapar, 1990, 384). Maurya İmparatorluğu, dönemin büyük bir imparatorluğuydu ve Hindistan alt kıtasında bu kadar büyük bir imparatorluğun yaratılmadığı ifade edilmektedir (Vaughn, 2004).

Maurya İmparatorluğu'ndan sonra Guptalar, 4. yüzyılda önemli bir imparatorluk olarak iktidara geldi. Chandragupta 1, bu imparatorluğun ilk hükümdarıydı. Fakat, Bengal'ın tarihi, Maurya İmparatorluğu'nun çöküşünden Gupta İmparatorluğu'nun yükselişine kadar belirsizdir. Dördüncü yüzyıldan altıncı yüzyıla kadar, Hindistan alt kıtasındaki bölgelerin çoğu Gupta İmparatorluğu'nun altındaydı. Hindistan'ın Altın Çağı olarak bilinen Gupta döneminde, keşif, bilim, edebiyat, astronomi, matematik, felsefe ve metalurji konularında büyük bir ilerleme olmuştur (Britannica Ansiklopedisi, 2012).

Şaşanka, Bengal'ın ilk egemen yöneticisi olarak kabul edildi. Tarihçiler, 590'dan 625'e kadar, Bengal'in küçük krallıklarını birleştirerek Gauda Janapad'ı kurduğunu söylüyor. Onun Başkenti, Batı Bengal'ın Murşidabat semtinde bulunan Karnasuvarna idi. Bengal tarihinin ilk kralı olarak Kuzey Hindistan'da Bengal'ın egemenliğini yaymak için çaba sarf ettirmişti (Bhattacharyya, 2012).

Şaşanka'nın ölümünden sonra, Bengal'de yüz yıldan fazla bir süredir kaos ve anarşi yaratılmıştı hangisi tarihte Matsyanya olarak bilinir. Bu anarşi ile Pala hanedanının kralı Gopal'ı ortaya çıkmıştı. Bu bağlamda, Rakhaldas Banerji'nin (1960, 120) yorumu - Gauda-Banga-Magadha halkı, güçlü yabancı krallar tarafından defalarca saldırıya uğradıkları için bir kral seçmişti. Tibetin Lama Taranath, Budizm tarihinde, o zaman, her Kshatriya, Brahman ve Vaishya'nın Odisha, Bengal ve diğer beş doğu eyaletinde kendi haklarında kral olduklarını yazdı. Fakat bütün ülkede kral yokmuş. Ülke böyle bir durumdayken, Kral, eşleştirilemeyenlerin zulmünden dolayı anarşiyi kaldırmayı seçmişti. Gauda-Banga-Magadha'nın tahtını isteyerek insanlar Gopaldeva'ya vermişti. Pala hanedanını kuranlar, Bengal'ı yaklaşık dört yüz yıl yönetti (750-1176) (Sinha, 1977, 253). Dharmapala, bu hanedanın en önemli hükümdarıydı.

On birinci yüzyılın sonunda, Pala krallarının zayıflığı kapsamında, Vijay Sen, Sena hanedanının yönetimine başlamıştı. Bu hanedan (MS yaklaşık 1097-1225)'e kadar hüküm sürmüştü. Vijay Sen, Vallal Sen, Laxman Sen, Vishvarup Sen ve Keshab Sen olmak üzere beş yönetici, Sena hanedanını kademeli olarak yönetti. Senas, fanatik

Hinduizmin takipçileriydi ve bu nedenle; Budizm'in takipçileri Bengal'de baskı altında bulundular. Sonuç olarak, birçok Budist insan komşu ülkelerde mülteci olarak sığınmaktadır (Chowdhury, 2012).

2.2. Türklerin Bengal Fethi ve Hükümdarlığı (1204-1487)

Müslümanlar, İslamiyeti yaymak ve İslam'da ticareti teşvik etmek için dünyanın farklı bölgelerine gitmişlerdir. Bu anlayıştan hareketle Müslümanların arasında ilk Arap tüccarları 7. yüzyılda Hindistan'a gelmiştir. İlk aşamada Mehmet bin kasim, Emevî Khalifa Al Velid sırasında intikam almak ve İslam'ı yaymak için Sind'e başarıyla saldırırr. Sind ve Multan'ı ele geçirmesine rağmen onun ani ölümünden dolayı uzun süre Müslümanlar kontrolü ellerinde tutamamıştır. Ama 12. yüzyılda Türkler bu bölgede kalıcı bir hakimiyet kurmuştur. Bölgeye gelen ilk gelen Sebük Tegin (Gazneli Dönemi) Hint hükümdarı Jaipal'ın karşı işgal edip onu mağlup etmişti. Ayrıca Gazneli Mehmut, Sebük Tegin'in oğlu, istilaya liderlik eder ve Hindistan'da 27 kez saldırı yaparak yeni bir tarih oluşturur. Fakat Panjab haricindeki bölgede egemenlik kuramamıştır. Sonunda, tarihte en çok Ghori olarak bilinen başka bir Gazneli hükümdarı Muizettin Mehmet Bin Sam, Prithviraj Chauhan'a (Ajmir ve Delhi hükümdarı) karşı Tarain'da bir savaşa maruz kalmıştır.

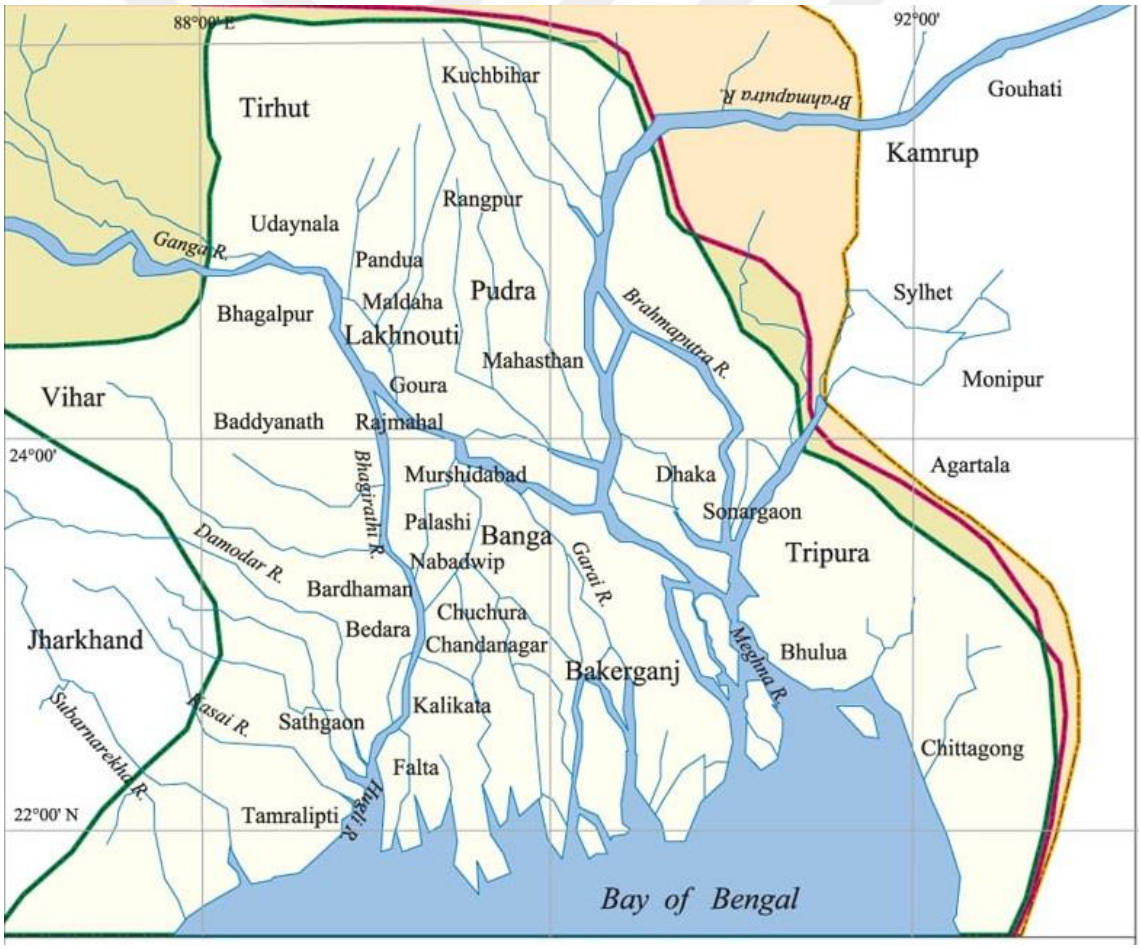
İlk Tarain savaşında 1191'de Mehmet Ghori Prithviraj tarafından yenilmişti. Fakat sonraki 1192'de ikinci Tarain savaşında Prithviraj ve onu muazzam bir süvari ile yine karşılaşarak savaştan kazanmıştı. Bu zafer, Hindistan'da Türk ve Müslüman hükümdarlığı uzun süre kurmuştur (Rasul, 1963). Sultanlığı döneminde Hilji, Memluk, Balban ve Tuğluk dönemlerini idare ettiler. Saltanat düştükten sonra Babürlü İmparatorluğu (ayrıca Türk kökenli) hükümdar başlattı ve bu egemenllik İngiliz sömürge döneme kadar Hindistan'da devam etmişti. Sultanlığı döneminde Bengal, delhi Sultan'ın altında güçlü bir vilâyet haline geldi. Çoğu zaman Bengal Sultanların kontrolleri olmadan valilere hükmetti. Yani, Bengal'in bu delta bölgesi üzerinde kendi tarihi ve kültürü vardır. Bengal, kutubettin Eybeğ'in (Delhi Memlük hanedanının kurucusu) Türk genel olan cesur İhtiyarettin Mehmet bin Bahtiyar hilji tarafından Müslüman toplulukla tanışmıştı. Bu bağlamda Sukhmoy Mukherjee'nin (2005, 3) yorum: Kuzey Hindistan'da Müslüman İmparatorluğun Mehmet Ghori tarafından

kurulmasından sadece birkaç yıl sonra, Müslüman devletler uzak Bengal'ın batı ve kuzey kesimlerinde kurulmuştu.

Bahtiyar hilji, Hindistan'ın doğusundaki bölgeye ilerledi ve eski krallık Laksman Sen'i bozguna uğratarak 1204' de Bengal'ı fethetti (Tariq and Jinia, 2013). Aslında Bengal, Bahtiyar Hilji'ye gelmeden önce Hindu ve Budistler tarafından yönetildi. 12. yüzyılın sonunda Türk kabile hilji, bugünükü güney Afganistan'daki Garamsir'den Hindistan'ın doğusuna girdi. Önce padişah Kutubettin İbak ordusuna kayıt olmaya çalıştı ancak maalesef onun fiziksel formu nedeniyle reddedilmitşi. Daha sonra, Badayun'da Melik Hizberettin'in komutasında, düşük rütbeli bir ordu komutanı olarak görev başlamış. Kısa süre sonra mesleğini bırakıp Doğu'ya doğru ilerledi ve nihayet Melik Hüsemettin'in (oudh yönetimi) yerleşti. 1203'de Bihar işgal ederek Hilji'nin kariyeri yeni bir dönüş almış. Bu sırada Bengal'deki komşu topraklarında bir göz atmıştır. 1204 yılının kışında Türk Genel Bahtiyar Hilji, Carkand bölgesinden Raja Laksman Sen'a karşı on sekizden az atlıyla maceraya başladı ve Nadia'yı (Gaur'un başkenti) ele geçirmişti. Bu fetihle Bengal ilk defa Müslümanların yönetiminde kalmış (Khan, 2013). Bahtiyar Hilji, daha iyi yönetim için topraklarına birkaç iktaya (vergi alanı) ayrılmış ve bunlar üç teğmene, Ali Merdan Hilji, Mehmet Şiran Hilji ve Hüsemettin İvaz Hilji tarafından kontrol edilmiştir. Bu dönemde Müslüman toplum için bazı camiler, medreseler ve hankah (bir Sufi kardeşliği veya tarikatının bir araya getirilmesi için özel olarak tasarlanmış bir yapıdır ve manevi geri çekilme ve karakter değişikliği için bir yerdir) kurulmuştur. 1206'da Bahtiyar Hilji'nin ölümünden sonra Hilji hanedanın arasında kavga başlattı ve Şiran, Ali Merdan sonraki İvaz Hilji birer birer güç almışlar. Bunların arasında en başarılı hükümdarı olan İvaz Hilji kim Sultan Ghiyasettin unvanıyla daha fazla refah faaliyetler üstlendi. Bengal'deki Hilji döneminde İlbari Türkleri Delhi Sultanlığında yönetilyordu. Lahnauti'deki (Bengal'ın başkenti) Hiljis'in egemenliğini hoş görmediler. Bu sebeple Sultan şemsettin İltutmiş bu bölgeyi kontrol altına almış ve 1227'de Delhi Sultanlığı'nın bir il olarak ilan etmiştir. Bundan sonra Türk seçkin ve hırslı kişi, Delhi Sultan'dan gönderilen Bengal'de hükümran olarak gelir. Bazen Lahnauti'nin gücünü almak için kendi aralarında savaşmışlardı. Sonuç olarak Müslüman Lahnauti Krallığı'nı genişletemediler. 1287'de Delhi Sultan Balban'ın ölümünden sonra kaos başladı ve bu avantajı kullanarak Jelalettin Firuz Hilji 1290'da Delhi Sultante'nin tahtına oturmuştur. Balban'ın oğlu Bugra Han Bengal'de

bağımsızlığını alıp Sultan Nasirettin Mehmut unvanını aldı. İlbari Türkler Delhi'deki güçlerini kaybetmişler ve Hiljiler devraldı, ancak Bengal'de İlbarilar güçlerini kurulmuş. Delhi'de bulunan 1324 yılında, Sultan Ghiyasuttin Tuğluk Lahnauti'yi istila edip ele geçirdi ve bundan dolayı Bengal'ın yönetimi Tuğluğun (Karaunah Türkleri) altında girmişti. Bundan önce Bengal'deki Müslüman krallığı Satgaon, Sonargaon, Mymensingh ve Sylhet bölgelerine yayılmıştı (Harita 2.2). Başka bir Türk kökenli Fahrettin Mübarek Şah 1338'de Bengal'ın bağımsızlığını Sonargaon'dan ilan edince, Tuğluk kural sona erdirilir ve Bengal'deki ilk müslüman sultanlığı kurulur. Lahnauti, Sultan Alaettin Ali ve daha sonra Haci İliyas Şah altında da bağımsızlaştı (Karim, 2006).

Harita 2.2: Bengal, Orta Çağ



Kaynak: Banglapedia, 2012

Sijistan (doğu-İran'ın bir ülkesi) sakini olan Haji İliyas Şah, Delhi'de gelir ve kariyerine Melik Firuz'un himayesinde başlar. Fakat bilinmeyen sebeplerden Bengal'e

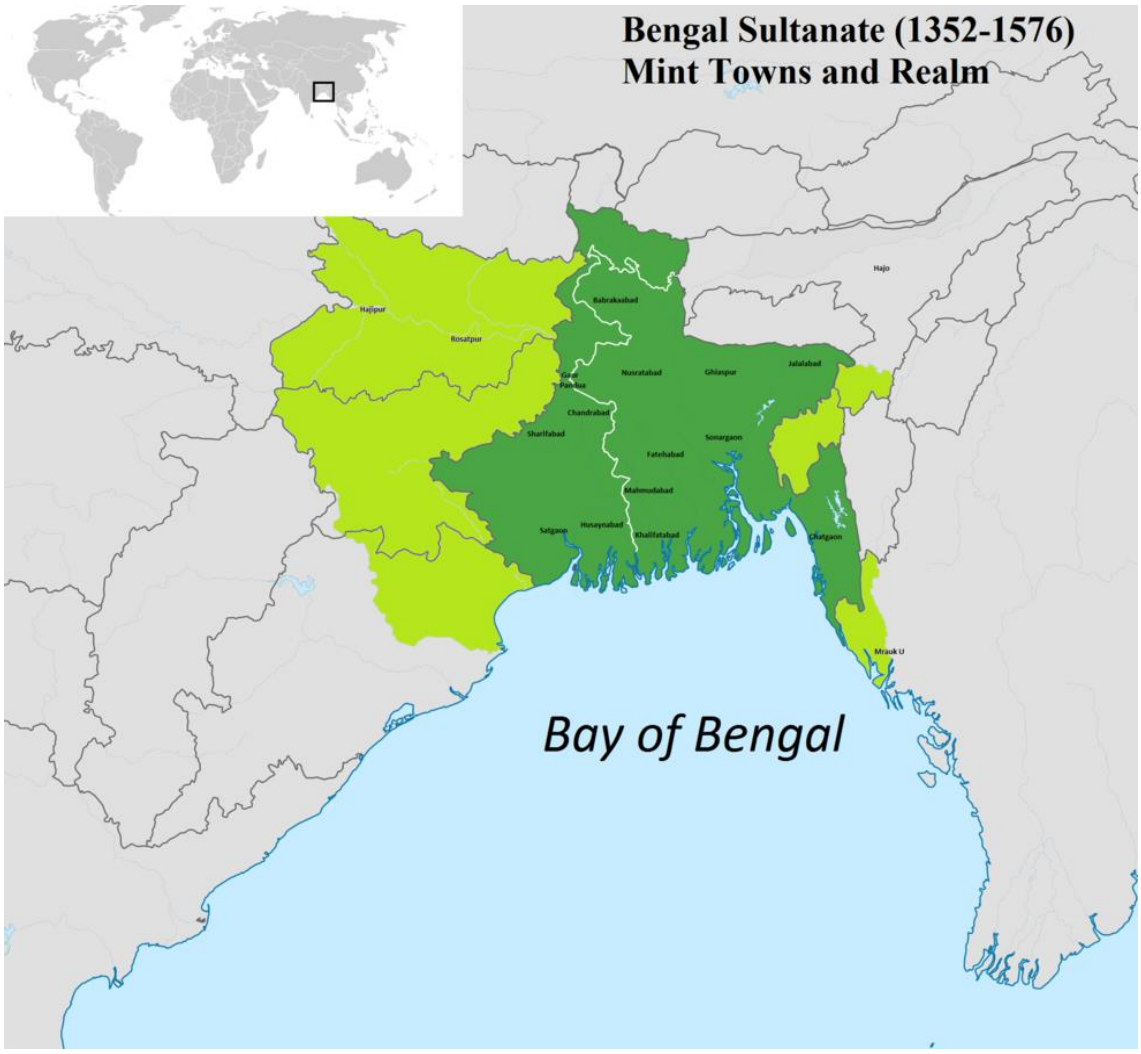
kaçtı ve İzzettin Yahya'ın altında hizmet almıştı. İzzettin Yahya'nın ölümünden sonra o Satgaon'un hükümdarı olmuştur. Alaettin Ali Şah'a karşı güçlerini pekiştirmek için savaştı ve 1342'de Lahnauti'nin tahtına "Sultan Şamsettin İliyas Şah" unvanıyla yükseldi. İsmini takiben Bengal'de İliyas Şahi hanedanı kuruldu. Aslında Bengal'de Türk yönetimi, İliyas Şahi hanedanı tarafından yeni bir evreye başlanmıştı. 1352'de bütün Bengal'de İlliyas Şah onun kontrolünü eline almıştı. Bunun için Shams-i-Siraj Afif ona Şah-i-Bangalah, Şah-i-Bangaliyan ve Sultan-i-Bangalah olarak görüldü (Afif, 1890). İliyas Şah ve onun torunları daha sonra İliyas Şahi hanedanı Bengal'de 1487 yılına kadar hüküm sürmüştür. Ancak 23 yıl (1412 -1435) yılları arasında olan Hindu Raja Ganeş ve halefleri Jelalettin Mehmet Şah (İslam'a döndü) ve Şemsettin Mehmet Şah bu saltanatın tahtına yükseldi (Chakrabarti and Chakrabarti, 2013). Aslında Bengal'deki Türk yönetimi, İliyas Şah hanedanının son Padişahı Jelalettin Fateh Şah 'ın Hebşi köle tarafından öldürülüşünde sona ermektedir.

2.3. Bengal'deki Babürlü Tarihi

İliyas Şah hanedanı düştükten sonra Hebşi, Husein Şah ve Afgan hükümdarı iktidara gelir ve Bengal'ı 1576'ya kadar yönetir. Sonra Babürlü İmparatorluğu, iktidarı ele geçirir ve Bengal'ın Müslüman yönetiminin sonunu ve İngiliz sömürge dönemine kadar devam eder (Harita 2.3-2.4). Maalesef, bu uzun süredir kaderlerinde olan bitenlerin ne olduğu bilinmiyor. Muhtemelen yerel toplulukta kuvvetle birleştiler; Bazıları Babürlü İmparatorluğu bünyesinde hizmete de katılabilir. Mehmet Kuli adına Selim, Şah Cahan'ın hükümdarlığı sırasında ünlü bir Türk şair idi. Daha sonra, Bazı Türkler Nazım (İl Valisi) olarak katkıda bulunmuşlardır. Türk hakimiyeti, kayınpederi Murşid Kuli Han'ın ölümünden sonra Mürşidabat'ın iktidarı elinde tutan Afşar aşiret Türk Şujaettin Mehmet Han'ın (1727-1739) zamanından itibaren tekrar başlamış (Karim, 2006). Onun Egemenliği süresince Alivardi Han ve ağabeyi Haci Ahmet (annesi Türk kabilesi afşar'a aitti) Bengal mahkemesinde seçkin bir konumdaydılar (Murshidabad, 2017). Şujaettin'in ölümünden sonra, oğlu Şerfaraz Han, Masnad'daydı (Tahta çıktı) ancak 1740'da Alivardi Han, onu yenerek iktidarı ele geçirmişti. Alivardi'nin halefi olan torunu Mirza Mehmet Siraj-ud-Devle Bengal'ın son bağımsız Nevab'ı (Cetvel) oldu ve İngiliz Doğu Hindistan Şirketiye (1757) kadar devam ettirmiştir (Harita 2.5). Böylelikle, Mhurşit Kuli Han'ın 1727'de ölümünden sonra Türk kökenli Bengal'de Babürlü İmparatorluğu döneminde önemli bir rol oynamıştır. İngiliz

Doğu Hindistan Şirket, Bengal, Bihar ve Orissa da dahil olmak üzere, Nevab'ın egemenlikleri üzerinde idari kontrol kazanmıştır (Harita 2.6). 1765'te Boksar Savaşı'ndan sonra Babürlü Mahkemesi adına vergi toplama hakkı da ele alınmıştır. 1857'de Hint İsyanı'nın sırasında Babürlü imparatoru ikinci Bahadur Şah'dı kim isyancılarla çalıştığında, İngiliz hükümeti sinirlendi ve İmparatoru Rangun'a sürgün etmişti. Ve bu sürgün sayesinde Bengal ve Hindistan alt kıtasında Babürlü İmparatorluğu reddedilmiştir.

Harita 2.3: MS 1352 Yilindan İtibaren Babürlülerin Bengal Fethine Kadar Bengal



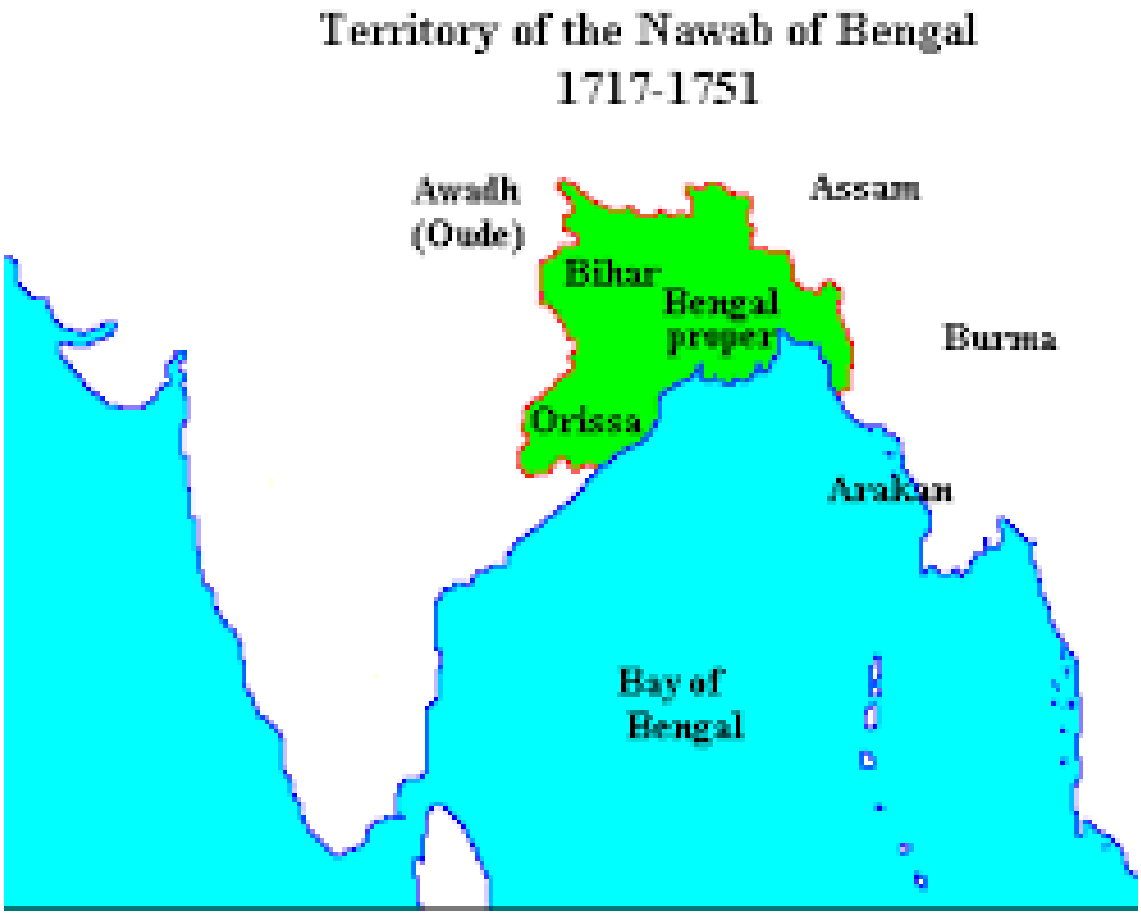
Kaynak: https://searchenglish.com/glorious-history-independent-sultanate-bengal, 2017

Harita 2.4: İmparatoru Babür Şah'dan İmparatoru Evrangzev'e kadar Babürlü İmparatorluğu



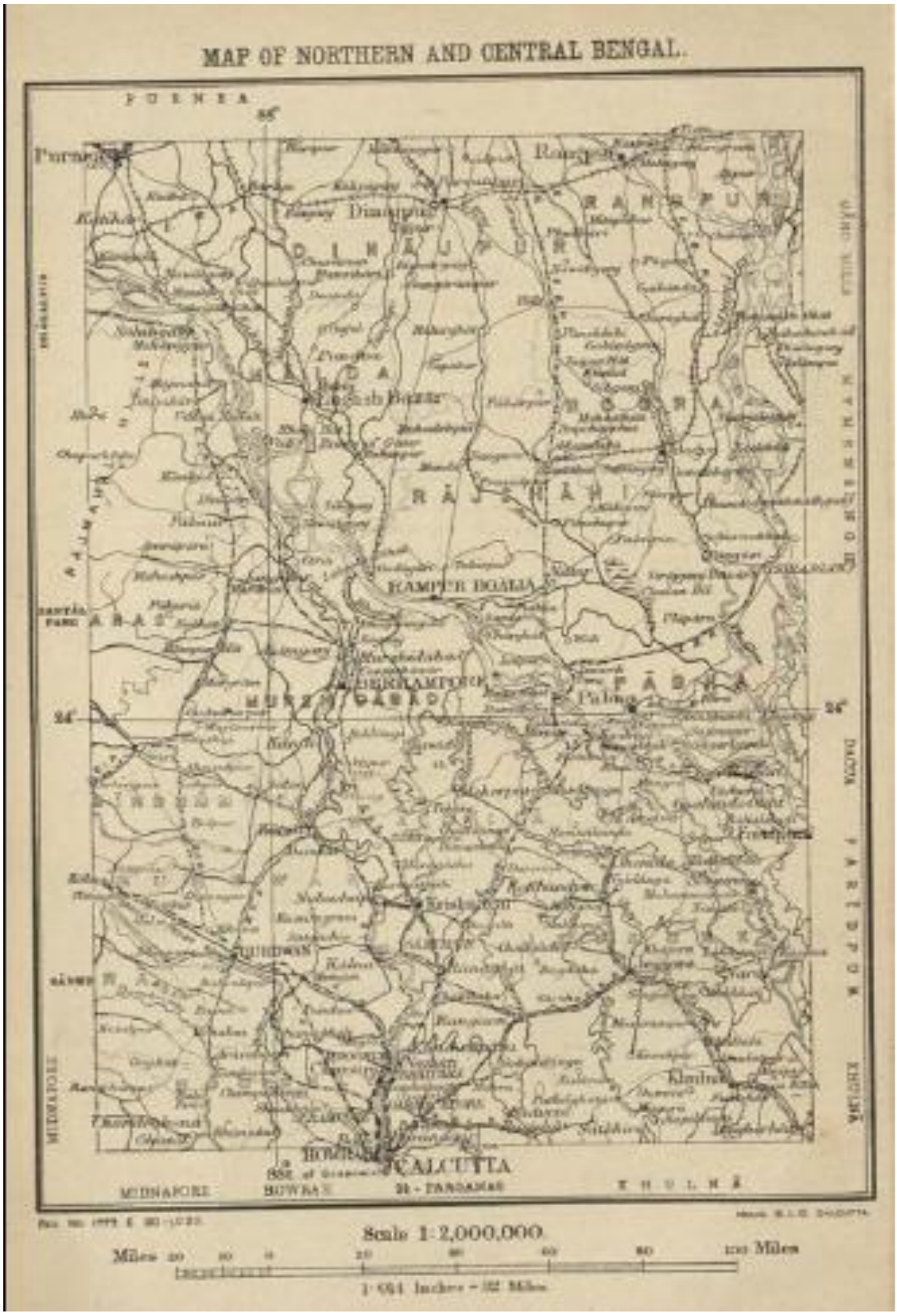
Kaynak: https://in.pinterest.com/pin/513832638738644994/, 2021

Harita 2.5: Bengal, Nevabi Dönem (Başlangıçtan İtibaren 1751'e Kadar)



Kaynak: https://www.pinterest.com/pin/693343305102719122/, 2021

Harita 2.6: Bengal, İngiliz Yönetimi Sırasında Kuzey Ve Orta Kısım

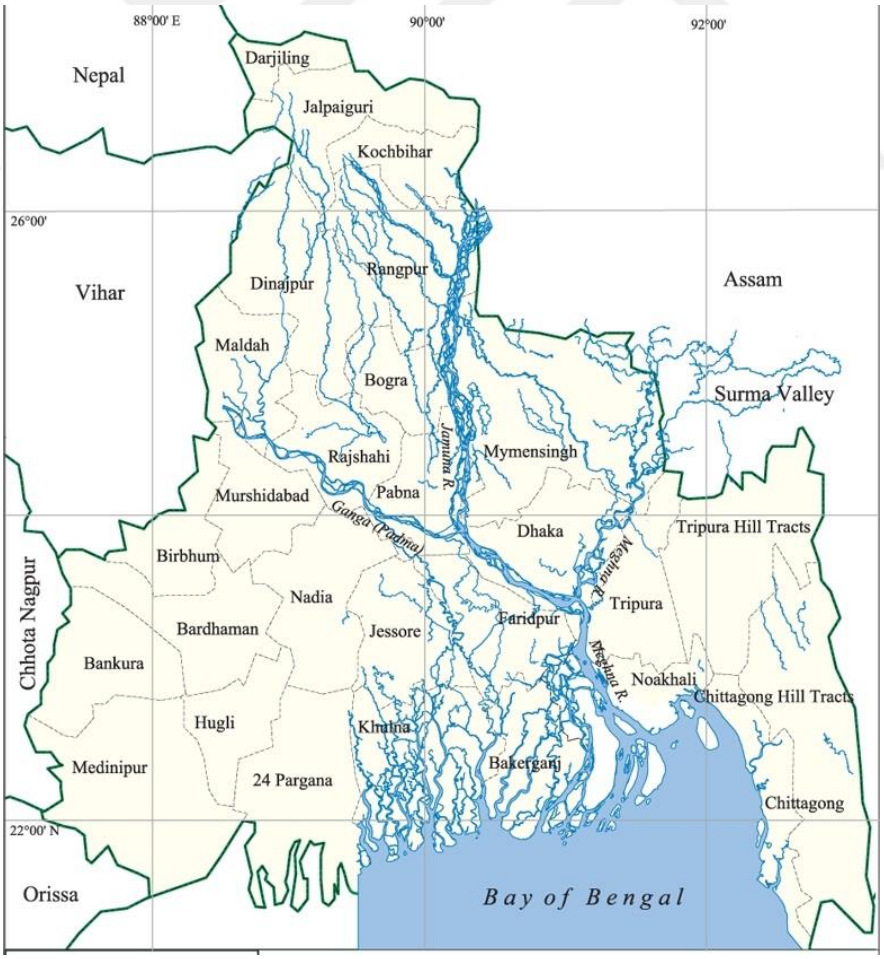


Kaynak: Muhammad A. A. Khan, 1931

2.4. Batı Bengal

Tarih boyunca farklı zamanlarda Bengal sınırları değişmiş ve Bengal bölünmüştür. Müslümanların yaşadığı bölgelere sahip Pakistan ve Hindistan, Hindu bölgelerine odaklanan iki ayrı ülke olarak ortaya çıkmıştır. O zamanlar Bengal'ın batı kesiminde Hinduların çoğunluğu ve doğu kesiminde Müslümanların çoğunluğu vardı (Majumdar, 1993, s.1). Bu nedenle Doğu Bengal, Pakistan ile birlikte Doğu-Pakistan , diğer yandan Bengal'ın batı kısmı Hindistan'ın Batı Bengal adı verilen ayrı bir eyaleti olarak dahil edilmiştir. Ancak coğrafi olarak Bengal'ın batı kısmı Hindistan'a bitişik olmasına rağmen Doğu Bengal ile Pakistan arasındaki mesafe yaklaşık 1600 km idi (Heitzman & Worden, 1989, s.20). Kültür ve dil açısından bile benzerlik yoktu. Bu nedenle, bölünmeden sadece 24 yıl sonra, Doğu Bengal veya Doğu Pakistan, Pakistan'dan bağımsızlık kazandı ve günümüz Bangladeş'i olarak biliniyor (Harita: 7-8).

Harita 2.7: Bengal, 1947'de Bölünmeden Önce



Kaynak: Banglapedia, 2012

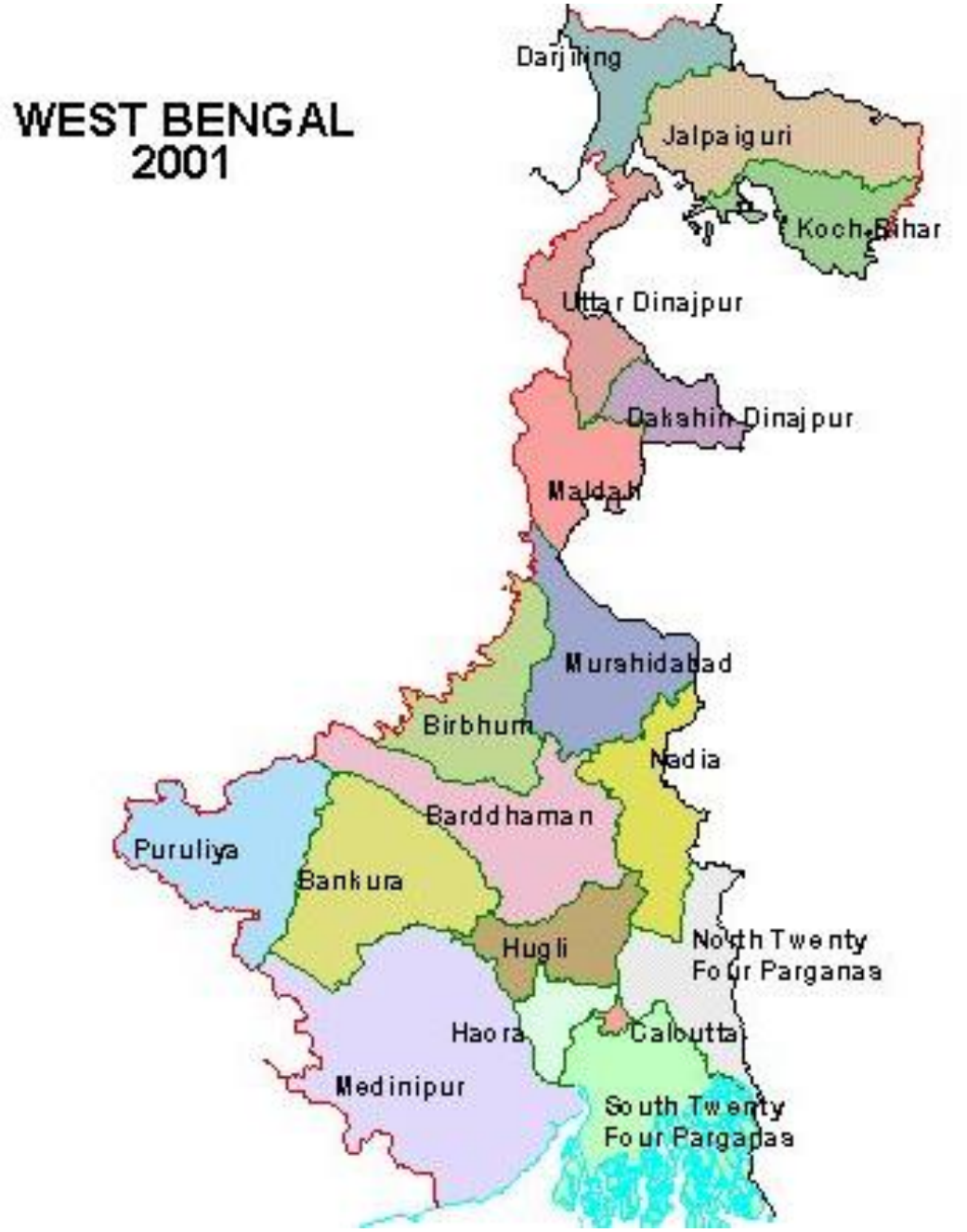
Harita 2.8: Hindistan'ın Bölünmesinden Sonraki Bengal



Kaynak: httpsbrilliantmaps.comfirst-pakistan, 2021

Batı Bengal şimdi 23 ilçeden oluşan güçlü bir Hindistan eyaleti ise de sınırları geçmişte daha genişti. Özellikle, şu anki Jharkhand eyaletinin altındaki Sahibganj ilçesi, geçmişte İngiliz Santal Parganadır hangisi Orta Çağ'da Rajmahal'a aitti. Ve bu Rajmahal, Babürlüer döneminde Bengal'ın iki kere başkentiydi. Bengal'ın son Nevab Siraj-ud-Devle, 1757'de Palashi Savaşı'nda yenildiğinde, İngilizler Rajmahal ve çevresindeki tepelerle ayrı bir bölge oluşturulmuşlar (District Cencus Handbook, 2011). Ayrıca, Batı Bengal'ın diğer bazı kısımları Hindistan'ın farklı eyaletlerine dahil edildiğinde, mevcut sınırlara ulaşır (Harita 2.9).

Harita 2.9: 2001 yılında Batı Bengal



Kaynak:https web.archive.org web 20040606103522 www.censusindia.net results 2001 maps wbengal01.ht, 2021

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BATI BENGAL'DEKİ BABÜRLÜ CAMİLERİ

3.1. Bengal'deki Cami Mimarisi

Dünyanın pek çok dini cemaati gibi, Müslümanlar da kendine özgü ve özellikli ibadet salonlarına sahiptir. Onun adı Camidir. Temel olarak cami kelimesi 'secde' kelimesinden türetilmiştir. Secde, insanların eğildiği yer anlamına gelir. genel anlamda secde yapıldığı yere cami denir. Mekke Şerif'in Cami El-Haram ilk Cami olarak adlandırılmış olsa da, İslam mimarisinin ilk camisi Medine'de mimari düşünülerek inşa edilmiştir hangisi Medine veya Mescid-i Nevebi olarak bilinir. İslam'ın genişlemesiyle birlikte cami mimarisi de gelişmiştir. Çünkü cami İslam'ın ana merkezi idi. İbadetin etmenin yanı sıra cami aynı zamanda eğitim ve diğer faaliyetlerin merkezi olmuştur. Arap toprakları dışında ilk cami Basra ve ikincisi Kufe şehrinde inşa edilmiştir. Zamanla, İslam'ın yayılması Hint alt kıtasına da yayılır. O zamanlar ana iletişim aracı su yollarıdı, Araplar Bengal'de deniz ya da nehir yoluyla kolayca ulaşabiliyorlardı. Başlangıçta, Araplar Bengal'de önce ticaret yaparlar da daha sonra İslam'ın yayılması ve onun ideolojisi ile karşılaştılar. Ancak, Bengal'deki ilk camisi ne zaman, nerede yapıldığı belirtmek zordur. Her ne kadar ilk Arap Müslümanları Bengal sahiline gelseler de, "Buddermokan" adına bir Çadır hatıra olmadan yüzeyinde tanınabilir hiçbir kalıntı bırakmamışlardı (Dani, 1961).

Son zamanlarda gazetelerde, caminin Emevi döneminde yapıldığı haberleri bildirilmiştir. Bangladeş'in kuzey bölgesinde yer alan Lalmonirhat'taki 1987'de Mojeder Ara adlı ormanda antik cami kalıntıları bulunur. Oraya Kelime Teyyibe ve 69 Hijri yazılı bir taş vardır. Bu nedenle, bu tarihe göre caminin MS 690'da yapıldığı tahmin edilmektedir. Orta Doğu merkezli medya El Cezire'deki bu konuda bir video raporu yayınlandı (Youtube, 2019). Ve buna önem verilen sebep şudur; Peygamberin dayı ve

onun anne Amena'nın kuzeni Ebu Vakkas (620-626) bu bölgede İslam'ı vaaz verdiği söylenir ki Rangpur ilçesinin tarih kitaplarından bilinmektedir. Kitabın camisini tarif ettiği söylenir- Ülkedeki ilk ve antik cami kuzey-güneyde 21, doğu-batı yönünde ise 10 ayaktır. Caminin içinde ibadet için 4 ayaklık bir alan vardı. Ayrıca, caminin dört köşesinde sekiz köşeli bir sütun var ve kalıntılardan kubbe ve kule tepeleri de bulunmuştur (Maniruzzaman, 2012, s.164). Diğer yandan, Matiur Rahman Basunia tarafından yazılan 'Rangpure Dini dawat' kitabında da bahsedilir. Ancak bu konuda hala yeterli araştırma yapılmasını talep ediyor. Caminin yapısal değerlendirmesi nedeniyle caminin yapılandırıldığı söylenebilir ki MS 690'da cami mimarisi bu tür ilerleme meydana geldi mi.? Ayrıca tanınmış bir araştırmacı bu konuda yorum yapmamıştı. Ancak, Bengal'deki Bahtiyar Hilji girdikten ve zafer kazandıktan sonra, Müslümanların tarihi ve kültüründe yeni bir dönem başlattı. Türk Müslümanları, Bengal'deki İslam geleneğini geliştirmeye çalıştıklarında gelişmiş medeniyetler ve kendi mirasları ile gelmiştir. kronolojik Minhaj El-Siraj, Bengal'in fethedilmesinden kırk yıl sonra Bengal'i ziyaret eden ve kişisel olarak toplanan, kendinden yazılmış Richard M. Eaton tarafından bahsetti: "Fatih'in siyasal meşruiyet için uygun araçlar kavramı; Cuma vaazını okuma, grevdeki paralar, ve Sufilerin gayrı resmi aydınları için anıtlar yetiştirmek ve alimlerin resmi aydınları ya da 'ulema" (Eaton, 1993, s.25). İslam, Hindistan'da Türk-Pers kültürünün doğrudan bir parçasıydı. Özellikle kuzey veya Delhi merkezli. Daha sonra, Bengal fethedilmesinde Gour, Louhnouti ve Pandua, valilerin Delhi hükümeti tarafından atanarak yönetildiği en önemli yerlerden biri haline geldi. Çok sayıda Türk kökenli Sufi, Aziz olan cetvellerle bu bölgeye İslam'ın yayılması için gelmiş ve Bengal cami mimarisine mimari teknikler de getirmişler. 1338'de Fahr El-Din Mübarek Şah Bengal'ın bağımsızlığını ilan ederek, Delhi egemenlerinden ayrılır ve 1338'den 1538'e kadar Bengal bağımsızlık Sultanı tarafından yönetilir. Bu Sultanlğı döneminde çok sayıda cami yapılmıştır. Bundan sonra Babürlü döneminde cami mimarisin yeni bir dönüm noktası başlattı. Bunu MS 1576'dan başlayarak MS 1857'ye kadar devam etmiştir. (Chatterjee, 2012).

3.2. Katalog

3.2.1. Kutub Şahi Cami, Maldah

Katalog No **:** 1

Şekil **:** 1

Fotoğraf **:** 1-13

İnceleme Tarihi **:** Ucak-Şubat 2020

Yeri **:** Kutub Şahi Cami, ismini caminin yanına gömülen ünlü aziz Nur Kutub ul Alam'dan almıştır. Bu cami, Batı Bengal'in Maldah kasabasının 18 km kuzeyinde ve Hazrat Pandua'sındaki Eklakhi Türbesi'nin yakınındadır. Muhtemelen geçmişte Gaur'daki Bara Sona ve Chhota Sona Camiler (Şimdi Bangladeş'te) gibi kubbeleri yaldızlı olduğundan yerel olarak "Sona Mescidi (Altın Cami)" olarak bilinir.

Bugünkü durumu **:** Harap durumunda (Fotoğraf 3.1-3.2)

Fotoğraf 3.1: Cami ve Dış Kapı Birlikte Genel Görünüşü



Kaynak: ASI (http://www.asikolkata.in/maldah.aspx#SahiMasjid)

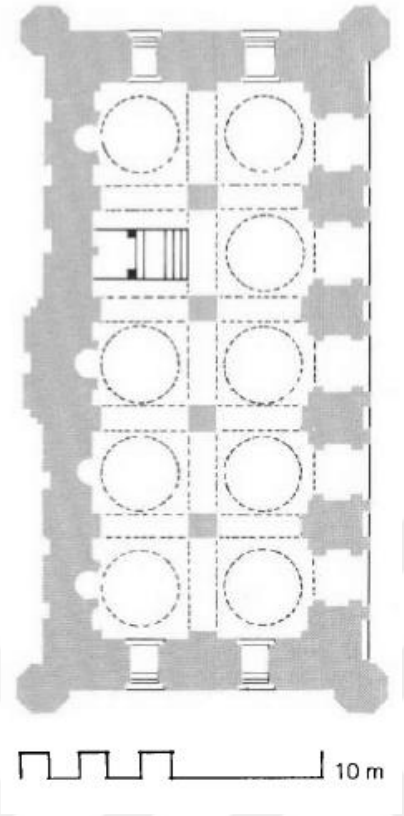
Fotoğraf 3.2: Caminin İç Görünüşü (On Dokuzuncu Yüzyıl)



Kaynak: John Henry Ravenshaw (British Library, online Gallery), 1860

Plan ve Mimari Özellikleri : Dikdörtgen caminin dış ölçüsü 25.10 m'ye 11.50 m'dir (Şekil 3.1) ve çok yönlü taş sütunlar kullanarak içten iki kuzey-güney koridoru ve beş bölüme ayrılmıştır (Fotoğraf 3.3-3.4). On kubbe pandantif tuğla ile inşa edilmiş ancak şimdi tamamen kırılmıştır (Fotoğraf 3.5). Doğuda beş adet sivri kemerli geçitn yanı sıra kuzey ve güney cephelerinin ortasında iki ızgara pencere vardır (Fotoğraf 3.6-3.7). Batı ya da kıble duvarı, tepede yontulmuş kemerler (şimdi yıkılmış) ile birlikte beş güzel mihraptan oluşuyordu (Husain, 2012). Diğer bir ilgi çekici unsur olan, Pandua'daki bölgesel Adina Cami'ne (MS 1373) daha yakın olan orta mihrabın kuzey tarafında görülen yüksek kürsüdür (Fotoğraf 3.8). Babür döneminde ise Kutub Şahi cami gibi minberle cami yapılmadığından bahsedilmektedir (Jetha, 2018).

Şekil 3.1: Kutub Şahi Camisi Zemin Planı



Kaynak: Asher, 1984

Fotoğraf 3.3: Kutub Şahi Camisinin İç Görünümü



Kaynak: 1001things.org, 2019

Fotoğraf 3.4: Kutub Şahi Camisi İç Sütun Detayı



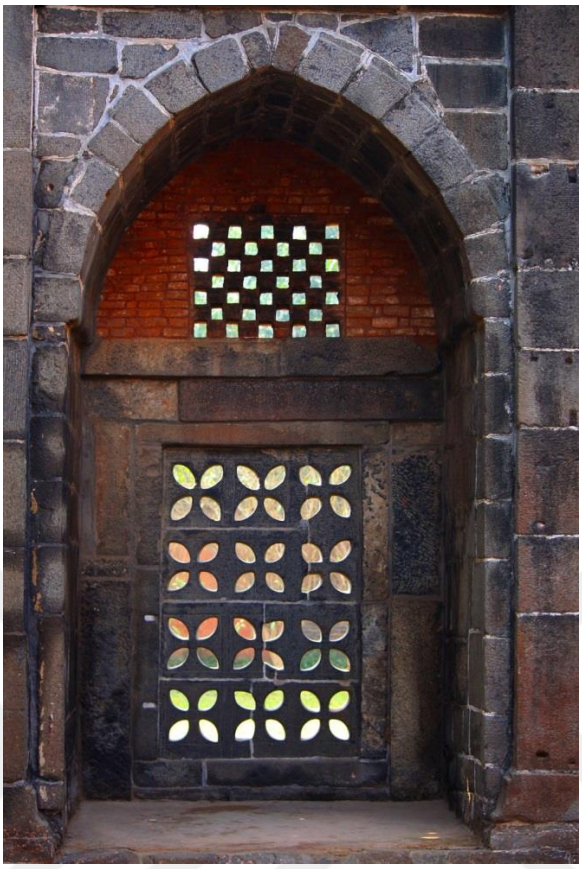
Kaynak: Mumtaz Alam Falahi (TwoCircles), 2009

Fotoğraf 3.5: Kubbeye Geçiş Pandantif Teknik



Kaynak: Gautam Tarafder (en.wikipedia.org), 2016

Fotoğraf 3.6: Kuzey ve Güney Tarafata Yer Alan pencerelerinde Ajur Motifleri



Kaynak: Aritra Mondal (tripadvisor.com), 2017

Fotoğraf 3.7: Kutub Şahi Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Amitabha Gupta, (wikimedia), 2018

Fotoğraf 3.8: Kutub Şahi Camisi Minber Üzerinde Kürsüsü



Kaynak: Amitabha Gupta, (wikimedia), 2018

Bu cami, Bengal'de erken Babürlü döneminde inşa edilmiş olmasına rağmen, köşe kuleleri üzerindeki kubbeler hariç, gerçek görünümü Gaur bölgesinde inşa edilen Sultanlığı camisine benzerdir. Genelde Sultanlığı tasarımında kulelerin kubbeleri gözlenmez, daha doğrusu bu yapıyı Babürleştirmek için sonradan eklenmiş olabilir (Husain, 2007, s.267).

Malzeme: Camide malzeme olarak hem tuğla hem de taş kullanılmıştır. Özellikle duvarların alt kısmı ve çok yönlü sütunlarında taş kullanılan kubbelerle birlikte üst kısmı tuğlatan yapılmıştır (Fotoğraf 3.9-3.10).

Fotoğraf 3.9: Kutub Şahi Camisi İçindeki Sütunları



Kaynak: Amitabha Gupta, (wikimedia), 2018

Fotoğraf 3.10: Kutub Şahi Camisi Dış Kapısı



Kaynak: Sidhu Jetha (wordpress.com), 2018

Süslemesi : Cami özellikle güzelce dekore edilmiştir; dizi kalıplama süsleri köşe kulelerin etrafında, giriş kapısı panellerinin üzerinde ve çatının kavisli korniş altında yer alır. Rozet deseni, kemerlerin her bir spandrelinde görülür (1001 Things, tarihsizdir) (Fotoğraf 3.11-3.12).

Fotoğraf 3.11: Kutub Şahi Camisi İçten Dış Kapısı



Kaynak: PK Bose (tripadvisor.com), 2013

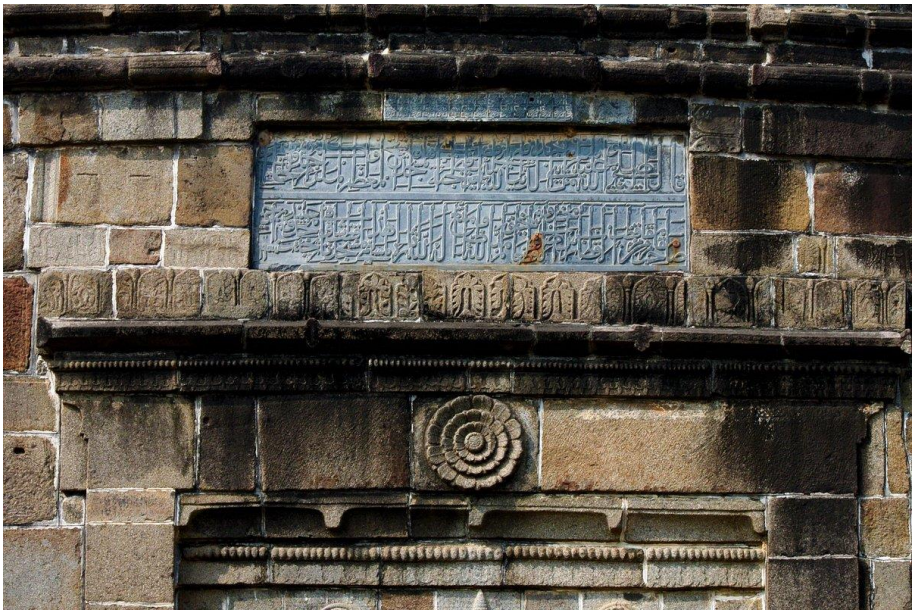
Fotoğraf 3.12: Kutub Şahi Camisi Rozet Süsleme Detayı



Kaynak: Aritra Mondal (Tripadvisor.com), 2017

Tarihlendirme: Bu camide iki Arapça ve bir Farsça yazıt bulunmaktadır. 990 H. (MS 1582) tarihli ilk yazıt (Arapça) ana girişin üzerine (Foto: 13), 992 H. (MS 1584) tarihli ikinci yazıt (Farsça) ibadethanenin ana kapısına ve üçüncü yazıtı (Arapça) (993 H. (MS 1585) tarihli minberin üst kısmında yer almaktadır. Yazıtlarda belirtildiği gibi cami, aziz Nur Kutub ul Alam'ın soyundan gelen Mehdum Şeyh ibn Mehmet el Halidi tarafından inşa edilmiştir (Siddiq, 2017, ss.815-19).

Fotoğraf 3.13: Giriş Kapısında Yer Alan Kitabesi



Kaynak: Aritra Mondal (tripadvisor.com), 2017

3.2.2. Ulu Cami, Eski Maldah

Katalog No **:** 2

Fotoğraf **:** 14-30

İnceleme Tarihi **:** Ucak-Şubat 2020

Yeri **:** Cami, Maldah şehrinin (Eski) güney kesiminde ve Mahananda Nehri'nin doğu kıyısında (Fotoğraf 3.14), Nimsarai Kulesi veya Minar'dan görülen Gaur kalesinin yaklaşık 4.5 km kuzeyinde yer almaktadır.

Fotoğraf 3.14: Mahananda Nehir ve cami arasındaki kapalı dış sınır



Kaynak: Siddique, 2020

Bugünkü durumu: Restore edilmiş, İbadete açık

Plan ve Mimari Özellikleri : Dikdörtgen veya tipik olarak Babürlü cami, etrafı çevrili bir duvarla hem Bengalce hem de kuzey-Hindistan mimari özelliklerini içerecek şekilde inşa edilmiştir (Fotoğraf 3.15-3.16). Caminin dış boyutu 22 m uzunluğunda ve 8 m genişliğindedir (Husain, 2007, s.268). Bu cami, Şerpur semtinde (Bangladeş) MS

1582'de inşa edilen Kherua Cami'nde de daha önce görülen tek körfezden oluşur, aslında plan hala eskiden kuzey-Hindistan camisinden alınmış. Pandua'daki Adina (MS 1373) ve Gaur'daki Gunmant Cami (MS 1484) gibi ulu camisinin beşik tonozlu merkezi koyu, kendine özgü piştak ile kaplıdır (Fotoğraf 3.17). Bu tür pistak genellikle Delhi'deki Kila-i-Kuhna'da (yaklaşık MS 1545) ve kuzey Hindistanın Jaunpur'daki ulu Cami'nde (yaklaşık MS 1465) görülür. Yan koylarda büyük nervürlü kubbe kullanılır ve orta körfez doğu cephesinin yan koylarının ötesine yükselir (Asher, 1984, s.106, 196). Duvarı güçlendiren toplam sekiz kule veya minare (köşelerinde dört kule ve duvarda dört kule) vardır (Fotoğraf 3.18).

Fotoğraf 3.15: Dış Giriş Kapı ile Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.16: Caminin Batı ya da Kible Cephesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.17: Piştak Kapisi, Ulu Cami, Eski Maldah



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.18: Ulu Camisi Bant Motifli Köşe Kulesi Detay



Kaynak: Siddique, 2020

Caminin önünde kaldırım bir avlu ve avlunun ortasında, iniş için üç taş basamağı birbirine bağlayan belki bir çeşme ile bir sarnıç veya rezervuar vardır (Fotoğraf 3.19-3.20). Önce cami avlusuna, etrafı çevrili duvarın doğu tarafına yapılan bir kapıdan girilir (Fotoğraf 3.21) ve daha sonra başka bir giriş kapısı ile ibadet odasına ulaşılır. Bu iki giriş kapısı mimari olarak neredeyse benzerdir ve geçidinde kısmen Hindu binalarının Pandua veya Gaur'undan alınan malzeme olarak taş lentolar kullanılır (Fotoğraf 3.22).

Fotoğraf 3.19: Sarnıç veya Rezervuar, Ulu Cami, Eski Maldah



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.20: Rezervuar ve Avlusu ile Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.21: Ulu Camisi Dış Giriş Kapısı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.22: Ulu Camisi Giriş Kapısında Kullanılan Taş Lento



Kaynak: Siddique, 2020

Malzeme: Bengal'deki Babürlü binalarının yeni bir özelliği olarak geliştirilen alçı ile kısmen taş ve tuğla kaplıdır.

Süslemesi: Cami, sivri uçlu giriş kemerleri, yüzük kalıplı kuleler veya minareler, mihrap ve dış duvarlarda pişmiş toprak, taç kısımları olarak nilüfer ve kalasa finial ile kubbeler süslenmiştir (Fotoğraf 3.23-3.29).

Fotoğraf 3.23: Ulu Camisi Ana Girişte Süslemeleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.24: Ana İbadet Salonuna Giriş İçin Yan Kapısı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.25: Ulu Camisi Nilüfer süsleme Detayı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.26: Ulu Camisi Batı Duvarındaki Ana Mihrap



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.27: Ulu Camisi Batı Duvarındaki Yan Mihrap



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.28: Ana Mihrap Üzerindeki Niş Ve Süslemeleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.29: Ulu Camisi Üç Basamaklı Minber



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihlendirme: Girişe sabitlenen camide Farsça bir yazıt bulunmuştur (Fotoğraf 3.30). Kitabeye göre Maldah'ın ulu Cami, H.1004 veya MS 1595-96 yıllarında Masum adına biri tarafından yapılmıştır. (Husain, 2012; A.A. Khan, 1931, s.151).

Fotoğraf 3.30: Ulu Camisi Ana Girişteki Kitabesi



Kaynak: Siddique, 2020

3.2.3. Ulu Cami, Rajmahal

Katalog No **:** 3

Şekil **:** 2

Fotoğraf **:** 31-42

İnceleme Tarihi **:** Ucak-Şubat 2020

Yeri **:** Rajmahal ulu cami, Jharkhand'ın Sahibganj Bölgesi'nin altındaki modern Rajmahal kasabasının yaklaşık 6 km batısında bugünkü Mangalhat'ta yer almaktadır.

Bugünkü durumu: Cami çok yıkıcı bir duruma düşmüştür ancak yine de önemli bir kısmı ayakta kalmaktadır (Fotoğraf 3.31).

Fotoğraf 3.31: Rajmahal Ulu Camisi Kuzey Kısmı Harabe Halinde Görünüşü



Kaynak: Asher, 1984

Plan ve Mimari Özellikleri: İmparatorluk Babür ve Bengal özelliklerini birleştiren dikdörtgen planlı devasa ve olağanüstü bir ulu cami olarak inşa edilmiştir. Cami, 1810-11 yıllarında ünlü İngiliz araştırmacı Buchanan Hamilton tarafından ziyaret edilmiş ve eskiz planını ve yükseklik çizmiş, bu da bize bu caminin gerçek şekli ve tasarımı hakkında iyi bir fikir vermektedir. Çevreleyen kapalı duvarla ölçüsü 152 m

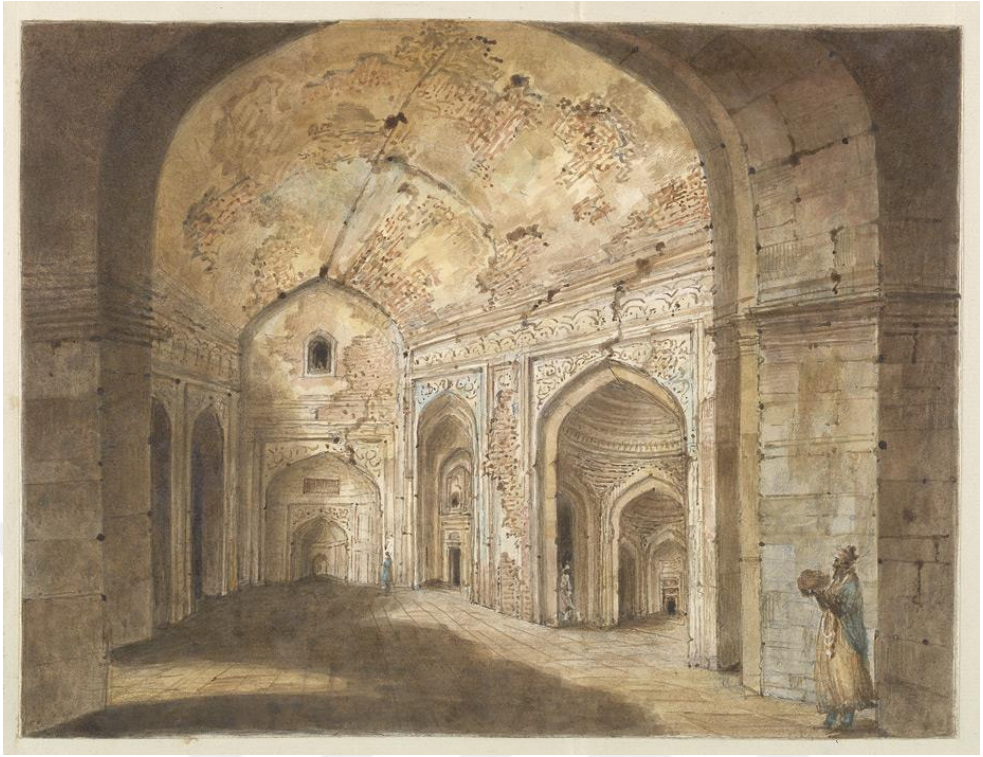
doğu-batı ve 67 m kuzey-güneydir (Husain, 2007, 269). Kapalı sınırın doğu tarafının ortasında güzel bir geçit ve caminin önünde iniş için birkaç basamaklı bir sarnıç bulunan Eski Maldah'ın çağdaş Cami gibi döşeli bir avlu vardır (Fotoğraf 3.32-3.36). Biraz yüksek bir platform olan ibadet odası, büyük tuğla iskeleler ile ikiye bölünmüş (Şekil 3.2) ve Bengal'in yerel pandantif tekniğini ayarlayarak, bölmeler çok kubbeli yapı ile örtülmüştür (Fotoğraf 3.37). Doğu cephesinde dört merkezli sivri kemerle yedi büyük giriş oluşturulmuştur. Yüksek pistaq perdeli merkezi kemer, iki yan kanatla çevrili bir beşik tonozu kaplayarak geniş bir orta koridor veya nef yapar (Foto: 38), bunu daha önce Bengal'ın Pandua'daki Adina (MS 1373), Gaur'daki Gunmant (MS 1484) ve Eski Maldah'daki Ulu Cami'nde (MS 1595-96) görülmektedir. Merkez körfezin üzerindeki bu erken Babürlü uzun beşik tonoz, Jaunpur tarzını anımsatır (Page, 2008, 105). Dış açılarda Bengal tarzı sekizgen köşe kuleleri, yatay parapetleri aşan ve üstte Babür deseninde zıhırlı kuleler bulunan önemli bir özelliktir. Cami, Bengal'de her zaman tamamen bilinmeyen bir özellik olan doğu-batıyı hizalayan kuzey ve güney tarafında dört ayrı çift katlı odadan oluşmaktadır (Fotoğraf 3.39-3.40), ancak bu teknik Ekber döneminde yapılan Fatehpur Sikri'nin inşasına çok yakındır (Rajmahal Tourism, 2016).

Fotoğraf 3.32: Geniş Bahçesinde Rajmahal Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: ASI (https://www.asiranchicircle.in/Attractions-Of-ASI/Jamma-Masjid.html)

Fotoğraf 3.35: Sanatçı Sita Ram Tarafından Çizimiş Rajmahal Ulu Camisi İç Görünüşü



Kaynak: Columbia.edu, 1817-21

Fotoğraf 3.36: Büyük Avlu Ve Sarnıç Ile Dış Sınır Duvarı



Kaynak: Siddique, 2020

Şekil 3.2: Rajmahal Ulu Camisi Kesit Çizimi



Kaynak: T Dainell ya da W Daniell (Riba Collection), 1790

Fotoğraf 3.37: Kubbeye Geçiş Tuğla Pandantif Teknik



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.38: Ana Girişten Mihrap Projeksiyonu



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.39: Rajmahal Ulu Camisi sivri kemerleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.40: Kuzey ve Güney Tarafında Dört Ayrı Çift Katlı Odalar İle Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Temel olarak, Rajmahal Ulu Cami, Eski Maldah'daki çağdaş Ulu Cami'nin (MS 1995-96) daha büyük bir versiyon olduğunu göstermektedir. Fatehpur Sihri'deki Ulu Cami'nin imparatorluk Babürlü üslubundan esinlenmiş veya taklit edilmeye çalışmasına ragmen daha sonra Bengal'in Babür döneminde çok yaygın olan camilerinde kullanılan birçok yerel ve bilinmeyen özellik kullanılmıştır (Dani, 1961, s.267). Geleneksel olarak bir tapınak için inşaatın başladığı, ancak daha sonra İmparator Ekber'den korktuğu için camiye aktarıldığı söylenir. Ancak bununla ilgili bir kanıt yok ve Buchanan Hamilton'un planını analiz eden Aniruddha Ray (2017) de burada hiçbir tapınak planının bulunmadığını ve bunun yerine başından itibaren caminin plan haline geldiğini söylüyor.

Malzeme: Bu muazzam güzel bina tuğladan yapılmış ve Babürlü'nün fethinden sonra Bengal'de daha erken başlayan sıva ile caminin tamamı kaplanmıştır.

Süslemesi: Buchanan Hamilton taslağında, binanın cephe dekorasyonunu gösterir, ancak şimdi kaybolmuştur. Bu caminin en dikkat çekici süslemesi, tüm yapının düz korkuluğunda *kanjura* tasarımıyla süslenmiştir. Bunun dışında duvardaki panel motif (Fotoğraf 3.41-3.42), üzeri zırhlı kule ile halka kalıplı köşe kuleler ve devasa camiye süslenmiş geometrik tasarımları Önemlidir.

Fotoğraf 3.41: Rajmahal Ulu Camisi kanjura süslemeleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.42: Dış Duvarındaki Kemer motifleri



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihlendirme: Rajmahal Ulu Cami'nin kitabesi ve kesin tarihi yoktur. Alimlere göre ve geleneksel olarak caminin, Raja Mansingh (İmparator Ekber valisi) tarafından MS 1595-1605 yılları arasında Rajmahl'da Bengal'ın yeni başkenti kurulmasından sonra Ulu Cami olarak yaptırıldığı söylenmektedir (Asher, 1984, s.120).

3.2.4. Ekber Şah Cami, Rajmahal

Katalog No **:** 4

Fotoğraf **:** 43-56

İnceleme Tarihi **:** Ucak-Şubat 2020

Yeri **:** Modern Rajmahal kasabasında, Ganga nehrinin hemen kıyısında harika bir cami yer almaktadır (Fotoğraf 3.43). Cami, Maldah'ın nehir kenarından kolayca görülebilir.

Fotoğraf 3.43: Cami ve Ganga Nehir Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Bugünkü durumu: Cami hala iyi durumdadır. Doğu cephesine modern bir veranda eklenmesine rağmen bazı onarımlar yapılmış (Fotoğraf 3.44-3.45), ancak caminin sabık özellikleri uygun olarak çoğunlukla sağlamdır.

Fotoğraf 3.44: Sonraki Ekleme Son Cemaat Yeri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.45: Sonraki Ekleme Modern Abdeshanesi



Kaynak: Siddique, 2020

Plan ve Mimari Özellikleri : Büyük merkezi kubbeli ve dikdörtgen planlı bir cami, Babürlü çeşidini taşımaktadır. Üç kubbeli yapı Ekber Şah camisi, kapalı bir sınır duvarı ile gelişmiş Bengal'ın Babürlü tarzında inşa edilmiştir. İçten boyutu, güneyden kuzeye 20 m. ve doğudan batıya 5 m'dir. Sekiz köşe kulesi, duvarı güçlendirdiğini ve Babürlü tarzında parapetin üzerinde yükseldiğini gösteriyor. İbadet mekânın üzeri yuvarlak pandantiflerle üç adet kubbe ile örtülmüştür, burada merkezi kubbe yan tarafta olan diğer kubbelerinden daha büyüktür. Dört merkezli yüksek üç kemerli kapı doğu cephesinde yer alır ve iç kısımları yarım kubbeli olarak tasarlanmıştır. Merkezi kemerli yol, merkezi kubbe gibi yanlardaki benzerlerinden daha büyüktür. Caminin hem orta mihrabı hem de orta kemeri, dış yönde dikdörtgen çıkıntılara işaret etmektedir (Husain, 2007, s.274) (Fotoğraf 3.46-3.55)

Fotoğraf 3.46: Ekber Şah Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.47: Güney Cephe Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.48: Ekber Şah Camisi Dış Giriş Kapısı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.49: Ekber Şah Camisi Avlusu



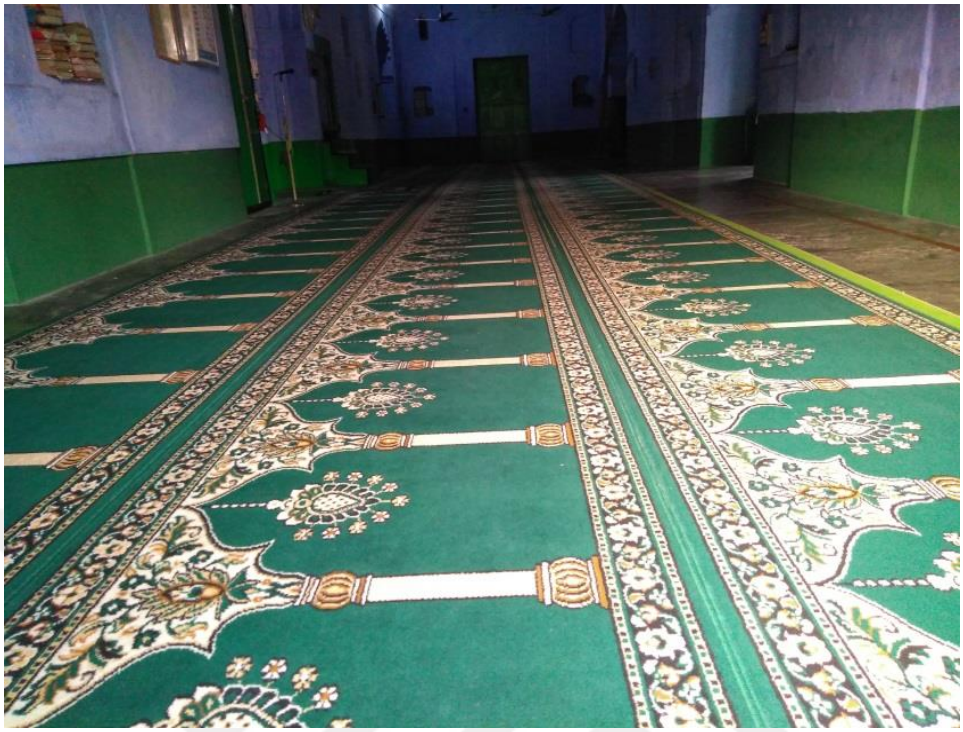
Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.50: Cami Avlusunun Güney-Doğuda Yer Alan Su Deposu



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.51: Ekber Şah Camisi İç İbadethanesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.52: Ekber Şah Camisi Ana Mihrap



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.53: Ekber Şah Camisi Üç Basamaklı Minber



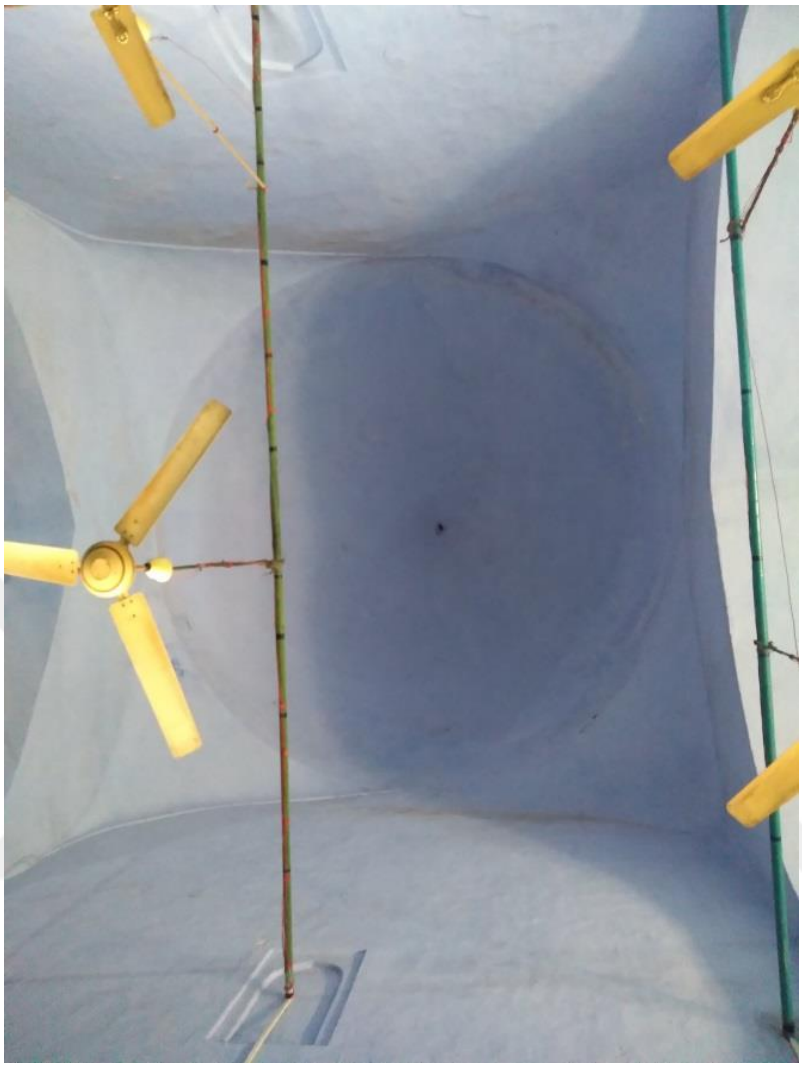
Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.54: Ekber Şah Camisi İç Duvarındaki Niş Süslemesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.55: Kubbeye Geçiş Yuvarlak Pandantif Teknik



Kaynak: Siddique, 2020

Malzeme: Genelde tuğladan yapılan cami tamamen sıvalı olarak kapatılır.

Süslemesi: Sıvalı duvar üzerindeki panel diyagramı ve *kanjuralar* düz ve yatay parapetin içine tipik Babürlü olarak dekore edildi. Sıva içindeki fantastik mukarnas çalışmaları bu binada oldukça gözlemlenebilir. Mihrap altlarında, yarım kubbelerin içlerinde, giriş kapılarının üstündeki yüzlü sıva tasarımı uygun bir şekilde uygulanmıştır. Aynı sıva motifi, yakındaki Sangi Dalan ve Dakka'daki Labagh Kalesi Cami'nde (MS 1778-79) görülmektedir. Kubbeler ve köşe kuleleri nilüfer ve *kalasa* süslemeleriyle üstte taçlandırılmıştır (Fotoğraf 3.56).

Fotoğraf 3.56: Kubbe, Köşe Kuleler ve parapet Süslemeleri



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihlendirme: Yazıt bulunmaması nedeniyle geleneksel olarak Ekber Şah camisinin imparatoru Ekber döneminde yapıldığı bilinmektedir. ancak gelişmiş yapı tarzı göz önüne alındığında, yüzlü sıva işlerini Dakka'daki Babürlü binasıyla karşılaştırmak ve Sangi Dalan'a (Bengal Valisi Şah Şuja'nın Rajmahal'daki saray kompleksinin bir parçası) yakınlık olduğunu MS 17. yüzyılın ortalarında inşa edildiği anlaşılmaktadır (Asher, 1984, s.117).

3.2.5. Juma (Ulu) Cami, Rajmahl

Katalog No **:** 5

Fotoğraf **:** 57-74

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Juma Cami olarak bilinen bu cami, modern Rajmahal Şehrin'daki Kasai Mahalle'de yer almaktadır.

Bugünkü durumu **:** Doğu tarafında modern bir veranda ve kapalı dış duvar ekleyerek Rajmahal'da çok iyi korunmuş bir Babürlü camisi (Fotoğraf 3.57).

Fotoğraf 3.57: Juma Ulu Camisi Son Cemaat Yeri



Kaynak: Siddique, 2020

Plan ve Mimari Özellikleri: Modern bir dış duvarla çevrili dikdörtgen planlı üç bölmeli yapı. Caminin iç ölçüsü 17.3 m'dir. uzunla 4,8 m. geniştir. Bu tek koriduorlu ibadet odası üç kubbeyle örtülür ve hangisinin merkezi olanı yan tarafta kalan diğer kubbelerinden daha büyüktür. Doğu cephesinde merkezi kubbe kadar büyük olan ve

merkezi mihrap ile projelendirilen üç giriş kemerli kapısı vardır. Ek olarak yatay korkuluğun ötesinde yükselen nervürlü köşe kuleler ve merkezi geçidin yanındaki bağlantılı sütunlar, Rajmahal'daki Ulu Cami ve Dakka'daki Hacı Haja Şahbaz Cami'nden (MS 1679) bilinmektedir (Fotoğraf 3.58-3.67). İlginç bir şekilde, üstte küçük bir kubbe olmak üzere caminin güney tarafında yer alan iki katlı müstakil oda görülür. Rajmahal Jami Cami'nde hem güney hem de kuzey tarafında çift katlı odalar görülse de, onu Bengal'de benzersiz kılıyor (Fotoğraf 3.68-3.69). Caminin güneydoğu köşesinde su depolamak için bir baoli (su deposu) sistemi vardı, halen var olan ve benzer sistemi neredeyse Ekber Şah Cami'nde de işaretlenmiştir (Fotoğraf 3.70).

Fotoğraf 3.58: Juma Ulu Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Asher, 1984

Fotoğraf 3.59: Juma Ulu Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.60: Juma Ulu Camisi Doğuda Dış Giriş Kapısı



Kaynak: Siddique, 2020.

Fotoğraf 3.61: Juma Ulu Camisi Kuzeyde Dış Giriş Kapısı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.62: Juma Ulu Camisi İç İbadethanesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.63: Juma Ulu Camisi Mihrap Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.64: Juma Ulu Camisi Üç Basamaklı Minber



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.65: Juma Ulu Camisi Kubbe İç Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.66: Juma Ulu Camisi Babürlü Üslubunda Kulesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.67: Juma Ulu Camisi Sekizgen Kulesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.68: Güneyde Yer Alan İki Katli Müstakil Oda Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.69: Juma Ulu Camisi Güney Cephesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.70: Cami Avlusunun Güney-Doğuda Yer Alan Su Deposu



Kaynak: Siddique, 2020

Malzeme: Genellikle alçı işiyle tuğladan yapılmış cami ancak burada bir miktar siyah bazalt bulunur. Merkezi bölmenin eşiğinde büyük bir oyma levha kullanılmıştır. Bu tür oymalı levhalar on altıncı yüzyıldan on sekizinci yüzyıla kadar Bengal'ın Gaur, Maldah, Patna ve Murşidabat'ta gözlemlenmiştir.

Süslemesi: Bu camide alçı duvarda pano motifi, merkezi mihrap ve körfez nişlerin yanı sıra merkezi mihrap ve yatay parapet üzerinde sıra kanjura tasarım gibi bazı tipik süslemeler görülmektedir. Babürlü üslubunda kubbeler ve köşe kuleler üstte nilüfer ve *kalasa* finaliyle süslenmiştir, hangisi diğer Babürlü yapılarda da bulunmaktadır (Fotoğraf 3.71-3.74).

Fotoğraf 3.71: Juma Ulu Camisi Duvar Nişleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.72: Juma Ulu Camisi İç Köşedeki Nişler



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.73: Juma Ulu Camisi Sıvalı Duvarda Dikdörtgen Paneler



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.74: Kubbe Üstteki Nilüfer Ve Kalasa Final Dekorasyonları



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihlendirme: Ulu Cami'nde yazılı bir tarih yoktur, ancak tek koridorlu bu tür dikdörtgen üç bölmeli Babürlü cami, on yedinci yüzyılda Bengal üzerinde inşa edilmiştir. Aynı yüzyılın bir diğer özelliği de Dakka camilerinde tam olarak görülen doğu cephesinin her bir bölmesinin üzerinde nişlerin kullanılmasıdır. Rajmahal'daki bazı camilerin giriş kemerli kapıları, cepheli alçı süslemeli yarım kubbe ve çıkıntının kemeri girintili olarak geçmektedir, ancak bu olağan özelliklerin yokluğu nedeniyle yapının muhtemelen on yedinci yüzyılın başlarına ait olduğunu düşündürmektedir (Asher, 1984, s.122).

3.2.6. Sirsi Cami, Rajmahal

Katalog No **:** 6

Fotoğraf **:** 75-89

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Yerel halk tarafından, modern Rajmahal şehri'n bitişiğindeki Begumpur bölgesinde bulunan Sırsi Cami olarak bilinir.

Bugünkü durumu **:** Caminin her yeri bitki örtüsüyle kaplanmış ama günümüzde, onarılıp cami ibadete açıldı (Fotoğraf 3.75).

Fotoğraf 3.75: Yenilemeden Önce Sirsi Camisi



Kaynak: Asher, 1984

Plan ve Mimari Özellikleri : Sırsi Camii, içten ölçüsü 14.6 m. uzunluğu ile 4 m. genişliğinde dikdörtgen planla inşa edilmiştir. Üç bölmeli cami, Bengal'de Babürlü tarzında üç kubbe yapısıyla kaplıdır. Cami, doğuda kemerli bir geçit ile bir dış duvarla çevrilmiştir. Doğu cephesinde, dört-uçlu kemerli üç geçit vardır, bunun ortası her iki yanından daha büyük olan ve ayrıca merkezi kemerli geçit ile orta mihrap arasında dışa doğru çıkıntı bulunur. Bu camisinde, Rajmahal'ın çağdaş camilerinde tanıtılan yeni özellik olarak, sekizgen köşe kuleler, yatay parapetin ötesinde sağlam köşkler ve kubbeler kullanılmıştır (Fotoğraf 3.76-3.88).

Fotoğraf 3.76: Sirsi Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.77: Dış Giriş Kapısı Ile Birlikte Genel Görünümü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.78: Sirsi Camisi Batı Cephesi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.79: Sirsi Camisi Kuzey Cephesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.80: Sirsi camisi Kubbe Tarzı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.81: Sirsi Camisi Su Deposu



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.82: Sirsi Camisi Son Cemaat Yeri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.83: Sirsi Camisi İç İbadet Kısmı Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.84: Birlikte Ana Mihrap ve Minber Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.85: Sirsi Camisi Yan Mihrap Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.86: Kubbeye Geçiş Pandantif Teknik



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.87: Ana Giriş Kapı ile Mihrap Projeksiyonu



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.88: Sirsi Camisi Köşe Kulesi

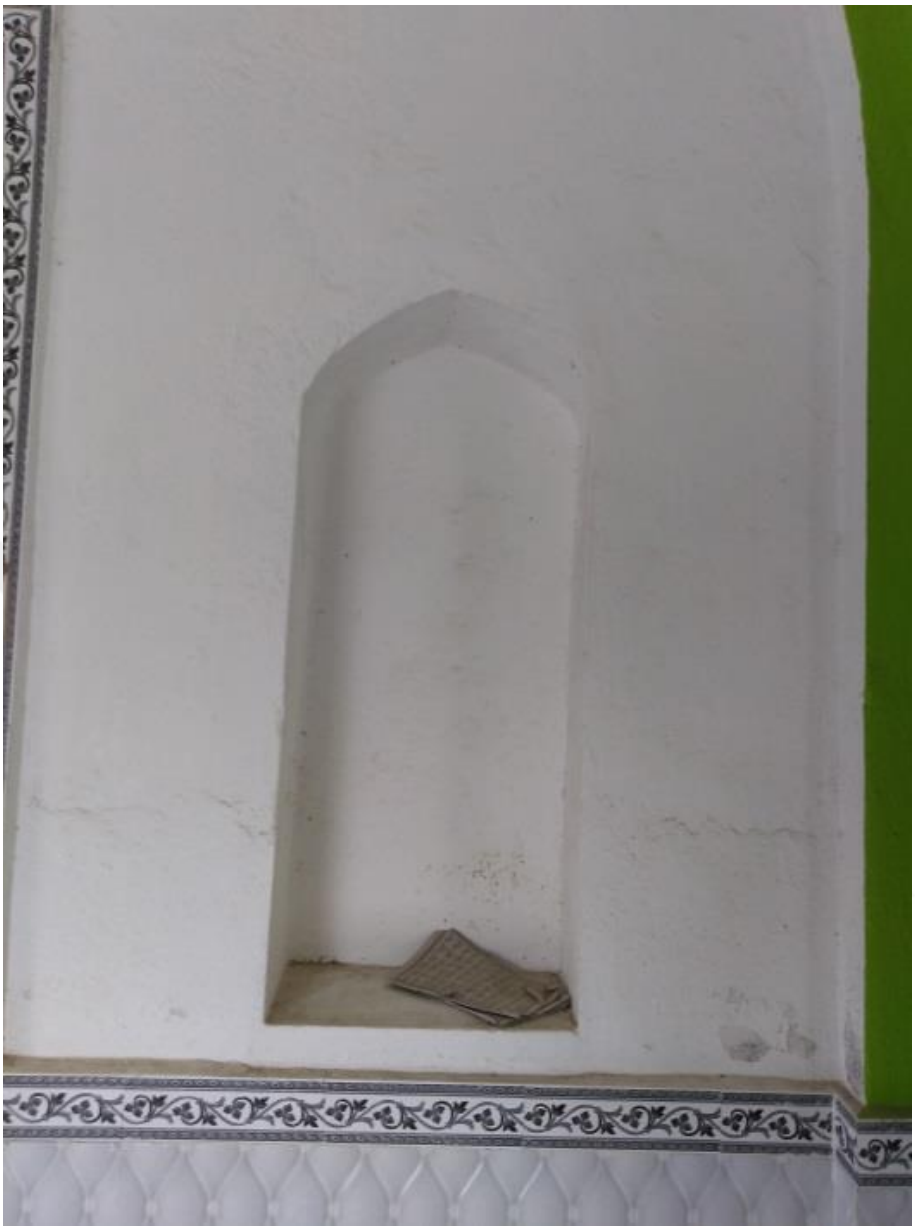


Kaynak: Siddique, 2020

Malzeme: Tuğla ve Alçı

Süslemesi: Chhoti Cami gibi girintili kemerli nişler (Fotoğraf 3.89), Ekbari Şah Cami ve Rajmahal'ın Sangi Dalan (Vali Sarayı) gibi yüzlü sıva işlerinde mukarnas Sırsi Camisinde de görülür. Rajmahal'da on yedinci yüzyılın ortalarında inşa edilen diğer bazı camilerde de benzer tasarımlar bulunabilir (Asher, 1984, s.201-2).

Fotoğraf 3.89: Sirsi Camisi Duvar Nişi Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihlendirme: Rajmahal'daki aynı benzerlik camisi gözlemden sonar, Sirsi Cami'nin on yedinci yüzyılın ortalarında inşa edildiği veya Rajmahal'ın vali Şah Şuja tarafından Bengal'ın başkenti yaptığı zaman varsayılabilir (Asher, 1984, s.127).

3.2.7. Rauşan Cami, Rajmahal

Katalog No **:** 7

Fotoğraf **:** 90-102

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Raushan Cami'nin şu anki konumu Jharkhand (Hindistan) Eyaletinin Sahibganj Bölgesi altındaki Rajmahal'ın Joinabad köyünde bulunmaktadır.

Bugünkü durumu **:** Bitki örtüsüyle büyüyen terk edilmiş bir Babürlü camisi yenilenerek ibadete açıldı (Fotoğraf 3.90).

Fotoğraf 3.90: Yenilemeden Önce Rauşan Camisi



Kaynak: Asher, 1984

Plan ve Mimari Özellikleri **:** Bengal'ın olağan üç bölmeli Babürlü camisi, üç kubbe yapı ile iç holü kaplayan dikdörtgen bir planda inşa edilmiştir. İçten, bunun ölçme kuzey-güney 16 m. ve doğu-batı 4.8 m'dir. Cami, hâlâ sağlam duran ve yatay parapetin üzerinde duran dört köşe kuleden oluşmaktadır. Doğudaki kemerli üç kapı arasıda merkezinin daha büyük olduğu ve yan sütunların birleştiği işaret etmektedir (Asher, 1992, ss.242-43) (Fotoğraf 3.91-3.98).

Fotoğraf 3.91: Rauşan Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.92: Rauşan Camisi Batı Cephesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.93: Rauşan Camisi Güney Cephesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.94: Kuzey Doğuda Yer Alan Su Deposu



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.95: Mihrap ve Minber Görünüşüleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.96: Rauşan Camisi Minberi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.97: Rauşan Camisi Kubbe İç Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.98: Rauşan Camisi Köşe Kulesi

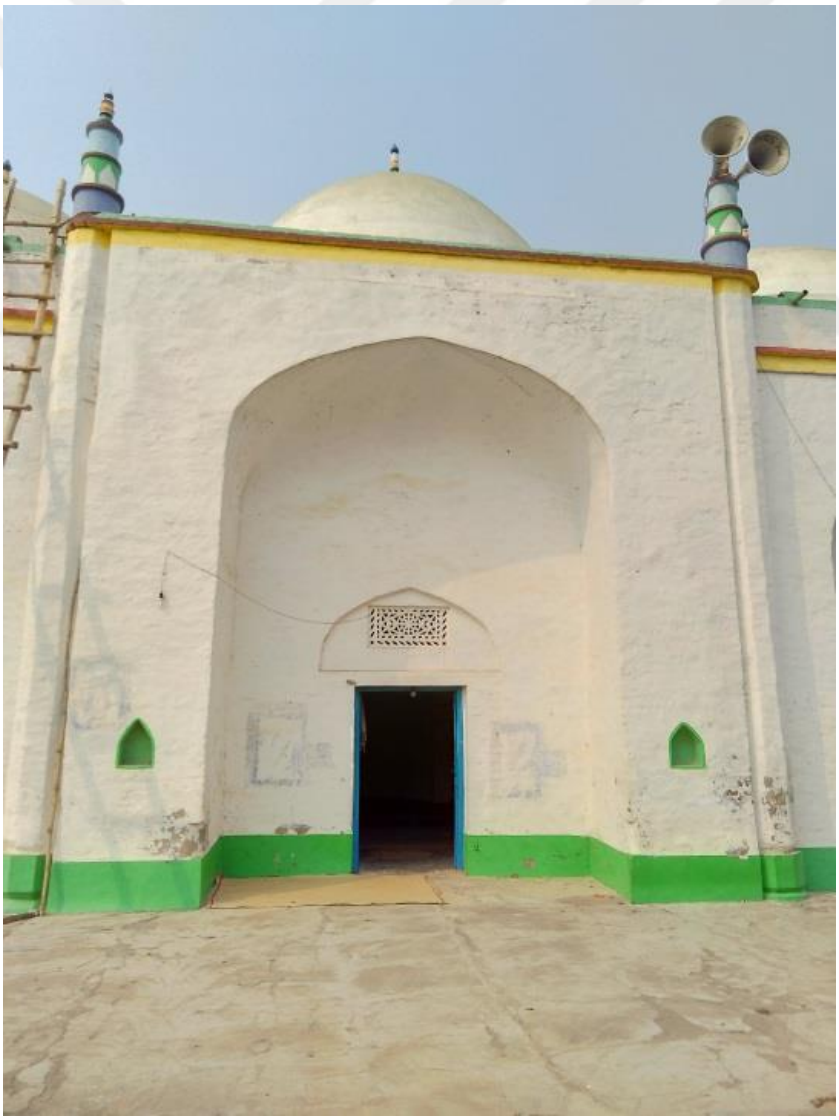


Kaynak: Siddique, 2020

Malzeme: Tuğla ve Alçı

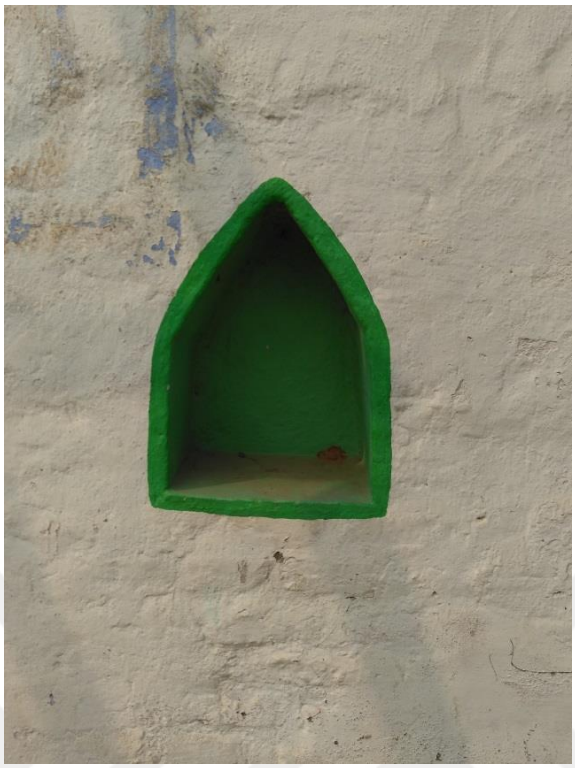
Süslemesi: Yüksek kemerli kapı girişlerinin altında ve mihrap nişlerinin üzerinde yönlü sıva işçiliği, yakınlarında Akbari ve Sırsi Cami gibi aynıdır. Orta kubbenin altındaki ara tuğla yuvarlak pandantifler ağ benzeri desenlere benzer alçı bezeme ile dekore edilmiştir. Bihar'ın Kharagpur kentindeki Raja Bahroze Camisi'nde (MS 1656-57) aynı türden çalışmalar görülmektedir. Qeyamuddin Ahmad'a göre, Bengal Valisi Şah Şuja ile Bihar'ın Raja Bahroze arasındaki yakın temas vardı (1973, ss.256-57). Bu nedenle, yukarıdaki iki caminin pek çok benzerliğe sahip olması çok uygundur (Fotoğraf 3.99-3.102).

Fotoğraf 3.99: Rauşan Camisi Ana Giriş Kapısı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.100: Rauşan Camisi Duvar Nişi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.101: Rauşan Camisi Panel Motifleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.102: Rauşan Camisi Ajur ve Geometrik Süslemeler



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihlendirme: Bu caminin tarihlendirilmiş kitabesi yoktur, ancak plan ve dekorasyonuna göre cami, Rajmahal'ın aynı bölgede inşa edilen Ekbar Şah ve Sirsi camileriyle daha çok benzerlik göstermektedir. Ayrıca Dakka'daki Lalbagh Kale Camisinde benzer özellikleri anımsatıyor. Tüm camiler on yedinci yüzyılın ortalarında inşa edildiğini biliniyor. Bu sebeple, Rauşan ve yukarıda belirtilen camiler çağdaşı olarak veya Şah Şuja'nın valiliği sırasında kabul edilebilir.

3.2.8. Mahajantoli Cami, Rajmahal

Katalog No **:** 8

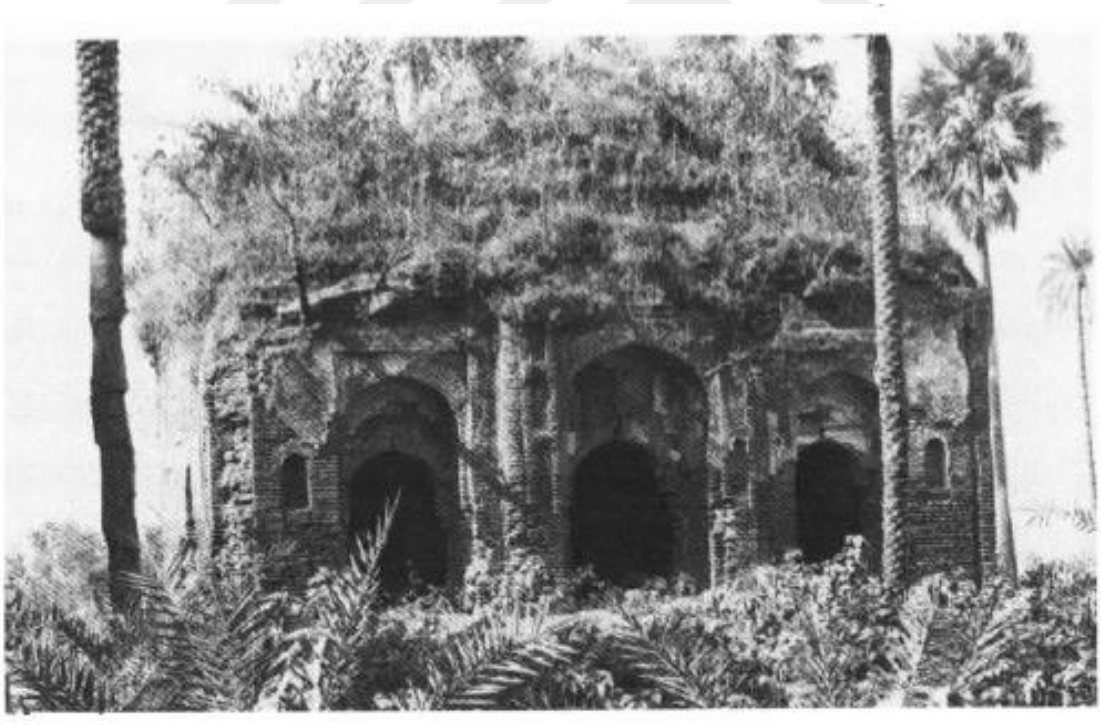
Fotoğraf **:** 103-111

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Mahajantoli cami, Rajmahal Ulu Cami'ne giden ana yolun hemen yanında, modern Rajmahal kasabasının Çimni Mahallesi'nda yer almaktadır.

Bugünkü durumu: Asher'in gözlemlerine göre, cami, ağaç altından harap durumdaymış ve binanın birçok kısmı da soyulmuştu (Asher, 1984, s.123). Şimdi ek bir veranda ile restorasyonun ardından cami modern bir görünüme kavuşuyor ve ibadet devam ediyor (Fotoğraf 3.103-3.104).

Fotoğraf 3.103: Ağaç Altından Harap Durumda Mahajantoli Camisi



Kaynak: Asher, 1984

Fotoğraf 3.104: Mahajantoli Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Plan ve Mimari Özellikleri: Rauşan, Sirsi ve Mahajantoli Camileri aynı planda inşa edilmiş ve neredeyse benzer özellikler taşıyor. Dikdörtgen planlı üç bölmeli camii içten uzunluğu 7.3 m. ve genişği 3.2 m. boyutta sahiptir. Sekizgen kasnaklar üzerindeki üç kubbe, caminin ibadet odasını örter (Fotoğraf 3.105-3.106). Doğu cephesinde, yakındaki Şah Şuja tarafından inşa edilen diğer Babürlü camilerinde olduğu gibi üç kemerli kapı vardır, bunlar arasında merkezi olanı her zaman kemerli yan kapılardan daha büyüktür. Bu cami aynı zamanda dört-uçlu kemerli kapılarıyla çevreleyen kuleler tutmaktadır.

Fotoğraf 3.105: Mahajantoli Camisi Ana Mihrap



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.106: Mahajantoli Camisi Kubbeler Genel Görünüşü

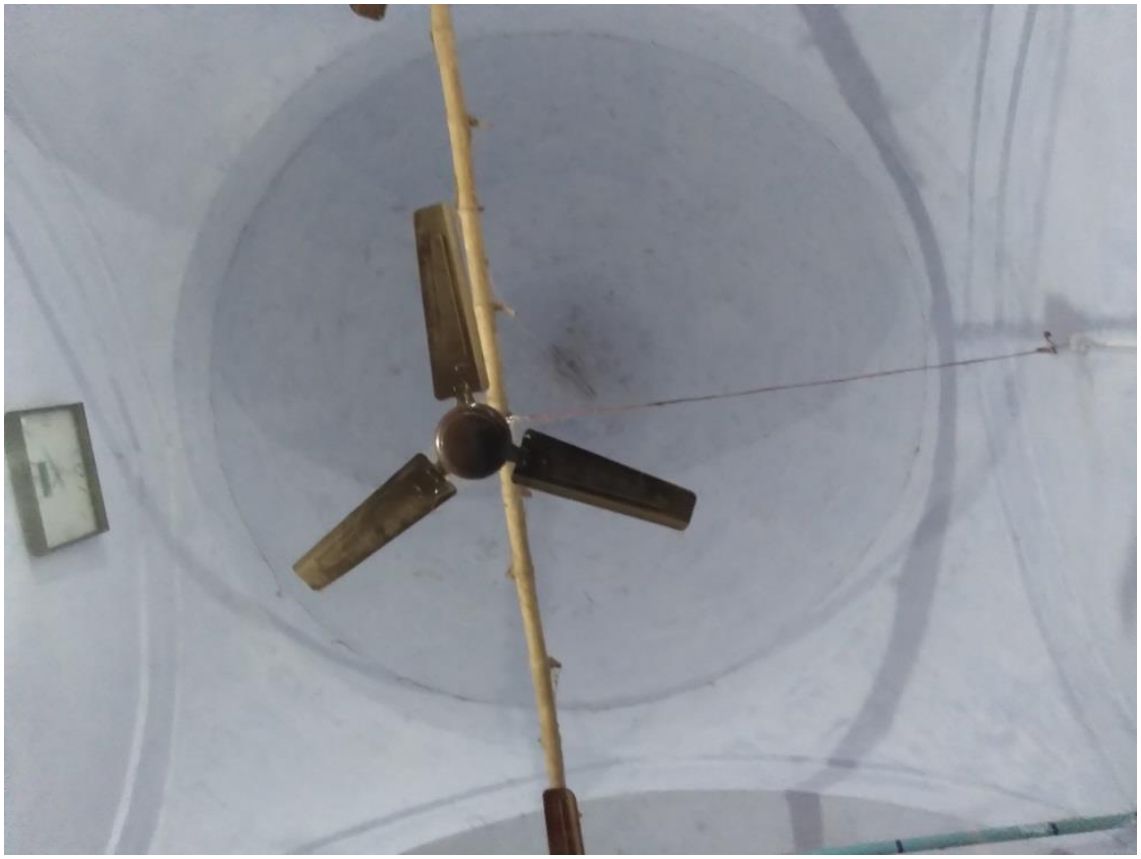


Kaynak: Siddique, 2020

Malzeme: Tuğladan inşa edilen Babürlü cami tamamen Babür tarzında sıvalıdır.

Süslemesi: Rajmahal'ın Rauşan, Sirsi ve Ekbar Şah Camilerinde görülen Mahajantoli Camisinde de benzer süslemeler ve aynı yerlerde kullanılmıştır. Kemerli girişlerin altındaki yarım kubbeli tonozda, yuvarlak pandantiflerde ve mihrap nişlerinin üzerinde bulunan yontulmuş alçı süslemeler burada açıkça görülmektedir (Fotoğraf 3.107-3.111).

Fotoğraf 3.107: Kubbeye Geçiş Pandantif Teknik



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.108: Mahajantoli Camisi Yan Mihrap



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.109: Yan Mihrap üzerine süslemeler Detayı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.110: Kıble Duvarında Mihrap ve Üzerine Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.111: Mahajantoli Camisi İç Duvar Nişi



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihlendirme: Bu camide herhangi bir tarihli yazıt bulunamadı ama buna rağmen yapı ve mihrap nişlerindeki yontulmuş alçı süslemeler on yedinci yüzyılın ortalarına ait cami olduğunu göstermektedir (Husain, 2007, s.276).

3.2.9. Enver Şehit Cami, Burdvan

Katalog No **:** 9

Fotoğraf **:** 112-125

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Haja Enver Şehit, Evrangzeb'in torunu Ezim-uş-şan'ın baş Emiri (Bengal Valisi). Saldırgan tarafından MS 1698'de ölmüş ve Burdvan Tren İstasyonu'ndan neredeyse 4 km. uzaklıktaki Burdvan'ın Ber bölgesinde (halk arasında Nevab Bari olarak bilinir) sadık bir hizmetçi olarak saygıyla gömüldü. Doğusunda bir medrese ve batı tarafında bir cami bulunan kompleksler şeklinde pitoresk bir türbe inşa edilmiştir. Cami, Ulu Cami olarak inşa edilmiş (Asher, 1984, s.47) ancak şimdi Haja Enver Şehit adına daha iyi bilinmektedir.

Bugünkü durumu: Caminin ana ibadet odası hala iyi korunmuş ve ibadete açıktır, ancak *charchala* tonozlarıyla örtülü doğu verandası (sonradan eklenmiştir) yıkılmıştır. Ayrıca 2020'deki son ziyarette restorasyon eksikliği sıvalı duvarın bir kısmı soyulma gözlenmektedir (Fotoğraf 3.112-3.113).

Fotoğraf 3.112: Enver Şehit Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.113: Cami Önündeki Avlusu Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

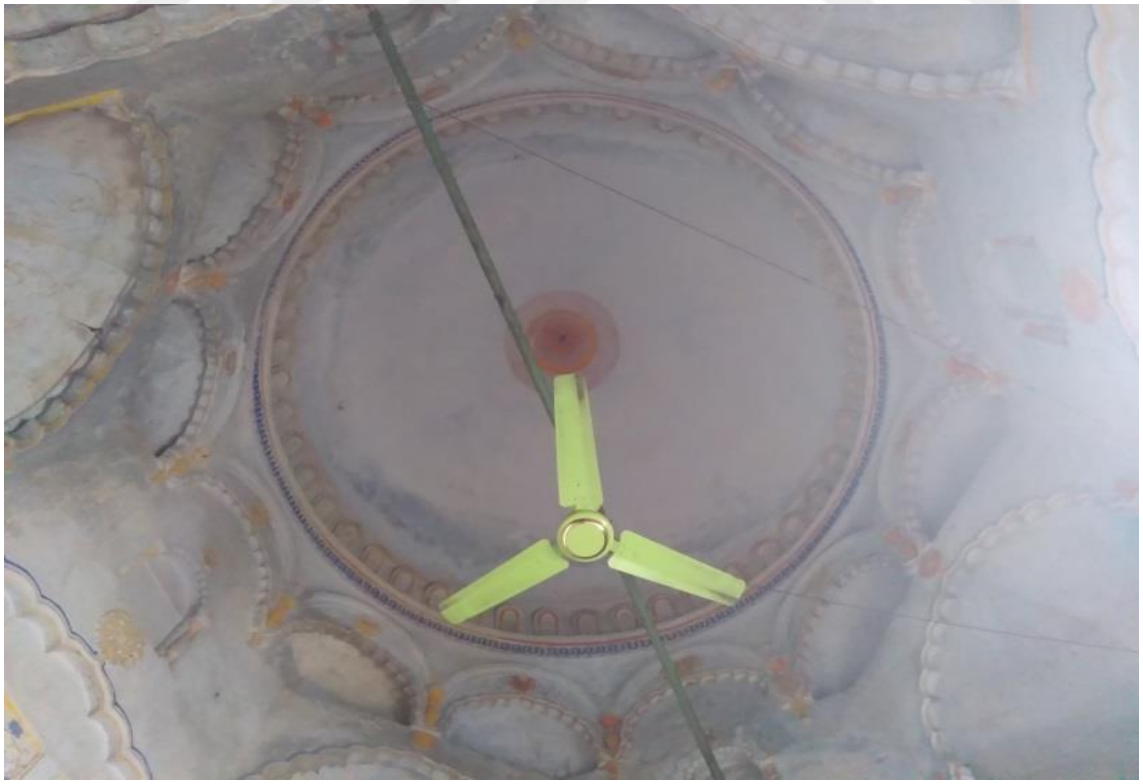
Plan ve Mimari Özellikleri: Dikdörtgen planlı bir Babürlü camiidir hangisi birleşik *charchala* tonozlu odalar dışındaki iç boyutları 20.6 m. uzunluğunda 6.9 m. genişliğindedir. Üç bölmeli cami, üç kubbeli bir çatı ile örtülmüştür. Kubbeler arasında, orta veya merkezi kubbe bitişik olduğundan daha büyüktür (Babürlü geleneği). En başta, Bengal'deki kubbenin her iki yanında iki adet *charchala* tonoz kullanılır. Böyle bir model daha sonra on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl Bengal camisinde bulunur. Yapının doğu cephesinde toplam beş adet giriş (kemerli geçit) bulunmakta olup, ana girişe ulaşmak için alçak dış duvarın ortasında bir tane daha kullanılmaktadır. Verandanın batı tarafında, sade bir ibadet odası oluşturan küçük kemerli bir kapı vardı. Rajmahal ve Dhaka'nın her yerine inşa edilen Bengal'deki diğer Babürlü camileri gibi dört sekizgen köşe kuleleri yatay korkuluğun ötesindedir (Fotoğraf 3.114-3.117).

Fotoğraf 3.114: Dış Kırılmış Giriş Kapı İle Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.115: Kubbenin Her Taraftaki Kullanılan Tonozları



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.116: Caminin Bitişik Odasına Giriş Kapısı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.117: Enver Şehit Camisi Köşe Kulesi



Kaynak: Siddique, 2020

Malzeme: Tamamen Tuğla yapı sıva işi ile kaplanmıştır.

Süslemesi: Camii geniş süslüdür. korkuluktaki *Kanjura*, köşe kuleleri ve kubbelerdeki ortak Babürlü süslemesine benzer lotus ve *kalasa* finial ile süslenmiştir. Ancak her şeyi etkileyen ana cazibe, çeşitli çiçek ve meyve motiflerinin görüldüğü iç kısımdaki son derece sivri nişlerle kurulur (Fotoğraf 3.118-3.125). Bu süslüsü, on yedinci ve on sekizinci yüzyılın başlarında Bengal camisinde benzersiz hale gelir. Aynı örnek daha sonra Murşidabat'taki Chok Cami'nde (MS 1767) görülür. Belki bunu imparatorluk Babürlü mimarisinden alınmıştır çünkü benzer şey Lahor'daki Badşahi Cami'ni (MS 1674) taşımaktadır (Asher, 1984, s.206).

Fotoğraf 3.118: Kubbedeki lotus ve kalasa Finial İle süslemeler



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.119: Enver Şehit Camisi Dış Sınır Duvarında Kemer Motifleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.120: Birlikte Mihrap ve Minber Görünüşüleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.121: Enver Şehit Camisi Mihraptaki Çeşitli Süslemele Detay



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.122: Panel ve Panel İçerisinde Diğer Süslemeleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.123: Enver Şehit Camisi Ağaç Süslemesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.124: Kubbe Süslemeleri İç Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.125: Enver Şehit Camisi Duvar Nişi



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihlendirme: Caminin MS 1699 tarihli bir kitabesi olmasına rağmen onu kimin yaptırdığı bilinmemektedir. Geleneksel olarak ifade edilir ki Bengal valisi Ezim-uş-şan döneminde Enver Şehit Cami inşa edilmiştir (Asher, 1984, s.47).

3.2.10. Chhoti Cami, Rajmahal

Katalog No **:** 10

Fotoğraf **:** 126-135

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Chhoti Camii şimdiki Sahibganj bölgesinde yer alan Rajmahal'ın Barharva-Rajmahal Yol üzerine Kaşimbazar'da bulunur.

Bugünkü durumu: Cami hala iyi korunmuş durumda, ancak yeni bir verandanın eklenmesiyle duvarlarda modern kireçtaşı işçiliği görülüyor. Ne yazık ki caminin etrafına çok sayıda modern bina dikilmiş, bu da camiyi kısa mesafeden bile görmeyi imkansız hale getiriyor (Fotoğraf 3.126-3.127).

Fotoğraf 3.126: Cami Doğudaki Ekleme Binası



Kaynak: Siddique, 2020

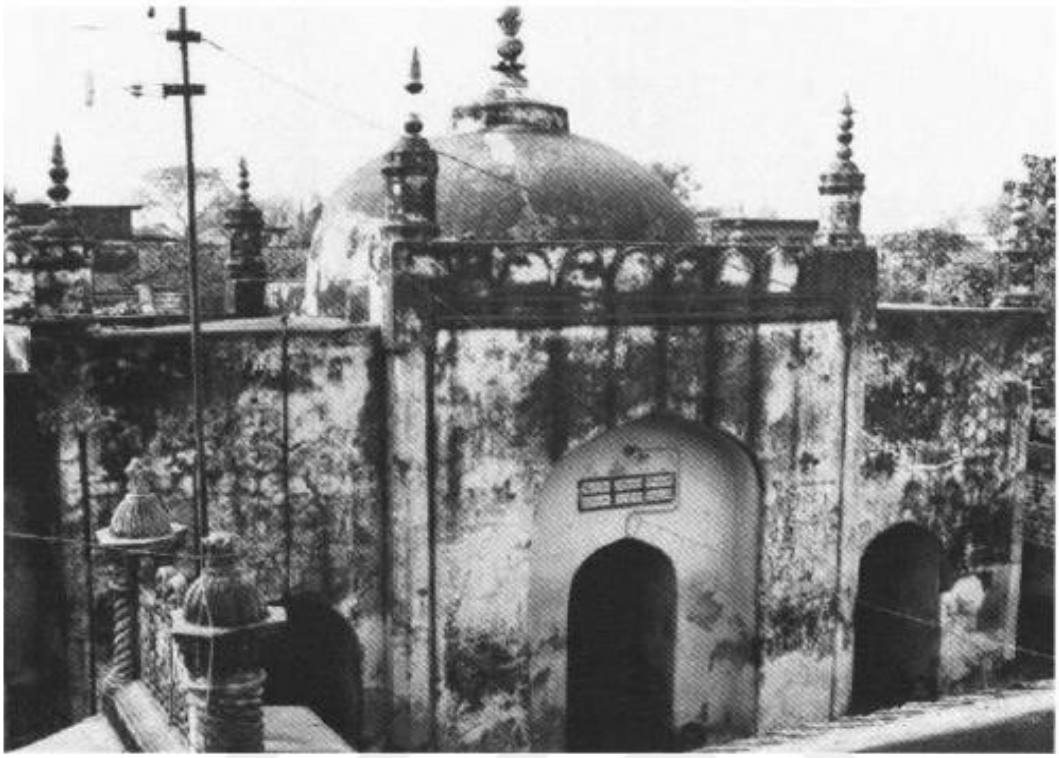
Fotoğraf 3.127: Cami Etrafında Kuran Binaları



Kaynak: Siddique, 2020

Plan ve Mimari Özellikleri : Sekizgen kasnağa oturan üç bölmeli ve büyük tek kubbeli, 7.3 m. x 6 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı camidir. Doğu cephesinde üç giriş kapısı vardır, bunların ortası diğerlerine göre daha büyüktür. ve Babürlü geleneksel dış kuleleri ile eyvan gibi bir görünüm gösterir (Fotoğraf 3.128-3.130). Orta kapının her iki yanında yer alan soğanlı kaide, orta mihrapta bağlanmış benzer soğanlı kaide ile kolonnetler, J. K. mayın Cami'ne yakın bir görünümdedir. Yandaki dikdörtgen yan bölmelerin, Rajmahal'da inşa edilen diğer camilerde görülmeyen düz tonozlarla örtüldüğü görülmektedir (Husain, 2007, s.294) (Fotoğraf 3.131). Nervürlü bağlanmış köşe kuleleri olağan bir Bengal özelliğidir, ancak bunun olmaması nedeniyle camiyi çağdaş Bengal'de istisnai kılmıştır (Asher, 1984, s.118).

Fotoğraf 3.128: Chhoti Camisi Genel Görünüşü



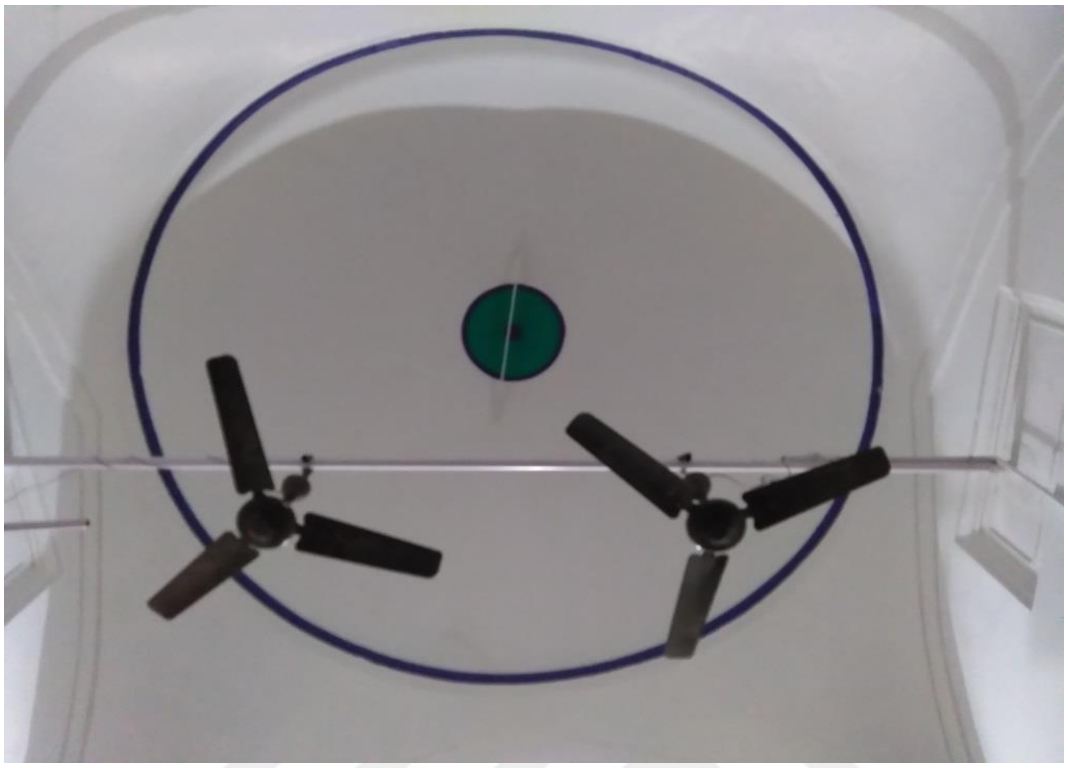
Kaynak: Asher, 1984

Fotoğraf 3.129: Chhoti Camisi Ana Girişten Mihrap Projeksiyonu



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.130: Chhoti Camisi Kubbe İç Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.131: Chhoti Camisi Kubbe Yandakı Düz Tonozu



Kaynak: Siddique, 2020

Malzeme: Geleneksel Babürlü tuğla binası tamamen sıva ile kaplanmıştır.

Süslemesi: Babürlü formunda caminin duvar ve yatay korkuluğu pano, *kanjura* ve niş tasarımı hem de üstü kubbe ve kulelerin üstleri, nilüfer çiçekli *kalasa* final ile süslenmiştir (Fotoğraf 3.132-3.134).

Fotoğraf 3.132: Kubbe üzerinde Nilüfer Çiçek İle Birlikte Kalasa Finial Detayı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.133: Köşe Kule üzerinde Yer Alan Nilüfer Çiçek ve Kalasa Finial



Kaynak: Siddique, 2020

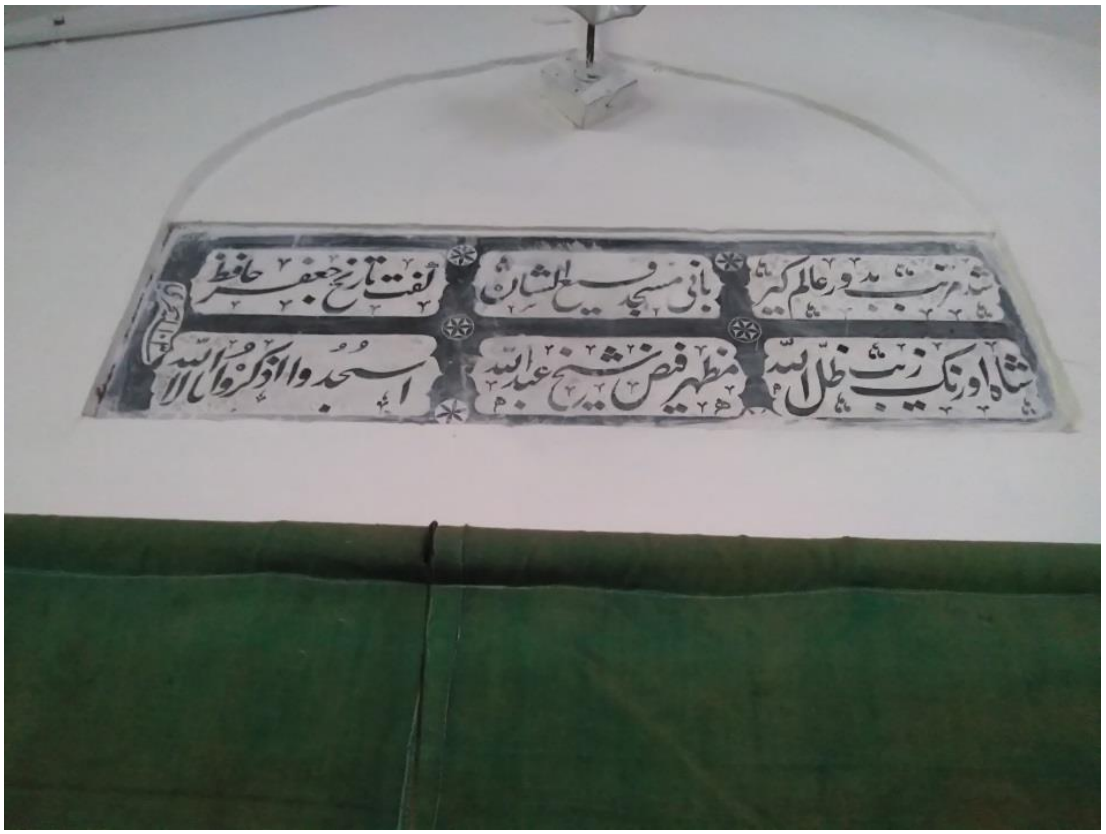
Fotoğraf 3.134: Kubbe ve Ana Kapıya Bağlanmış Kuleler Genel Görünüşleri



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihlendirme: Bunu, Rajmahal'da MS 1701-02'de kurulan tek tarihli camidir (Fotoğraf 3.135). Ana girişin üzerinde bir kitabesi bulunmaktadır.

Fotoğraf 3.135: Chhoti Camisi Ana Giriş Üstündeki Kitabesi



Kaynak: Siddique, 2020

3.2.11. Mahalle J. K. Mayın Cami, Rajmahal

Katalog No **:** 11

Fotoğraf **:** 136-143

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Şah Şuja Sarayı'ndan Sakrigali'ye giden ana yol boyunca inşa edilmiş bazı Babürlü binaları vardır. Mahalle J. K. Mayın Cami tarihi yapılardan biridir ki Rauşan Camii'nin birkaç basamak doğusunda ve yaklaşık 3.5 km. şu anki Rajmahal kasabasının batısında yer almaktadır.

Bugünkü durumu: George Mitchell (Asher, 1984, ss.123-24) tarafından düzenlenen 'The Islamic Art Heritage of Bengal'e göre, Mahalle J. K. Mayın Cami çok harap ve yakındaki Rauşan ve Mahajantoli Camileri ile birlikte ağaçlarla büyük ölçüde büyümüş durumunda. Rauşan ve Mahajantoli Camileri modern bir görünümle yenilenmiş olsa da Mahalle J. K. Mayın Cami 2020 yılındaki son ziyarette görülen hala harap durumunda kalmaktadır (Fotoğraf 3.136-3.141).

Fotoğraf 3.136: Mahalle J. K. Mayın Camisi Güney Cephesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.137: Mahalle J. K. Mayın Camisi Kuzey Cephesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.138: Ağaç Altındaki Dış Giriş Kapısı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.139: Mahalle J. K. Mayın Camisi Ana Giriş Kapısı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.140: Mahalle J. K. Mayın Camisi İç Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.141: Mahalle J. K. Mayın Mihrap ve Minber Görünüşleri



Kaynak: Siddique, 2020

Plan ve Mimari Özellikleri: Ana yolun hemen yanında çevrelenmiş bir sınır duvarı ile dikilmiş dikdörtgen bir cami. Doğudaki küflü bir geçit dışında sınır duvarı kalıntısı yoktur. 6 m. x 3.6 m. ölçülerindeki ibadethane, Babürlü üslubunda üç kubbe ile örtülmüştür. Rajmahal'daki diğer Babürlü camileri gibi doğu cephesinde üç kemerli giriş arasında merkezi olan daha büyük ve, merkezi mihraplı dışa doğru projeksiyon vardır.

Malzeme: Bu üç kubbeli yapıyı inşa etmek için Bengal'de Babürlü tarzında yaygın malzeme olarak sıvalı işlerle tamamen tuğla kullanılır.

Süslemesi: Yönlü sıva dekorasyonu, Rajmahal'ın Babürlü binalarında bolca bulunur. J. K. Mayın Cami bir istisna değildir ve bununla birlikte duvardaki pano, niş dekorasyonu ve her zamanki Babürlü süs kuleleri de bu yapıda görülmektedir (Fotoğraf 3.142-3.143).

Fotoğraf 3.142: Mahalle J. K. Mayın Duvarındaki Niş ve Panelleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.143: Mahalle J. K. Mayın Camisi Mihrap Üstte Süslemesi



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihlendirme: Caminin yakındaki Chhoti camisiyle (MS 1701-02) birçok benzerliği vardır. Özellikle, Mihrap'ın yanındaki bağlanmış kolonetleri ve merkezi kapının yanındaki sütunları karşılaştırarak, Rajmahal'daki Chhoti camisini ve Murşidabat'taki Chok camisini (MS 1767) çağırıyor. Ayrıca, güzelleştirilmiş sıva işi yönlü iz içermez hangisini on sekizinci yüzyıl cami olma fikrini veriyor. Çünkü bu tarz sıva işi Bengal'de on sekizinci veya on dokuzuncu yüzyıldan beri görülmemektedir ve o zaman Rajmahal, Murşidabat'ın Nevab'ları tarafından yönetildi. Muhtemelen, Mahalle J. K. Mayın Cami Bengalli Nevabların yönetimi sırasında inşa edilmiştir (Asher, 1984, s.124).

3.2.12. Katra Cami, Murşidabat

Katalog No **:** 12

Şekil **:** 3

Fotoğraf **:** 144-169

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** 'Katra' pazar yeri anlamına gelir. Muhtemelen Murşidabat Katra Camii, etrafını çevreleyen pazarın merkezlenmesinde kurulmuştur. Caminin yeri, Murşidabat tren istasyonundan yaklaşık 3 km. uzaklıkta olan Hindistan'ın Batı Bengal eyaletindeki Murşidabat 'ın Barovaritala'sındadır.

Bugünkü durumu: Çok harap durumda olan caminin ana harim çatısının çökerek namaz kılamayacak hale geldiği birlikte dört minareden kuzey-batı ve güney-batı köşelerinde sadece ikisi bulunmaktadır (Foto: 144). Ayrıca, diğer parçalar da bu devasa yapının aşağı yukarı zarar görmüş.

Fotoğraf 3.144: Katra Camisi İç Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Plan ve Mimari Özellikleri : Muazzam büyüklükteki Katra Camii, her tarafı yaklaşık 54 m. kare olan yükseltilmiş bir platform üzerine inşa edilmiş ve iki katlı bir

dizi oda ile çevrili olup üzeri kubbe ile örtülüdür (Fotoğraf 3.145-3.150). En ilginç özelliği, dört köşesindeki devasa, içi boş sekizgen kulesidir. Sivrilen kuleler, zirveye çıkan sarmal merdivenleri içerir (Fotoğraf 3.151-3.152). Bu tip kuleler Pakistan'da Lahor'daki Badşahi Cami'nde (MS 1674) görülen bir imparatorluk örneğidir (Asher, 1984, s.91). Dikdörtgen planlı ana cami, köşe minareleri ile birlikte 45.5 m. x 7.32 m. ölçülerindedir. Kuzey ve güney duvarlarından yanal kemerli beş bölmeli iç koridor, Babür tarzında (Archaeological Survey of India) beş soğanlı kubbe ile örtülmüştür. Kible duvarında her bölmede üç mihrap bulunan toplam on beş mihrap bulunmaktadır (Fotoğraf 3.153-3.157). Beş yuvarlak sivri kemerli giriş, ortadaki eyvan tipinde ince kenar kuleleri ile çevrilidir, Murşidabat bölgesindeki diğer camiler gibi doğu cephesindedir (Şekil 3.3). Ağır kaliteli doğu cephesi ve orantılı olarak giriş kemerleri, Bengal'deki Babür öncesi mimari geleneği hatırlatan diğer Bengal Babür camilerinden daha küçüktür (Baxamusa, 1999, s.83). Caminin doğusunda çok kemerli bir giriş kapısı bulunan geniş bir avlusu vardır, nerede on dört basamaklı bir merdivenle ulaşılır (Fotoğraf 3.158-3.161). Bu giriş kapısının altında, MS 1727'de Nevab Murşit Kuli Han'ın ölümünden sonra defnedildiği bir oda görülmektedir.

Fotoğraf 3.145: Sınır ile Birlikte Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.146: Batı Sınır Girişten Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.147: Büyük Bahçesinde Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.148: Cami Batısında Yer Alan İki Kat ve Kubbeli Odalar



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.149: Cami Batısında Bahçesi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.150: Cami Güney Etrafında Yer Alan Kubbeli Odaları



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.151: Cami Müstakil Kuzey Batısında Masif Sekizgen Minaresi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.152: Cami Müstakil Güney Doğudaki İçi Boş Sekizgen Masif Minaresi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.153: Katra Camisi Sekizgen Köse Kulesi



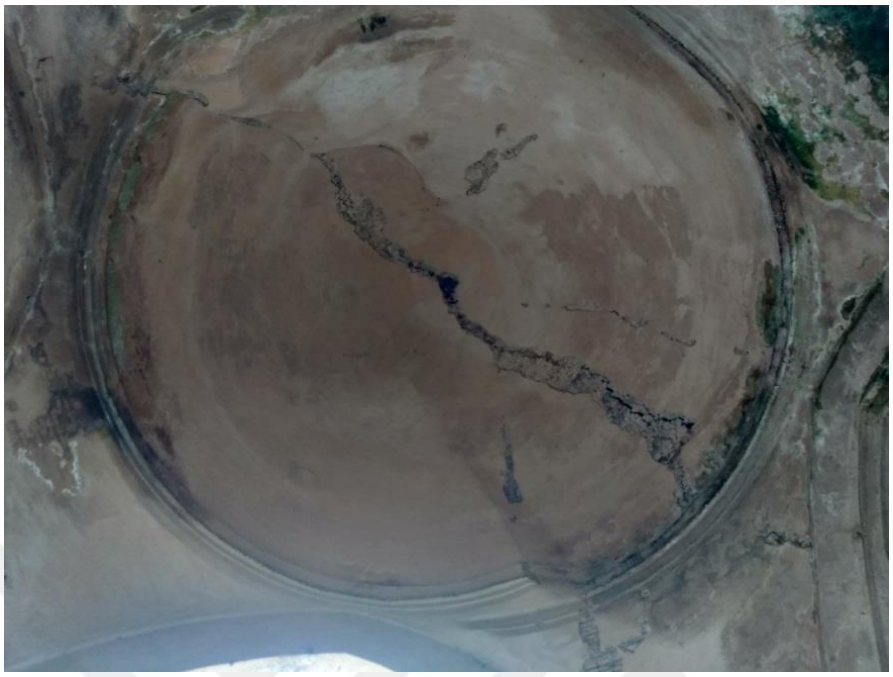
Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.154: Katra Camisi Kuzey Duvarı İç Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.155: Katra Camisi Kubbe İç Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.156: Kubbeye Geçiş Tuğla Pandantif Teknik



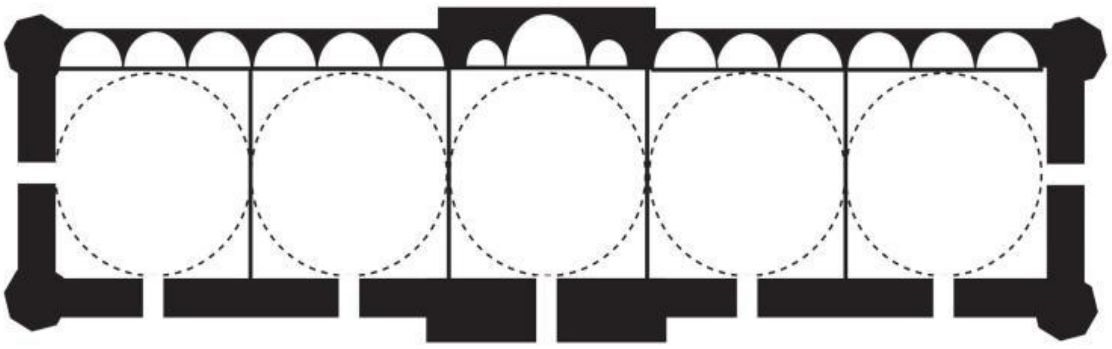
Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.157: Katra Camisi Ana Mihrap



Kaynak: Siddique, 2020

Şekil 3.3. Katra Camisi Zemin Planı



Kaynak: Rozina Parvin, 2021

Fotoğraf 3.158: Katra Camisi Ana Giriş Kapısı Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.159: Katra Camisi Avlusu



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.160: Katra Camisi Avlu ve Cami Genel Görünüşleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.161: Dış Giriş Kapı İle Caminin Ana Giriş Projeksiyonu



Kaynak: Siddique, 2020

Avlu etrafında sıralanan iki katlı odalar konusunda, farklı bir konsepte sahiptir (Fotoğraf 3.162-3.163). Bir grup âlim buranın çarşı olduğunu düşünürken, diğer âlimler burayı medrese olarak iddia etmektedirler. Bu durumda, Catherin B. Asher (1984, s.207), onu MS 1760'ta görkemli bir medrese veya ilahiyat okulu olarak anlatan sanatçı Hodges raporundan bahsetmiştir. Bazı yazarların fikri, Kuran okuyucularının bu odaları Nevab Murşit Kuli Han için dua etmek için kullandığı yanı sıra bazen gezginler için de kullanılmıştır. Aslında, yüksek platformlu cami ile medrese, Babür döneminde Bengal'de bazı örneklere sahiptir. Örneğin, Chawk Camii (MS 1676), Musa Han Cami (Onyedinci Yüzyıl), Kartalab Han Camii (MS 1701-04), Han Mehmet Mridha Cami (MS 1704-05) ve Ezimpur Cami (MS 1746) hepsi Bengal'ın Dakka'ya ait olduğu ve Bunlardan sadece Ezimpur Camii hariç hep Katra Camii'nden önce kurulmuştur. Bu camilerin ekstra tonozlu odaları meskun medrese olarak kullanılmasına rağmen bazı camilerin cami masraflarını karşılamak için dükkân için birkaç odası olduğunu âlimler tarafından söylenmektedir (Siddique, 2017, s.215). Dolayısıyla Katra Camii'ndeki bir dizi oda muhtemelen yukarıda bahsedilen örneklere benzer amaçlarla kullanılmıştır.

Fotoğraf 3.162: Katra Camisi Tonozlu Odaları



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.163: Katra Camisi Birlikte Tonoz ve Kubbeleri



Kaynak: Siddique, 2020

Malzeme: Bu kocaman yapı tuğladan yapılmıştır ve Rajmahal ve Murşidabat yakındaki bazı camiler gibi doğudaki kemerli geçitlerde az miktarda siyah bazalt kullanılmıştır (Fotoğraf 3.164) . Yerel olarak Hindu tapınaklarından gelen maddi yeterlilik nedeniyle caminin şehrin doğu kısmına inşa edildiği söylenmektedir (Dani, 1961, s.275).

Fotoğraf 3.164: Katra Camisi Siyah BazaltTaşlı Kapı Çerçevesi



Kaynak: Siddique, 2020

Süslemesi: Caminin dış yüzeyi zengin panolarla kapalıdır ve düz korkuluk üzerindeki *marlon* bezeme camiyi süslemiştir. Avrupa etkisindeki yuvarlak sivri uçlu kemer tasarımının doğu girişleri Bengal'de zaten uygun olmuştur (Fotoğraf 3.165-3.167).

Fotoğraf 3.165: Katra Camisi Duvar Panlelleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.166: Katra Camisi Çiçekli Ajur Motifleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.167: Katra Camisi Ana Giriş Kapı İçinde Çiçek süslemesi



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihlendirme: Caminin hem merkezi girişi hem de orta mihrabı Farsça kitabelere sahiptir. İki yazıt arasında, merkezi girişte, yapının H. 1137 veya MS 1723'te Nawab Murşit Kuli Han (Bengal'in ilk Nevab'ı) tarafından inşa edildiği göstermektedir. Murşidabat şehrine onun adı verildi ve Bengal'in başkentini MS 1717'de Dakka'dan oraya taşıdı. Nevab'ın yeni başkentinin Ulu camisi olarak inşa edilen muhteşem Katra Camii (Fotoğraf 3.168-3.171).

Fotoğraf 3.168: Ana Giriş Kapı Üstteki Yer Alan Kitabesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.169: Katra Camisi Mihrap Üzerinde Yer Alan Kitabesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.170: Ana Giriş Kapı Üstteki Yer Alan Kitabesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.171: Katra Camisi Mihrap Üzerinde Yer Alan Kitabesi



Kaynak: Siddique, 2020

3.2.13. Fath Han Cami, Hughli

Katalog No **:** 13

Fotoğraf **:** 170-178

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Fath Han Cami, yerel olarak Gabarpara Camii olarak da bilinen Hughli semtinde Chhota (küçük) Pandua'da yer almaktadır.

Bugünkü durumu **:** Bu cami, Hindistan Arkeolojik Araştırmaları kapsamında korunmamış olsa da, iyi durumda ayaktadır. Doğuya modern bir veranda ve Kuzeyinde bir abdesthane eklenmiş olup, sıva üzeri boyandığı için modern cami görünümündedir (Fotoğraf 3.172-3.173).

Fotoğraf 3.172: Fath Han Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

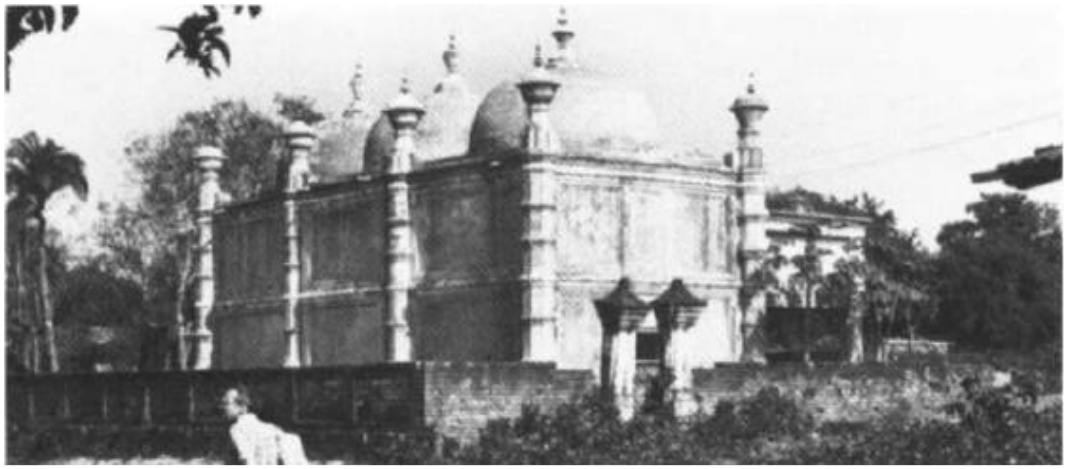
Fotoğraf 3.173: Fath Han Camisi Yeniden Ekleme Abdest Yeri



Kaynak: Siddique, 2020

Plan ve Mimari Özellikleri: Dikdörtgen tek nefli yapı dıştan kuzey-güneyde 6.4 m, doğu-batıda 3.2 m ölçülmüştür. Caminin çatısı tuğla pandantiflerle desteklenen üç kubbe ile örtülüdür. Bu tür pandantifler Bengal Sultanlığı camisinde görülmektedir. Güçlendirilen bağlanmış sekizgen dört köşeli kuleler parapetin üzerine oturtulmuş olup, üstte birleşik küçük kubbeleri Babürlü çeşidini betimlemektedir (Fotoğraf 3.174-3.175). Caminin minber, Rajmahal'in on yedinci yüzyılda inşa edilen camilerine paraleldir nereye minber genellikle girintili ve pek süslü değildir.

Fotoğraf 3.174: Fath Han Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Asher, 1984

Fotoğraf 3.175: Fath Han Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Malzeme: Bu yapıda istisnasız tuğla ve Babürlü sıvası kullanılmıştır.

Süslemesi: Sekizgen bağlanmış kuleler, tepesinde nilüfer ve *kalasa* finalları kapsayan güzel güldastalarla süslenmiştir. Ayrıca kulelerdeki bant motifi, duvar yanısıra yatay korkuluk üzerindeki ip bezeme özellikle dikkat çekicidir (Foto: 176-180).

Fotoğraf 3.176: Köşe Kulesinde Bant ve Diğer Süslemeler



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.177: Fath Han Camisi Kubbe Üzerinde Finial Süslemesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.178: Fath Han Camisi Batı Cephesi Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.179: Fath Han Camisi Kuzey Cephesi Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.180: Fath Han Camisi Kemer ve Ajur Motifleri



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihlendirme: Cami, Babürlü imparatoru Nesirettin Mehmet Şah döneminde Şuja Afghan Sur'un oğlu olan Fath Han tarafından 1727 yılında inşa edilmiştir (Husain, 2007, s.285).

3.2.14. Ezimunnesa Begum Cami, Murşidabat

Katalog No **:** 14

Fotoğraf **:** 179-189

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Cami, Hazarduari Müzesi yolu, Hazarduari, Murşidabat, Batı Bengal'de yer almaktadır.

Bugünkü durumu **:** Çok harap bir camidir. Tüm yapı, doğu cephesinin güney kesiminde sadece dış kapı ve bir dış bölme olmadan yıkılmıştır (Foto: 181).

Fotoğraf 3.181: Ezimunnesa Begum Camisi Şu An Binanın Kalan Kısmı



Kaynak: Siddique, 2020

Plan ve Mimari Özellikleri : Ezimunnisa cami, babası Nawab Murshid Quli Khan tarafından Murşidabat'ta inşa edilen Katra Camii gibi güzel bir bahçe ile birlikte dikdörtgen planlı yükseltilmiş bir platform üzerine inşa edilmiştir. Plan ve üslubu daha çok Katra Camii'ne benzese de, nispeten bu cami ondan daha küçüktür. Yükseltilmiş podyum, zemininde bir dizi odadan oluşuyor, muhtemelen bunlar Katra Cami'nde de görülen medrese veya din eğitimi için kullanılıyordu. Caminin önünde bir avlusu olduğu yere bir giriş portalı ve ardından birkaç merdiven basamağı ile ulaşılır (Fotoğraf 3.182-3.186). Merdivenin altında, tıpkı babasının mezarı gibi Ezimunnisa Begum'un mezar odası vardır.

Fotoğraf 3.182: Yüksek Platform Üzerinde Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.183: Ezimunnesa Begum Camisi Kubbeye Geçiş Tekniği



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.184: Ezimunnesa Begum Camisi Duvar Nişleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.185: Ezimunnesa Begum Camisi Giriş Kapısı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.186: Ezimunnesa Begum Camisi Dış Giriş Kapısı



Kaynak: Siddique, 2020

Malzeme: Tuğla örülen bu yapıda, Murşidabat camilerinde zaten gelenek olan sivri uçlu yuvarlak doğu kemerli kapılarda dikdörtgen siyah bazalt çerçeve kullanılmıştır (Fotoğraf 3.187).

Fotoğraf 3.187: Siyah BazaltTaşlı Kapı Çerçevesi



Kaynak: Siddique, 2020

Süslemesi: Cami günümüze ne kadar gelebilse de caminin geniş bir süslemeye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Caminin dış cephesi, yakındaki Katra Camii gibi pano süslemelerle mükemmel bir şekilde dekore edilmiştir ve doğu girişlerindeki yuvarlak sivri uçlu kemerli tasarım burada da görülmektedir. Ayrıca camiyi Babürlü bant, bitkisel ve geometrik motiflerle süslenmiştir (Fotoğraf 3.188-190).

Fotoğraf 3.188: Duvarında Dikdörtgen Panel Süslemesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.189: Ezimunnesa Begum Camisi Süslemeli Köşe Kulesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.190: Giriş Kapı İçinde Çiçek süslemesi



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihlendirme: Doğu kemerli girişinde bulunan bir yazıt levhasına göre, cami, Nevab Murşit Kuli Han'ın kızı ve Bengal'in ikinci Nevab Şuja-ud-devle'nın karısı olan Ezimunnesa veya Jinnatunnisa Begum tarafından MS 1734'te inşa edilmiştir (Fotoğraf 3.191).

Fotoğraf 3.191: Dış Giriş Kapısında Yer Alan Kitabesi



Kaynak: Siddique, 2020

3.2.15. Nusari Banu Cami, Murşidabat

Katalog No **:** 15

Şekil **:** 4

Fotoğraf **:** 190-199

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Nusari Banu, Nevab Murşit Kuli Han'ın karısıdır. Ölümünden sonra, Murşidabat'taki Hazarduari sarayının yakınındaki bir caminin merdiveninin altına gömüldü. Cami onun adıyla kurulmuştur.

Bugünkü durumu **:** Camiye bitişik her tarafta çok sayıda kalabalık ev yapılmıştır. Hatta şimdi cami arazisinin bir kısmı sakinleri tarafından işgal ediliyor. Ana caminin bir kısmı yenilenmiş olsa da, çevredeki tonozlu odalar tadilat yapılmadığı için yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Doğu cephesinin orta kemerli kapının yan tarafı günümüzde kapalıdır. Aslında, caminin reformunun sonraki, Murşidabat'taki on dokuzuncu yüzyıl camilerini kolayca anımsatıyor (Fotoğraf 3.192-3.193).

Fotoğraf 3.192: Nusari Banu Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

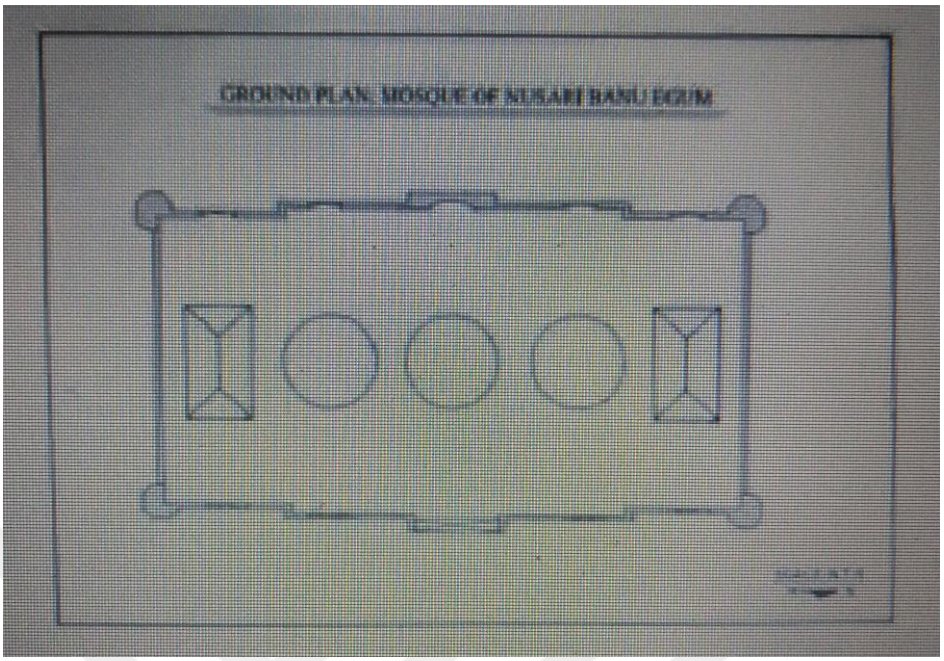
Fotoğraf 3.193: Nusari Banu Camisi Batı Cephe Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Plan ve Mimari Özellikleri : Nusari Banu'nun kocası Nevab Murşid Kuli Han ve kızı Ezimunnesa Begum Cami'nin Murşidabat türünde bir yüksek tonozlu platform camisi daha. Tek koridor ve beş bölmeli cami, dış boyutu güneyden kuzeye ve doğudan batıya yaklaşık 17.38 m. x 4.6 m. olan *dochala* tonozla çevrili üç nervürlü soğanlı kubbe ile örtülmüştür (Şekil 3.4). Avrupa üslubundaki beş dairesel sivri uçlu kemerli giriş kapısı arasında, ortadaki kubbenin yerleştirildiği şekliyle diğerlerinden daha büyüktür. Köşe kuleleri, yatay korkuluğun ötesine geçilir ve üstte Babürlü küçük kubbeleri ile bağlanır. Doğu dış giriş kapısı, yükselen merdivenlerle caminin avlusuna çıkar ve Nusari Banu, eşi ve kızının ardından onun altına gömülür. Ayrıca tonoz platformlu odalar medrese veya Katra ve Ezimunnesa Begum Cami gibi tekabül eden amaç için yapılmıştır (Fotoğraf 3.194-3.196).

Şekil 3.4: Nusaru Banu Camisi Zemin Planı



Kaynak: Samhita Sen, 2015

Fotoğraf 3.194: Nusari Banu Camisi Ana Giriş Kapısı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.195: Nusari Banu Camisi Dış Giriş Kapısı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.196: Nusari Banu Camisi Tonozlu Odalası



Kaynak: Siddique, 2020

Malzeme: Cami mevcut tuğla ve sıva ile inşa edilmiştir.

Süslemesi: Bu camide Babürlü pano, geometrik ve bitkisel süslemeler göze çarpmaktadır. Özellikle doğu girişleri, yuvarlak sivri uçlu kemerli çeşitli çiçekleri taşır ve onun üst kubbe, *dochala* tonozları ve küçük kubbeler çiçeklerle süslenir (Fotoğraf 3.197-200).

Fotoğraf 3.197: Nusari Banu Camisi Ana Mihrap Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.198: Giriş Kapı İçinde Çiçek süslemesi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.199: Nusari Banu Camisi Orta Büyük Kubbe Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

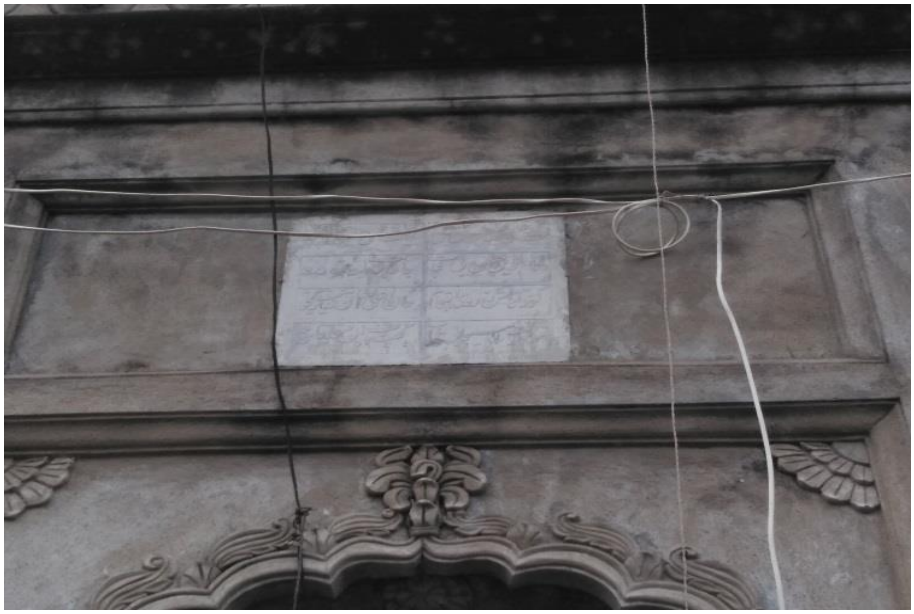
Fotoğraf 3.200: Nusari Banu Camisi Kuzey Cephe Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihlendirme: Doğu giriş kapısı ve ortadaki kemerli kapının üzerinde iki adet tarihli kitabe bulunmaktadır (Fotoğraf 3.201). İlki caminin MS 1735'teki yapım tarihini gösterirken, ikinci kitabe ise caminin MS 1881'de yakındaki İmambara plancısı Sadık Ali tarafından tasarlanıp Nazir Ali Han tarafından tamamlandığı caminin yeniden inşasını anlatmaktadır (Asher, 1984, s.95).

Fotoğraf 3.201: Ana Giriş Kapısında Yer Alan Kitabesi



Kaynak: Siddique, 2020

3.2.16. Futi Cami, Murşidabat

Katalog No **:** 16

Fotoğraf **:** 200-215

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Murşidabat'taki en büyük Babürlü anıtlarından biri. Yerel olarak Fauti veya 'kırık' anlamına gelen Futi olarak adlandırılır. Muhtemelen çok bozuk durumundan dolayı bu isim bilinmektedir. Cami, Katra Camii'ne kısa bir mesafededir ve ayrıca Hazarduari Sarayı'na yakındır.

Bugünkü durumu **:** Bu tarihi ve harap yapı henüz koruma altına alınmış bir anıt değildir. Caminin içi ve dışının çoğu bitki örtüsü ile kaplıdır. Riskli yapı her an çökebilir (Fotoğraf 3.202).

Fotoğraf 3.202: Futi Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Neeta Das, 2013

Plan ve Mimari Özellikleri: Cami yerden yaklaşık 2.44 m. yükseklikte bir kaide üzerine inşa edilmiştir. Dikdörtgen beş kubbeli bu cami, plan ve yerleşim açısından yakındaki Katra Cami'ne benzemektedir. 41.15 m. uzunluğunda ve 11.58 m. genişliğinde (Anindya, 2020) caminin iç ibadet odasını yan duvarlardan yükselen çapraz kemerlerle oluşturuyor. Doğu cephesinin Katra Cami gibi beş girişi vardır. Ancak her iki cami de benzer ölçek ve formatta olmasına rağmen, buradaki toplam mihrap sayısı yedi iken Katra camisinin mihrap sayısı on beştir. Katra Cami'nin her bölmede üç mihrap bulunduğundan, merkez bölmenin üçü hariç Futi Cami'nin diğer bölmede ortak tek mihrabına sahiptir. Caminin dört köşesinde, düz korkuluğun üzerinde, tepeye çıkmak için dolambaçlı bir merdiven bulunan içi boş sekizgen devasa kuleler görülmektedir (Fotoğraf 3.203-210).

Fotoğraf 3.203: Futi Camisi İç Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.204: Futi Camisi Batı Cephe Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.205: Futi Camisi Kubbe İç Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.206: Kubbeye Geçiş Tuğla Pandantif Teknik



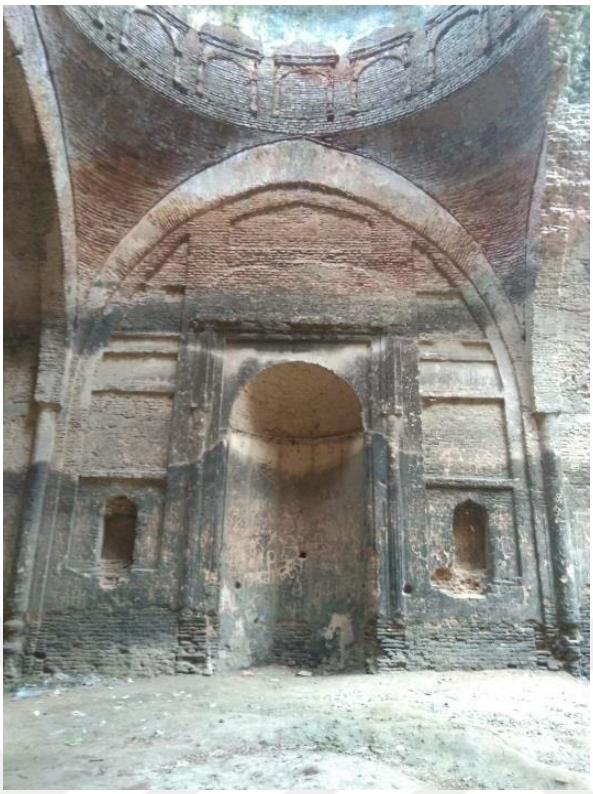
Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.207: Merkez Bölmede Birlikte Üç Mihrap Görünüşü



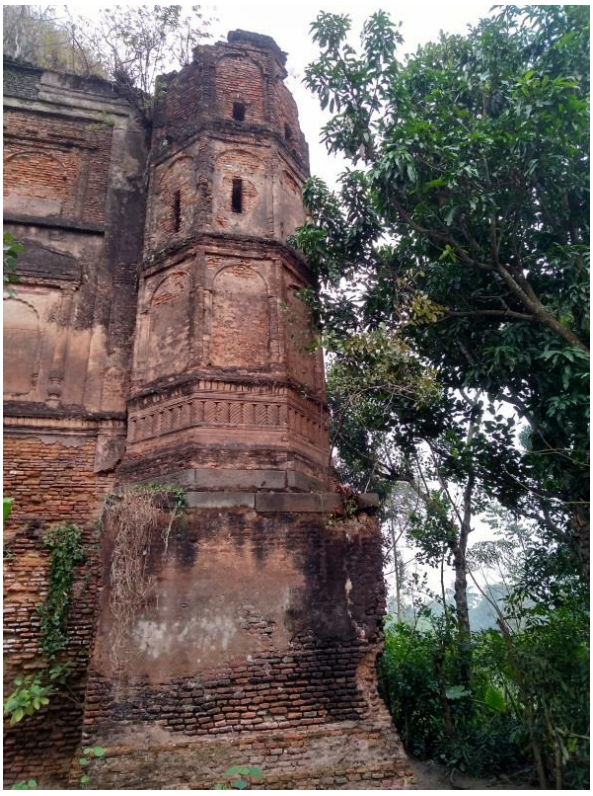
Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.208: Futi Camisi Kible Duvarındaki yan Mihrap



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.209: Futi Camisi Köşe Minaresi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.210: Futi Camisi Minare İç Merdiveni



Kaynak: Siddique, 2020

Malzeme: Tuğladan inşa edilen Futi Cami'nde ise Murşidabat camilerinde çok sade olan bir kaç parça siyah bazalt taş kullanılmıştır. *Trabated* olarak yuvarlak kemerin delindiği siyah bazalt kapı söveleri bu caminin doğu cephesinde açıklıklar oluşturmaktadır. Köşe kulelerin kaidelerinde de benzer siyah bazalt kullanılmıştır (Fotoğraf 3.211-213).

Fotoğraf 3.211: Siyah Bazalt Taşlı Kapı Çerçevesi ve Ana Mihrap İle Projeksiyonu



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.212: Köşe Minarenin Bodrumdaki Kullanan Siyah basalt Taşlar



Kaynak: Siddique, 2020

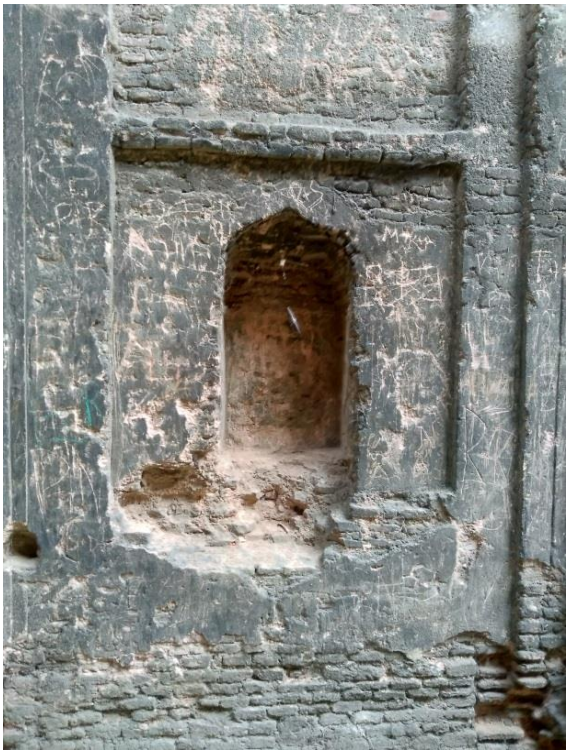
Süslemesi: Sekizgen kuleleri içeren dış batı duvarının yüzeyi ve caminin kubbeleri bolca yuvarlak sivri uçlu kemer motifi ile kaplanmıştır. Ayrıca her bölmede nişler ve yapının her yerinde dikdörtgen pano bulunmaktadır. Köşe kulesinin kaidesi, Babürlü bant dışında bitkisel ve geometrik desenlerden oluşmaktadır (Fotoğraf 3.213-3.217).

Fotoğraf 3.213: Futi Camisi Kubbe İçinde Süslemeler Detayı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.214: Futi Camisi İç Duvar Nişi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.215: Futi Camisi Batı Cephesinde Kemer Motifleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.216: Futi Camisi Güney ve Batı Cephe Görünüşleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.217: Köşe Minarenin Alt Kısmında Yer Alan Süslemeler



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihlendirme: Geleneksel olarak Futi Cami'nin yapım tarihini Nevab Şarfaraz Khan (MS 1739-40) tarafından 1739'da olduğu söylenir. Muhtemelen bu cami, hükümdarın Giria savaşında ani ölümü ve kısa saltanatından dolayı tamamlanmamış veya durdurulmuştur. Sonuç olarak, kitle insanlar arasında kuruluşuna dair birçok hikaye vardır.

3.2.17. Şujaettin Cami, Murşidabat

Katalog No **:** 17

Şekil **:** 5

Fotoğraf **:** 216-234

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Bengal'deki Nevab döneminde Bhagirati nehrinin doğu ve batı kıyısına merkezlenen birçok tarihi eser vardır. Böyle güzel bir anıt, Roşnibagh'ta Şujaettin mezarının yanında, aynı bahçe bileşiminde veya Bhagirati'nin batı kıyısında yer alan Şujaettin Cami'dir.

Bugünkü durumu **:** Cami, Hindistan Arkeolojik Araştırma Kurumu tarafından korunduğu ve ibadete açık olduğu için herhangi bir zarar görmemiş durumdadır (Fotoğraf 3.218).

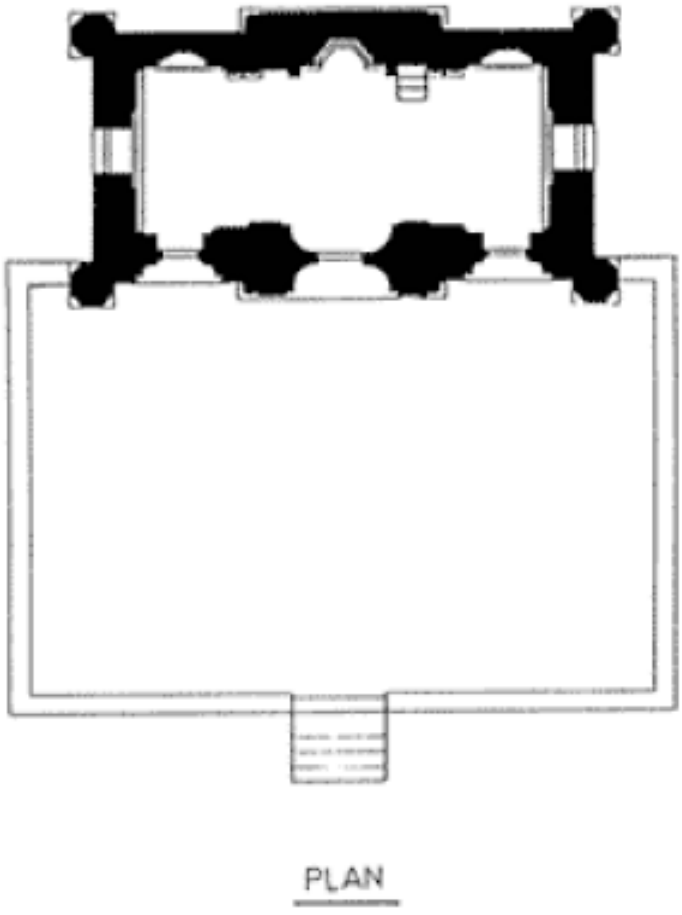
Fotoğraf 3.218: Bahçesindeki Şujaettin Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Plan ve Mimari Özellikleri: Biraz yüksek bir kaide üzerine dikdörtgen, alışılagelmiş tek koridor ve üç bölmeli cami inşa edilmiştir. Caminin iç boyutu 8.68 m'ye 4.11 m'dir ve ibadet salonu, Bengal'deki üç bölmeli Babürlü camisinde benzersiz olan (Şekil 3.5), her iki tarafta merkezi bir nervürlü kubbeye yandan *dochala* tonozları ile çatılıdır. İnce bağlantılı sütunlarla çevrili üç tek sivri giriş kapısı, dairesel sivri uçlu kemerlerle örtülmüştür. Ayrıca caminin hem kuzey hem de güney duvarının ortasında kör kemerli kapılar yer almaktadır. Yukarıdaki mazgallı düz parapet üzerinde yükselen geleneksel sekizgen dört köşeli kuleler, köşkler ve kubbelerle işaretlenmiştir (Fotoğraf 3.219-3.230).

Şekil 3.5: Şujaettin Camisi Zemin Planı



Kaynak: ASI (http://www.asikolkata.in/murshidabad.aspx#Tomb)

Fotoğraf 3.219: Şujaettin Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.220: Şujaettin Camisi Batı ve Güney Cephe Görünüşleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.221: Şujaettin Camisi Güney Cephe Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.222: Kible Duvar Ortasındaki Ana Mihrap



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.223: Şujaettin Camisi Üç Basamaklı Minber



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.224: Şujaettin Camisi Orta Kubbesi İç Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.225: Şujaettin Camisi Kubbeye Geçiş Tekniği



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.226: Şujaettin Camisi İçten Yan Kubbe Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.227: Şujaettin Camisi Giriş Kapısı Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.228: Şujaettin Camisi Güney Duvar İç Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.229: Giriş Kapı Yanındaki Kullanma Kolonetleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.230: Şujaettin Camisi Kolonetler Detayı



Kaynak: Siddique, 2020

Malzeme: Yapının tamamında tuğla ve sıva işçiliği kullanılmıştır.

Süslemesi: Muhtemelen Bengal'deki ilk cami olarak bağlı kolonetler üzerinde dayanan mihrap ve merkezi giriş projeksiyonunun üst kısmında *dochala* dekoratif çatı deseni kullanılmıştır. Aynı şekilde kuzey ve güneydeki kör kemerli kapıların üzerinde, iç nişler ve duvarın dış yüzeyi de bu desene sahiptir. *Dochala* ve *dochala* dekoratif motifi daha sonra Murşidabat'ın mimarisinde görülür. Kör kemerli kapıların ortasındaki çiçekli ajurlu işinin yanında, doğudaki sivri uçlu giriş ve mihrap bitkisel motiflerle süslenmiştir. Kubbe ve sekizgen köşe kulelerin tepesindeki ortak lotus ve *kalasa* finial ile ince bağlanmış sütunlarda da görülen güldasta finial Hughli'deki Fath Han Cami'ni (MS 1727) andırıyor (Fotoğraf 3.231-3.235).

Fotoğraf 3.231: Şujaettin Camisi Mihrap Üzerinde *Dochala* Çatı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.232: Güney Cephe Ortasında Yer Alan kör Kapı ve Çiçekli Ajur Motifleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.233: Şujaettin Camisi İç Duvar Nişi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.234: Mihrap Üstündeki Çiçek Süslemesi Detayı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.235: Parapet Üstte Süslemeli Köşe Kulesi



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihlendirme: Şujaettin Cami, doğu cephesinin merkezi kemerli kapısına sabitlenmiş bir yazıttan bilinen Mahabat Jung tarafından MS 1743'te inşa edilmiştir (Fotoğraf 3.234). Tarih, yazıtın son kelimenin sayısal değeri ile belirlenir. Aslında, Nevab Elivardi Han'ın (MS 1740-56) unvanı Mahabat Jung'du ve Şujaettin 'in ölümünden sonra bu mükemmel camiyi inşa eden patron olduğunu düşündürebilir. (Sinha, S. 2012).

Fotoğraf 3.236: Ana Giriş Kapı Üzerinde Yer Alan Kitabesi



Kaynak: Siddique, 2020

3.2.18. Seyf Allah Cami, Murşidabat

Katalog No **:** 18

Şekil **:** 6

Fotoğraf **:** 235-236

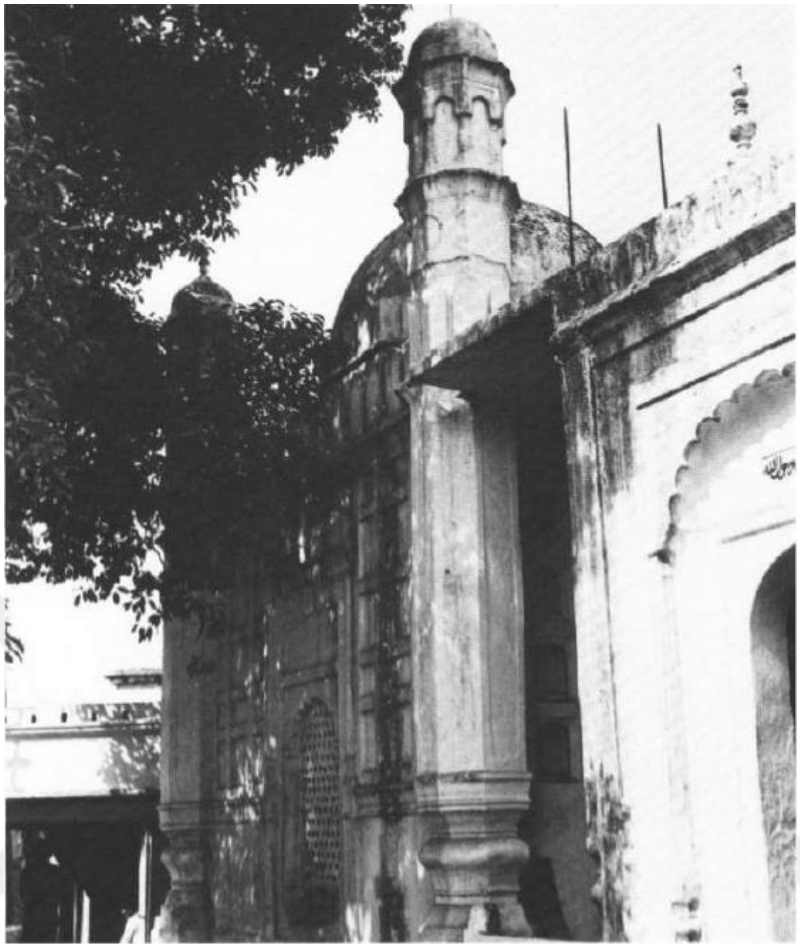
İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Seyf Allah Cami, bugün Hindistan'ın Batı Bengal ilçelerinden biri olan tarihi Murşidabat şehrinin merkezinde inşa edilmiştir,

Bugünkü durumu: Cami, yoğun bir şekilde yeniden inşa edildi ve daha sonra doğu tarafına, namazın yer karşılamak için bir ek alan eklendi.

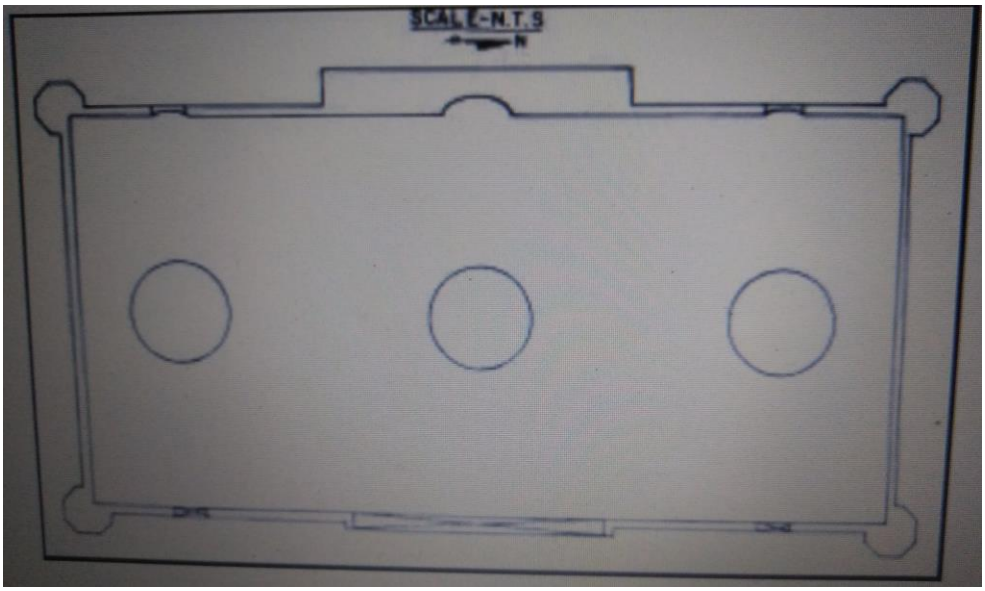
Plan ve Mimari Özellikleri : Cami üç kubbeyle örtülü olduğu dikdörtgen planlı küçük bir yapıdır. Cami, üzeri Babürlü köşk ve zırhlı kuleler kullanılarak dış cephesi ile sekizgen köşe kuleleri içermektedir (Fotoğraf 3.235, Şekil 3.6). Doğu cephesinde, Avrupa modeli benzer sivri uçlu ile kemerlerin girintili ve aşılmış olağan üç kemerli giriş kapısı vardır. Çünkü Babürlü dört köşeli kemerler yerine zaten yuvarlak sivri uçlu kemerler tam olarak şuradaki yer almıştır (Husain, 2007, s.283). Merkezi girişin her iki yanında bulunan bağlantılı kolonetler, Bengal'ın on yedinci-on sekizinci yüzyıllarındaki diğer bazı camiler gibi kurulmuştur. Caminin güney ve kuzey cepheleri panellerle kaplanmış ve bir dizi bölüme ayrılmıştır, bu da Murşidabat'ta inşa edilen Katra Cami'ni (MS 1724-25) hatırlatır (Asher, 1984, s.96).

Fotoğraf 3.237: Seyf Allah Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Asher, 1984

Şekil 3.6: Seyf Allah Camisi Zemin Planı

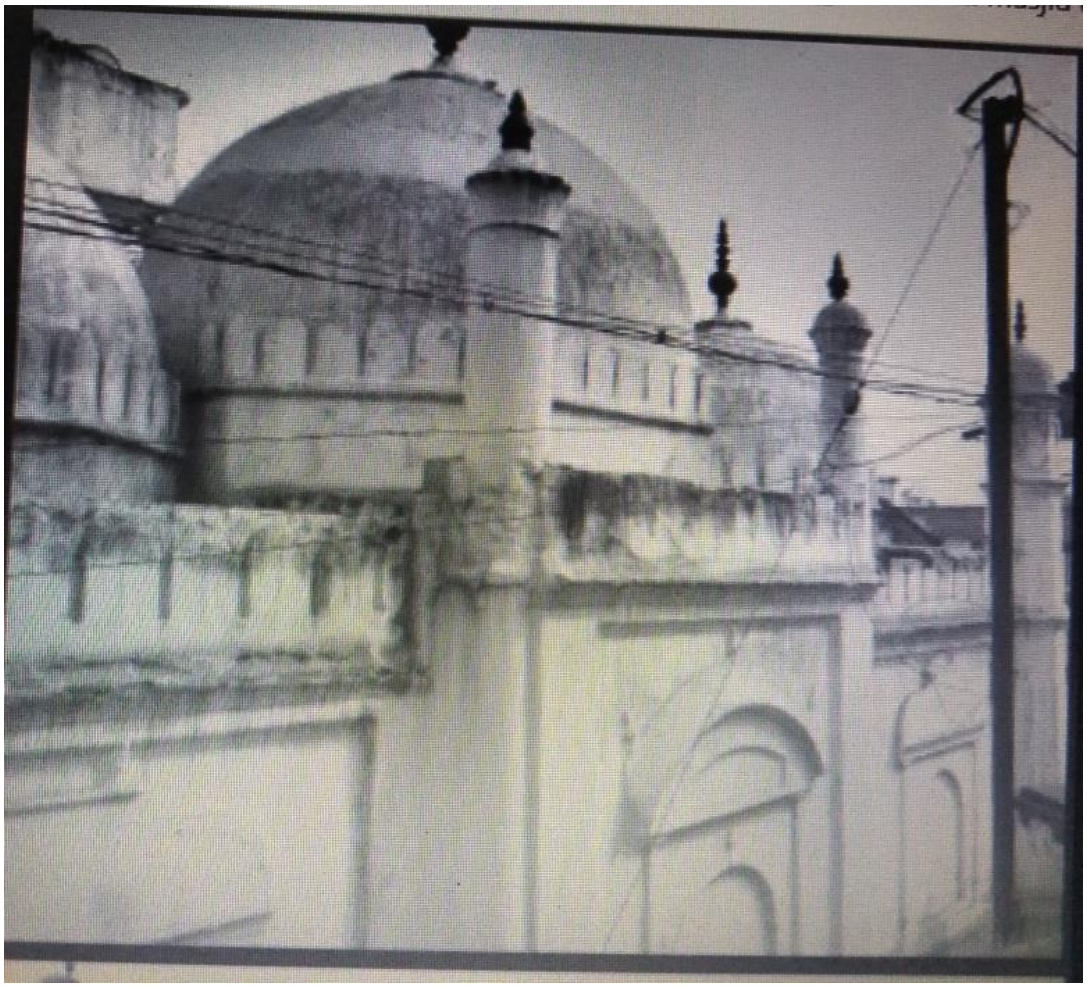


Kaynak: Samhita Sen, 2014

Malzeme: Tuğla ve sıva

Süslemesi: Sıvalı duvardaki girintili nişlerin yanı sıra Babürlü *jalisini*(ajur) içeren dikdörtgen bol pano motifi camiyi süslemiştir. Zırhlı kule ve kubbeler, sıradan Babürlü *kalasa* finial süslemeleriyle dekore edilmiştir (Fotoğraf 3.238). Doğu cephesindeki girintili kemerlerde yuvarlak sivri uçlu tasarım dikkati çeker.

Fotoğraf 3.238: Seyf Allah Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Samhita Sen, 2014

Tarihlendirme: Cami, MS 1748 yılında Seyf Allah tarafından kurulduğunu bilinmektedir.

3.2.19. Motijhil Jama Cami, Murşidabat

Katalog No **:** 19

Şekil **:** 7

Fotoğraf **:** 237-245

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Yer, Motijhil Gölü'nden sonra Motijhil olarak adlandırılmıştır ve burada bulunan cami, Motijhil Jama Cami olarak da bilinir. İnşaat sonrası caminin adı Kala Cami olarak adlandırılse de, zamanın evriminde mekanın tarihi önemi nedeniyle cami bu adı almıştır. Şu anda, burası Hindistan'daki Batı Bengal'ın Berhampur (Murşidabat) altında (Şekil 3. 7).

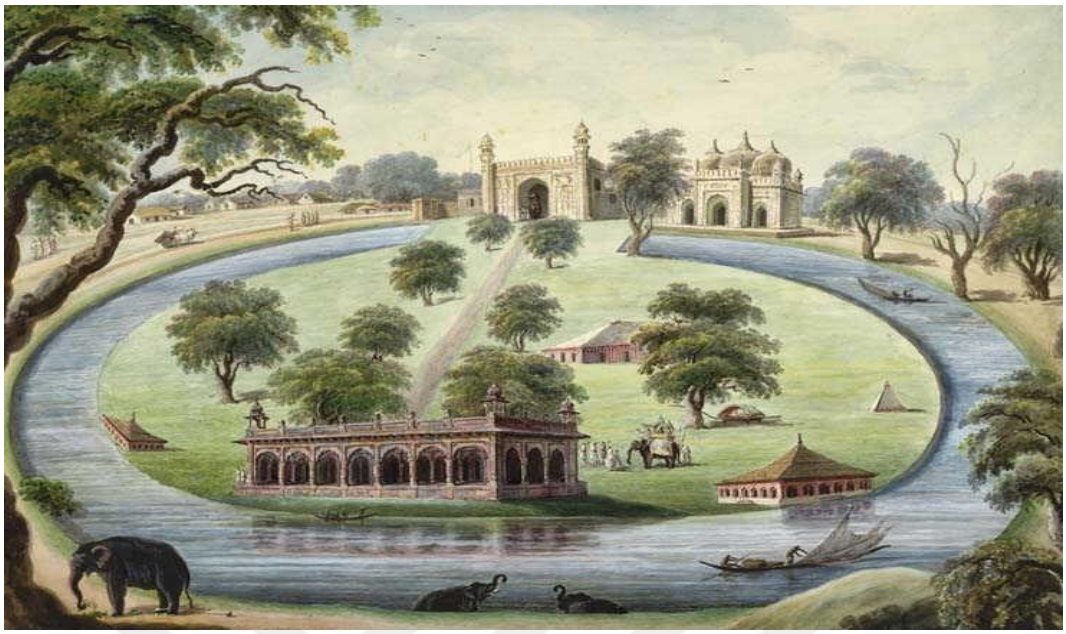
Harita 3.1: 7 Motijhil Jama Camisi Vaziyet Planı



Kaynak: ASI (http://www.asikolkata.in/murshidabad.aspx#Motijhil)

Bugünkü durumu: Bu bahçe kompleksinde bir zamanlar güzel *Sang-i-dalan* sarayı da dahil olmak üzere birçok bina vardı (Dani, 1961, 277), ama şimdi o cami ve bazı mezarlardan başka bir şey kalmadı (Fotoğraf 3.239). Hindistan Arkeolojik Araştırmaları, camiyi koruma altına aldı.

Fotoğraf 3.239: Motijhil Jama Camisi ve Etrafında (Çizim)



Kaynak: Unknown (commons.wikimedia.org)

Plan ve Mimari Özellikleri: Kubbeleri nervürlü ve yarım küre şeklinde olan dikdörtgen planlı üç kubbeli cami, sekizgen davullar üzerine yerleştirilmiştir. Bu tek koridor ve üç bölmelı yapı, kıble duvarındaki mihraba benzer şekilde, merkezi yanlardan daha geniş olan üç dairesel sivri uçlu kemerle açılmaktadır. Köşede parapetin ötesinde köşk ve zırhlı kulelerle bağlı dört sekizgen kule vardır (Fotoğraf 3.240-3.243).

Fotoğraf 3.240: Motijhil Jama Camisi Genel Görünüşü



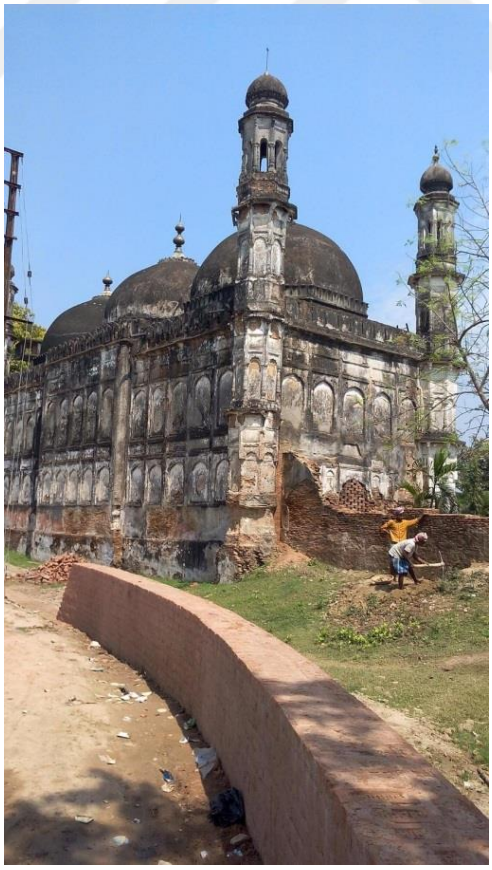
Kaynak: Amitabha Gupta ((commons.wikimedia.org), 2019

Fotoğraf 3.241: Motijhil Jama Camisi Batı Cephe Genel Görünüşü



Kaynak: Siva Gaikoti (tripadvisor.com), 2016

Fotoğraf 3.242: Birlikte Batı ve Güney Cephe Genel Görünüşü



Kaynak: Amitava162 (tripadvisor.com), 2016

Fotoğraf 3.243: Motijhil Jama Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Nanditabasu (tripadvisor.com), 2016

Malzeme: Caminin malzemeleri geleneksel tuğla ve sıvadır.

Süslemesi: Caminin dış cephesi muhtelif nişler ve pano süslemelerle güzelleştirilmiştir. Kemerdeki benzer yuvarlak sivri uçlu tasarım, Murşidabat'taki diğer camilerle aynıdır. Kubbe ve köşe kulesinin üstü Babürlü *kalasa* finiallar ve nilüfer ile süslenmiştir. Öte yandan, bağlı ince sütunlar *güldasta* tarafından sonlandırılır. Korkuluk üzerindeki *Kanjura* tasarımı da çekiciliği zenginleştirmiştir (Fotoğraf 3.244-3.245). Ayrıca yapının iç duvarında sıva motifi halen görülmektedir.

Fotoğraf 3.244: Motijhil Jama Camisi Dış Duvarında Kemer Motifler



Kaynak: Siva Gaikoti (tripadvisor.com), 2016

Fotoğraf 3.245: Motijhil Jama Camisi Köşe Kulesi Detayı Görünüşü



Kaynak: Amitava162 (tripadvisor.com), 2016

Tarihlendirme: Dış doğu girişine sabitlenmiş, mimarı veya inşaatçı adı belirtilmeyen bir Farsça kitabeden caminin MS 1749-50 yıllarında yapıldığı bilinmektedir. buna rağmen camide muhafaza edilen bir Kur'an-ı Kerim nüshasından hattatının Nevab Navaziş Mehmet Han olduğuna inanılır ve kendisi de caminin doğusunda gömülüdür (Sinha, 2012); muhtemelen o kurmuştur (Fotoğraf 3.246-3.247).

Fotoğraf 3.246: Dış Giriş Kapısında Yer Alan Kitabesi



Kaynak: Only in India (youtube.com), 2018

Fotoğraf 3.247: Cami Öündeki Mezarları



Kaynak: Ishan Ghosh (commonswikimedia.org), 2010

3.2.20. Safid Cami, Murşidabat

Katalog No **:** 20

Şekil **:** 8

Fotoğraf **:** 246-261

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Safid Cami'nin yeri, Bhagirathi Nehri'nin kıyısında ve Murşidabat'taki güney kapısına yakındır. Safed'in anlamı beyazdır, bu yüzden 'beyaz cami' olarak da bilinir (Fotoğraf 3.248).

Fotoğraf 3.248: Bhagirati Nehir İle Güney Cephe Genel Görünüşü



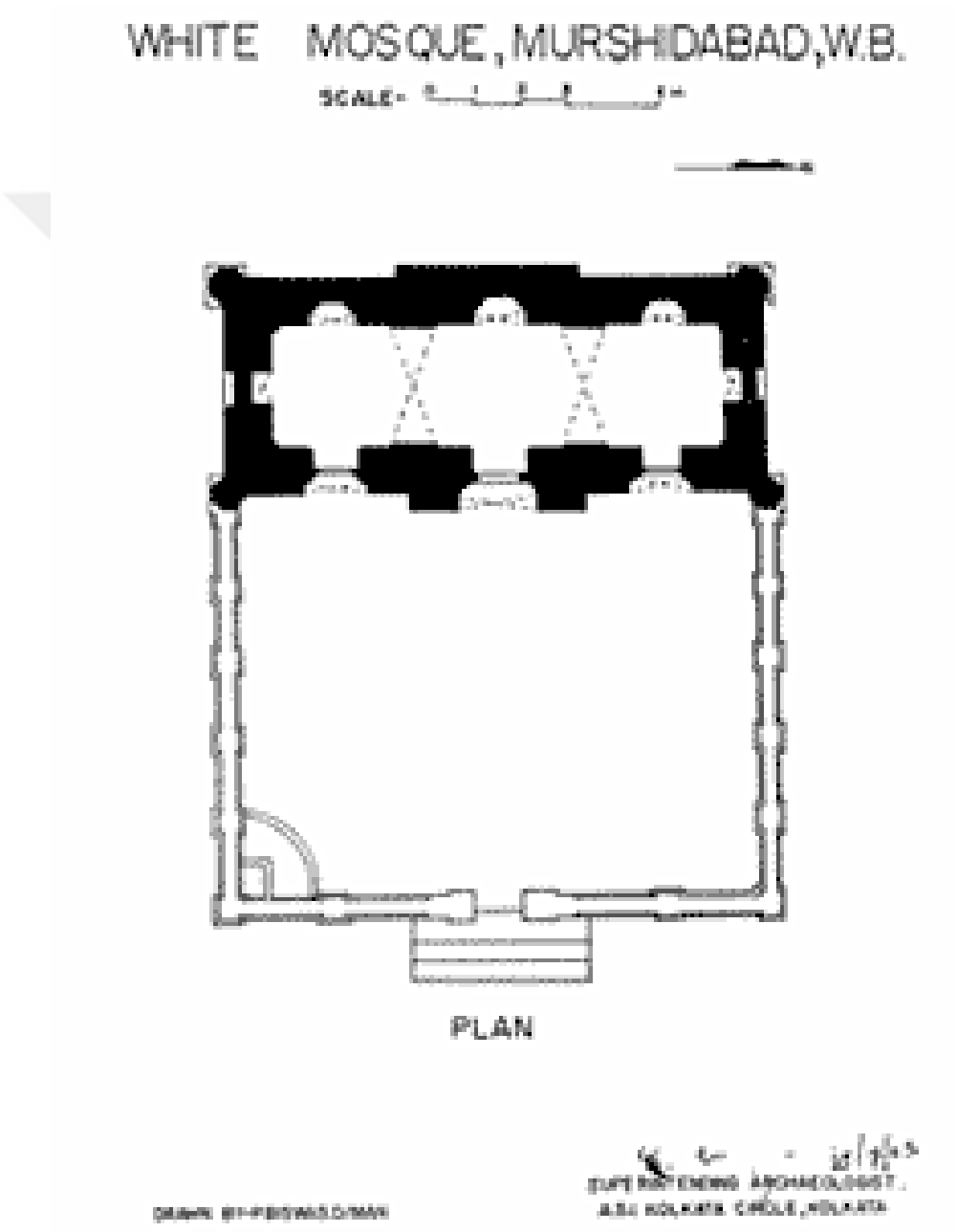
Kaynak: Siddique, 2020

Bugünkü durumu: Cami şimdi Hindistan Arkeoloji Araştırması altında iyi korunmuş durumda ve ibadete açıktır.

Plan ve Mimari Özellikleri **:** Sınır duvarlı ve hafif yükseltilmiş bir platform üzerine inşa edilen küçük dikdörtgen caminin boyutları içten 9,3 m. x 3,2 m'dir (Şekil 3.7). Üç kubbe, sekizgen köşe kuleleri gibi yatay korkulukların tepesinde Babür

tarzında bölmelerin üzerine oturtulmuştur. Üç doğu giriş kemeri arasında, mihrap ile çıkıntı yapan merkezi olan yanlardan daha büyüktür ve Rajmahal'daki Juma Cami gibi siyah bazalttan oyulmuş sütunlardan oluşur (Fotoğraf 3.249-3.257). Geleneksel olarak, yıkık oyma siyah bazaltın Murşidabat Nevab tarafından Rajmahal'dan getirildiği söylenir (Asher, 1984, s.103).

Şekil 3.7. Safid Camisi Zemin Planı



Kaynak: ASI (http://www.asikolkata.in/murshidabad.aspx#WhiteMosque)

Fotoğraf 3.249: Safid Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.250: Safid Camisi İç İbadethanesi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.251: Safid Camisi Ana Mihrap Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.252: Safid Camisi Avlusu Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.253: Safid Camisi Köşe Kule Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.254: Ana Giriş Kapısı Detayı Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.255: Parapet Üstte Sütün Detayı Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.256: Ana Giriş Kapı İle Mihrap Projeksiyonu



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.257: Siyah BazaltTaşlı Kapı Çerçevesi



Kaynak: Siddique, 2020

Malzeme: Merkezi girişte kullanılan oyma siyah bazalt taşı dışında, tuğladan yapılmış caminin tamamı sıva işi ile kaplanmıştır.

Süslemesi: Güzel pano motifi, Avrupa formunda yuvarlak sivri kemer tasarımı, sıva üzerindeki çeşitli bitkisel motiflerin yanı sıra orta girişin siyah bazalt taşı, hem güney hem de kuzey cephesi, Seyf Allah ve Murşidabat'taki Katra Cami'ne benzer *jali* tasarımı ile birlikte bir panel dizisine bölünmüştür (Fotoğraf 3.258-3.263). Aslında, bu süslemelerle camiyi daha çekici hale getiriyor.

Fotoğraf 3.258. Safid camisi Duvar Nişi



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.259: Kubbe ve Uzun Finial Detayı Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.260: Mihrap Üzerindeki Süslemeler Detayı Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.261: Kubbe ve İçeresinde Süslemeleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.262: Siyah Bazalt Üzerindeki Süslemer Detayı Görünüşleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.263: Kuzey Duvarında Ajur Motifler



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihlendirme: Caminin kitabesi yoktur, ancak üslup özelliklerine göre, yaklaşık olarak yapım yılı, Nevab Siraj-ud-devle (Bengal'in son Nevab'ı) tarafından MS 1756-57'dir (ASI, 2012).

3.2.21. Zarad Cami, Murşidabat

Katalog No **:** 21

Şekil **:** 9

Fotoğraf **:** 262-266

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

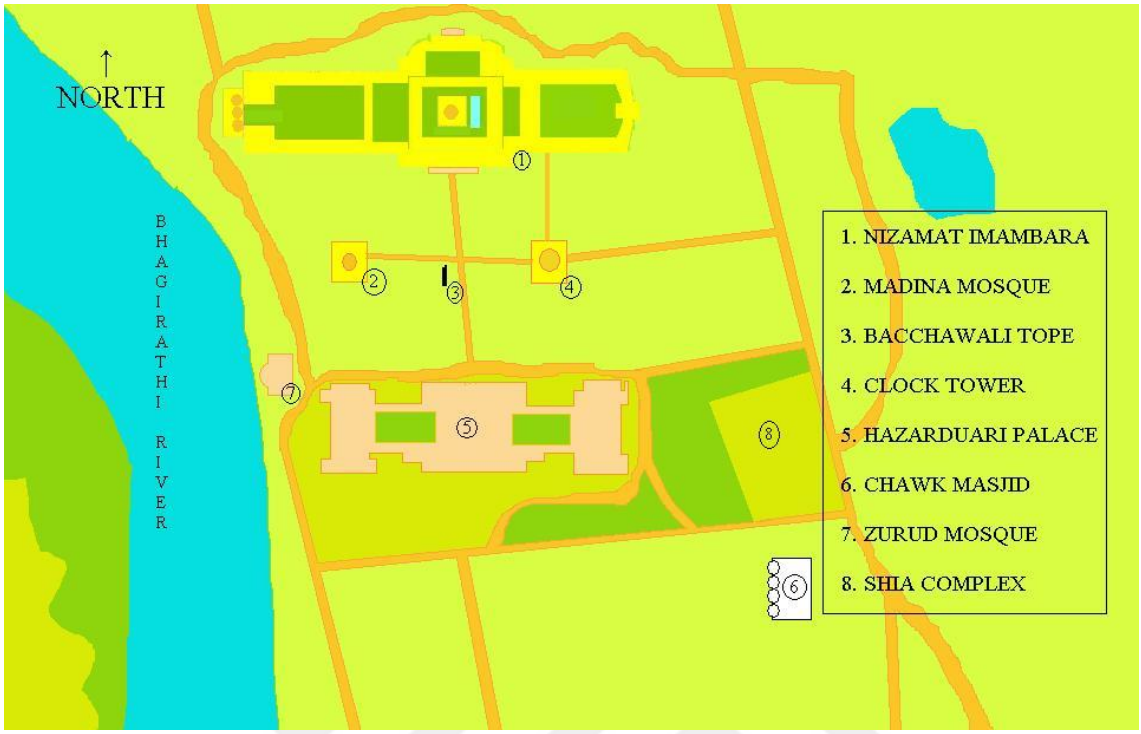
Yeri **:** Zarad Cami, Bhagirathi Nehri'nin doğu kıyısında (Fotoğraf 3.264) ve Hindistan'ın Murşidabat'taki Hazarduari sarayının batı kapısının hemen karşısında yer almaktadır (Şekil 3.8). Sarı renginden dolayı yıkandığı için Sarı Cami olarak da adlandırılır.

Fotoğraf 3.264: Bhagirati Nehir İle Birlikte Zarad Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: ASI (http://www.asikolkata.in/murshidabad.aspx#YellowMosque)

Şekil 3.8: Zarad Camisi Vaziyet Planı



Kaynak: Jagadhatri (en.wikipedia.org), 2012

Bugünkü durumu: İyi bir durumda duran ve şimdi Hindistan Arkeolojik Araştırması'nın korunan anıtı.

Plan ve Mimari Özellikleri: Bengal üzerinde inşa edilen çok yaygın üç kubbeli ve tek koridorlu camidir. Zarad Cami, etrafı çevrili bir sınır duvarı ile hafif yüksek bir platform üzerine inşa edilmiştir. Ancak istisnai olarak, sınır duvarının kuzey ve güneyinde caminin avlusuna birkaç basamakla giden iki giriş vardır. Üç doğu girişinden ana caminin ibadet odasına ulaşılır; ortadaki ince bağlanmış kuleleriyle eyvan tipi görünüş verir, nerede kemer Murşidabat'taki daha erken camiler gibi yuvarlak ve sivri uçludur. Dua odasının üzeri nervürlü soğanlı üç kubbeyle örtülüdür. Merkezi kubbe ve kemerli giriş kapısı da yanlardan daha büyüktür. Dört sekizgen köşe kulesi dışında, parapetin üzerinde kubbelerle çevrili sınır duvarında on iki sekizgen kule daha vardır (Fotoğraf 3.265-3.267).

Fotoğraf 3.265: Zarad Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.266: Kuzey Taraftan Basamaklı Giriş Yolu



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 3.267: Güney Taraftan Basamaklı Giriş Yolu



Kaynak: Siddique, 2020

Malzeme: Tuğla ve sıva bu güzel caminin yapı malzemesidir.

Süslemesi: Cami, çeşitli süslemelerle tasvir edilmiştir. Örneğin; cami duvarında dikdörtgen pano, Sekizgen köşe kulelerinin nilüfer ile Babürlü bant ve *kalasa* finial, bağlı ince kuleler üzerinde *güldasta* kullanımı, Hem kapalı sınırda hem de caminin tüm parapetinde kanjura tasarımı, Kubbe kaidelerinde, giriş kemerlerinde ve kıble duvarının mihrabında çiçek motifleri görülmektedir. Çekici ve muhtemelen Bengal'de nadir bulunan, çevrelenmiş sınır duvarının dış yüzeyindeki yuvarlak sivri uçlu kemer tasarımlarıdır (Fotoğraf 3.268).

Fotoğraf 3.268: Dış Duvarında Kemer Motif ve Camisi Görünüşleri



Kaynak: Amitabha Gupta (wordpress.com), 2015

Tarihlendirme: Camide herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Ancak, geleneksel olarak, caminin yaklaşık MS 1756-57'de Nevab Siraj-ud-Devle tarafından inşa edildiğini söyleniyor (ASI, 2012).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BATI BENGAL'DEKİ BABÜRLÜ TÜRBELERİ

4.1. Bengal'deki Türbe Mimarisi

Ölü bir kişinin mezarı üzerine yapılan anıt yapı, aslında mezar olarak bilinir. Antik çağlardan beri farklı dini gruplar arasında bu tür anıtlar inşa etme eğilimi olmuştur. İslam'ın yayılmasıyla birlikte cami mimarisinin gelişimi kadar türbe mimarisinin de gelişimi aynı oranda görülebilir. Ancak bu türbenin mimari yapısı her bölgede aynı değildi. Bazen tek başına bazen de aynı alan içinde diğer mimarilerle birlikte kare veya dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir. İslam'ın Hindistan alt kıtasındaki zaferinden sonra, türbe mimarisinin bu eğilim devam ediyor. MS 1204 yılında Bahtiyar Hilji tarafından Bengal'de Müslüman fetih ve Sultanığı yönetimi başladığında, bölgede mezarlar üzerindeki mimari yapılar da tanıtılmıştı. Bu dönemde geliştirilen mezar mimarisinde yerel geleneklerin etkisi en öndeymiş. Ancak dikkat edilmesi gereken bir husus şudur ki erken Sultanığı dönemindeki birçok tasavvuf ermişinin mezarlarındaki mimari kaplamalar eksiktir. Örnek olarak Sylhetli Hazreti Şahcelal, Maldahlı Alaol Hok, Nur Kutbul Alam, Munshiganjlı Baba Adam'ın mezarlarından söz edilebilir. Bunun nedeni muhtemelen hadisin kabri yükseltmemekten bahsetmesidir. Fakat daha sonra mezarlar tam bir mimari yapıda kabirların üzerine yapılmaya başlamıştı. Saltanat döneminde Bengal'deki bu tür en eski mezarlardan biri, yaklaşık 1433'te inşa edilen Eklakhi Mozolesi'dir. Bu türbenin mimari yapısı, Sultanığı Bengal'de ayrı bir tarz yaratmıştır. Bunu takiben, Bengal'de birkaç mezar inşa edilmiştir. Hatta erken Babürlü mezarları bile mimariyi etkiledi. Bununla birlikte erken Babürlü mezar mimarisinde diğer saltanat ve yerel stillerin bir kombinasyonu olmuştur. Ancak daha sonra Babürlüler toprak sınırlarını geçmeyi başardılar ve kuzey Hindistan'ın kraliyet mezarlarından ilham almanın yanı sıra kendilerine ait bazı boyutlar eklediler.

Bu süre zarfında Bengal'de bazı dikkate değer mezar mimarisi ortaya çıktmıştır. Babürlü döneminde, hükümdarlar veya aristokrasi, tasavvuf velileri ve Gaziler veya Savaşçı olmak üzere üç tip insanın kabirları üzerine mimari yapılar inşa edilmiştir. Bunlardan yönetici grubun ve ailelerinin mezarları özellikle dikkat çekicidir.

4.2. Katalog

4.2.1. Pir Bahram Sakka'nın Türbesi

Katalog No **:** 1

Şekil **:** 10

Fotoğraf **:** 267-272

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Pir Bahram Sakka'nın Türbesi, Hindistan'da Batı Bengal'ın altındaki Burdvan'da bulunuyor. Yer, mezardan dolayı şimdi daha çok Pir Bahram olarak biliniyor. Temel olarak, burası başka birçok mezarın bulunduğu karmaşık bir alandır. Şer Afghan (Babürlü İmparatoriçesi Nur Jahan'ın ilk kocası) ve Kutubettin Han (Bengal Subehdar) da MS 1610'da buraya gömülmüştü.

Bugünkü durumu **:** Mozole, Hindistan Arkeolojik Araştırması tarafından Burdvan'daki korunan iyi durumda olan anıtır (Fotoğraf 4.1).

Fotoğraf 4.1. Pir Bahram Sakka Türbesi Genel Görünüşü

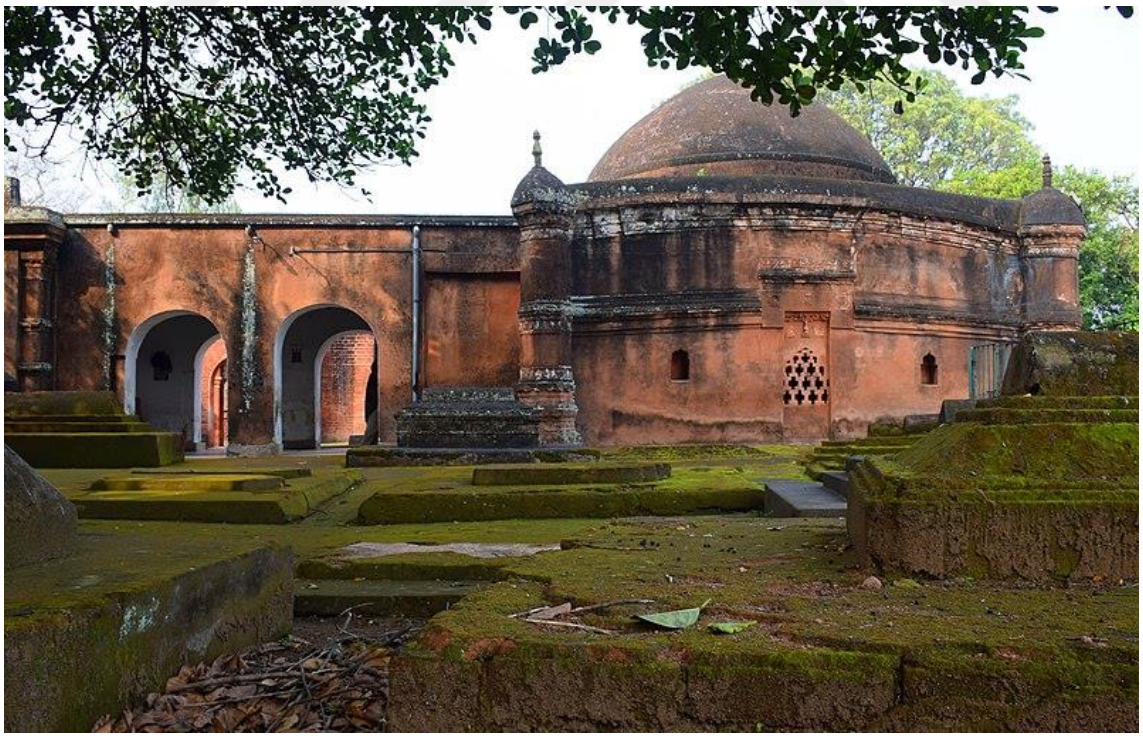


Kaynak: British Library (Online Gallery), 1904

Tarihi: Pir Bahram Sakka, imparatoru Hümeyun zamanında Buhara'dan Hindistan'a gelen bir Çağtay Türküydü. Mekke, Medine ve Necef'e yaptığı dini yolculuktan dolayı Hacı Bahram olarak da bilinir. İmparatoru Ekber Şah tarafından çok lütuflandırıldı, ancak Rafzi veya Şii olduğunu iddia ettiği muhalifler tarafından Agra mahkemesinden ayrılmıştı (Dani, 1961, s.271). Daha sonra Seylan yolunda iken Burdvan'da vefat etmiş ve orada defnedilmiştir (Siddiq, 2017, s.796).

Plan ve Mimari Özellikleri: Türbe, hem önceki Saltanat hem de Babürlü özelliklerini içermektedir. Bu kare planlı ve mezar odası Bengal'deki Saltanat döneminde Gaur'daki Eklakhi Mozolesi tarafından bölgesel bir uygulamada başlayan tek bir bodur kubbe ile örtülmüştür. Türbenin kornişi de saltanat tarzında kavislidir, ancak bağlanmış dört sekizgen köşe kulesi Babürlü tarzında üstte küçük kubbelerle oturtulmuş ve tüm yapı sıvalıdır. Arka duvarda, yapıya ek bir boyut kazandıran özel bir özellik olan güney çıkıntıya açılan bir giriş kapısı bulunmaktadır (Rasheda Waiz, 2012) (Fotoğraf 4.2-4.5) (Şekil 4.1).

Fotoğraf 4.2: Pir Bahram Sakka Türbesi Genel Görünüşü



Kaynak: Amitabha Gupta (commons.wikimedia.org), 2020

Fotoğraf 4.3: Pir Bahram Sakka Türbesi İç Görünüşleri



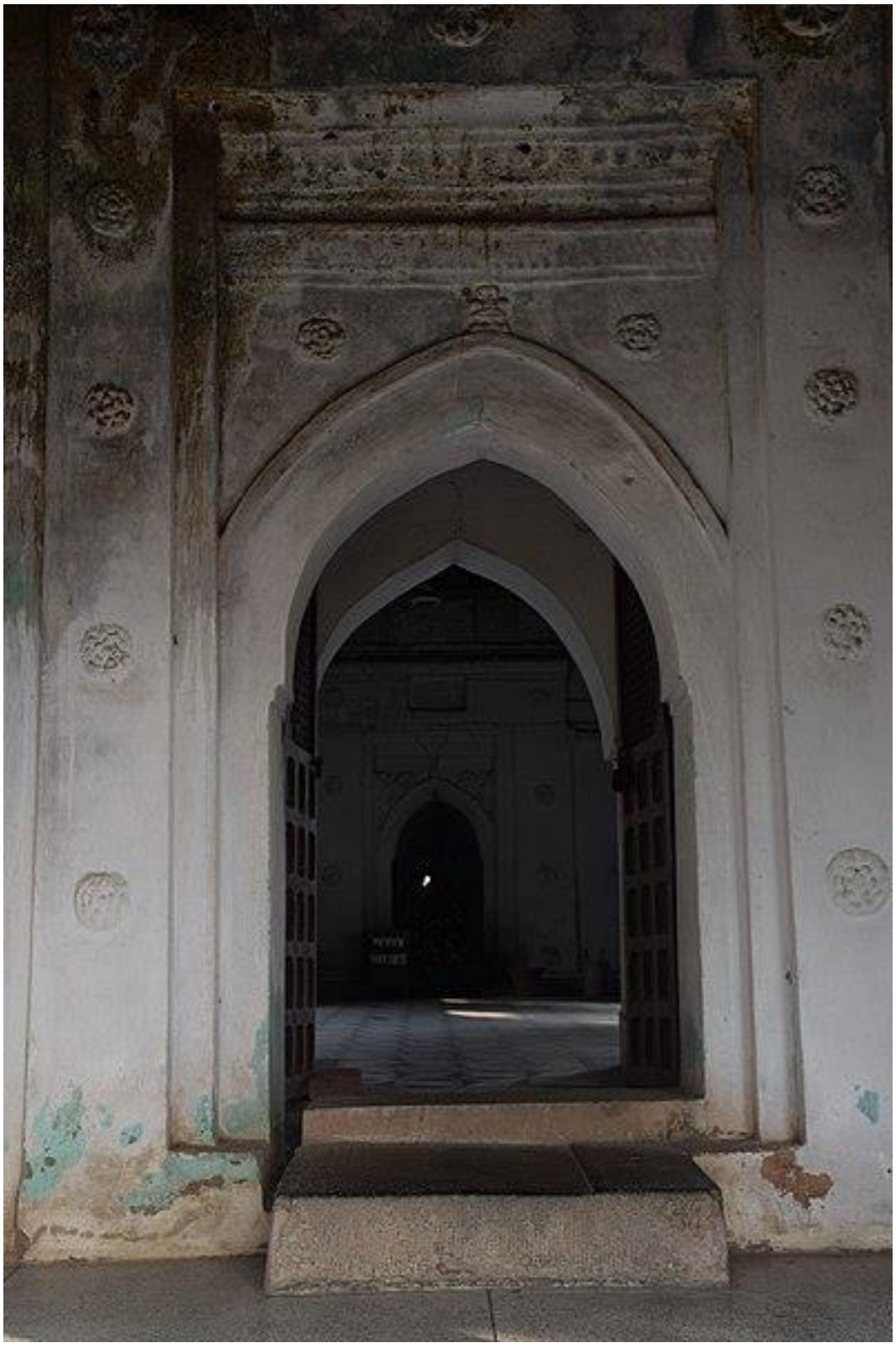
Kaynak: Nature's Womb (youtube), 2021

Fotoğraf 4.4: Güney Cephesinde Görülen Giriş Kapıları



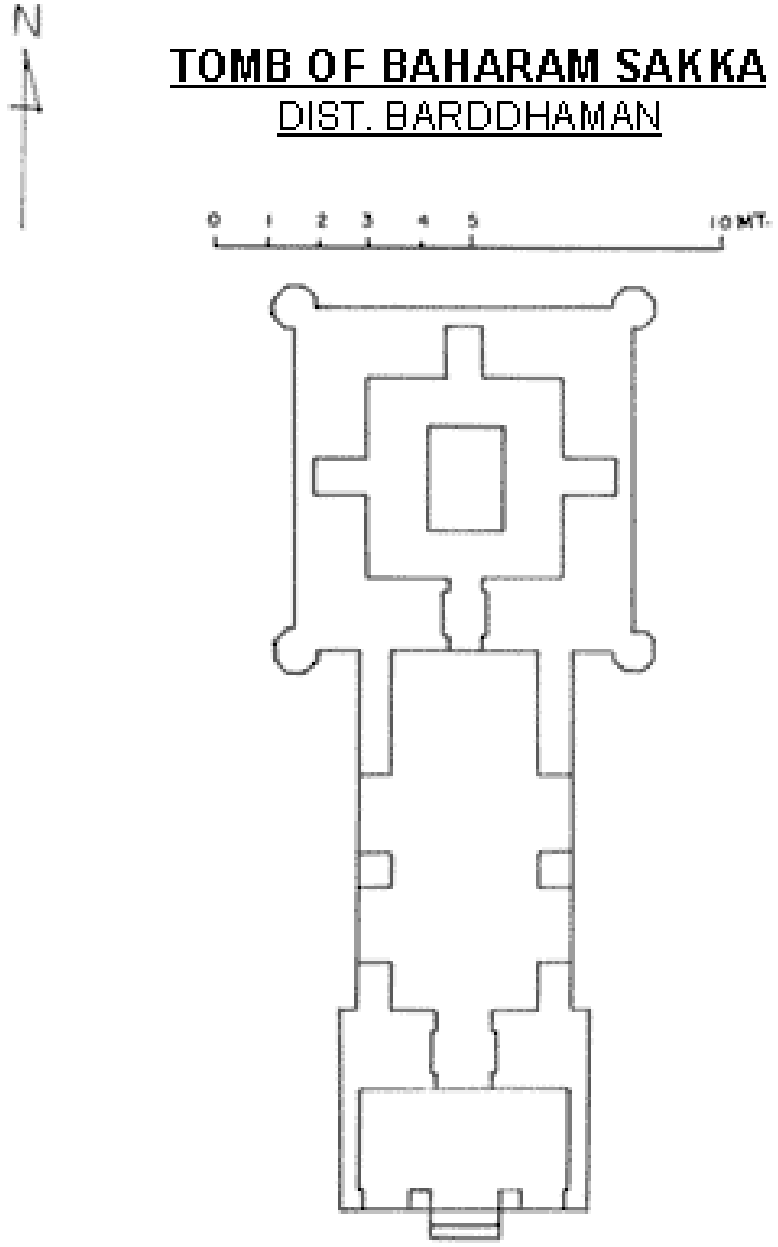
Kaynak: Amitabha Gupta, (commons.wikimedia.org), 2020

Fotoğraf 4.5: Giriş Kapı ile Türbe Odası Projeksiyonu



Kaynak: Amitabha Gupta, (commons.wikimedia.org), 2020

Şekil 4.1: Pir Bahram Sakka Türbesi Zemin Planı



Kaynak: ASI (http://www.asikolkata.in/barddhaman.aspx#Baharam)

Malzeme: Tuğla ve sıva.

Süslemesi: Kubbe ve sekizgen köşe kuleleri *kalasa* süslemesi ile tamamlanır. Dış duvarın üzerinde sekizgen köşe kuleleri ile birlikte kalıplama bantı kullanılmıştır. Kapı lentosundan sarkan bir dikdörtgen çerçevede çan ve zincir motifi hem Bengal'ın saltanat camilerinde hem de türbelerinde görülmektedir. Ayrıca dış ve iç nişler de Babürlü görünümünü sağlar (Fotoğraf 4.6).

Fotoğraf 4.6: Pir Bahram Sakka Türbesi Batı Cephe Görünüşü



Kaynak: Asher, 1984

Tarihlendirme: İki Farsça yazıt, Pri Bahram Sakka ile ilgili bulunmuştur. 'Sakka'nın anlamı su taşıyıcısıdır. Suyu halk arasında dağıtmasına rağmen, aslında manevi unvanı olan kitabede söz edilmiştir. Her iki yazıtın tarihi H. 970 veya MS 1562 ile aynıdır. Bu onun ölümü hakkında bir fikir vermektedir (Sıddıq, 2017, s.797). Ölümünden birkaç yıl sonra veya MS 1574'te mezar inşa edildiğini bilinmektedir (Government of Bengal, 1896, s.2).

4.2.2. Fath Han'ın Mozolesi

Katalog No **:** 2

Şekil **:** 11

Fotoğraf **:** 273-277

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Gaur, bugün Hindistan'daki Batı Bengal'deki Maldah bölgesinin altında bulunan Orta Çağ Bengal'ın başkentidir. kale duvarı ile çevrili bir cami ve diğer yapıların bulunduğu Kadam Resul yerleşkesin önemli olan birçok tarihi kalıntı vardır. Fath Han'ın Mozolesi bu yerleşkenin doğu tarafında yer almaktadır (Fotoğraf 4.7).

Fotoğraf 4.7: Birlikte Fath Han Mozole ve Kadam Rasul Camisi Genel Görünüşleri



Kaynak: 1001things.org, 2019

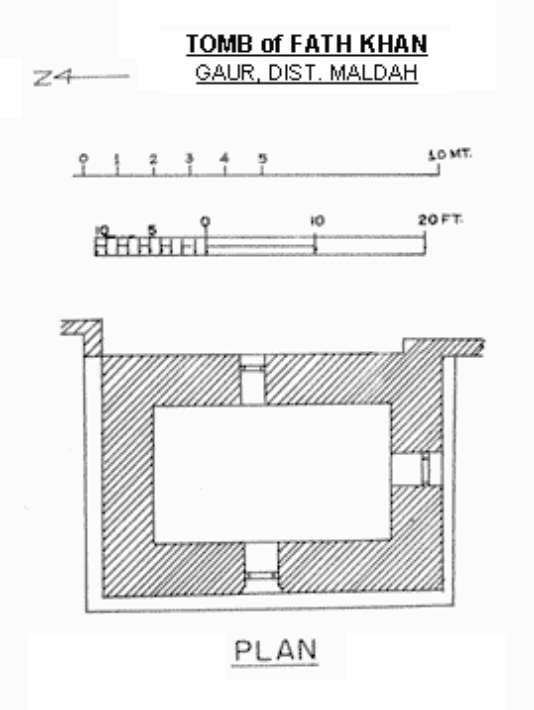
Bugünkü durumu: Korunan yapı iyi durumdadır.

Tarihi: Fath Han, Vali Şah Şuja (MS 1639-61) döneminde Bengal'e gelen Dilir Han'ın oğludur. Spesifik olarak, vali Şah Şuja ve imparatoru Evrangazeb arasındaki mücadele sırasında Bengal'e ulaşır. yörede bu konuda Muhammed Abid Ali Han'ın (1931) bahsettiği bir gelenek var, Babür imparatoru Evrangzeb'in Şah Niamatullah'ın

(Bengal'in yerel azizi) valiyi kendisine karşı savaşmaya kışkırttığına dair bir şüphe vardı, bu nedenle imparator Dilir Han adında bir subayı onun başını keserek cezalandırmak için gönderdi. Daha sonra o subay iki oğluyla birlikte Gaur'a ulaştı. Onlardan biriydi olan Fath Han orada aniden kan kustuktan sonra öldü. O zaman Dilir Han anlar ki, komplonun ötesinde olan azizin karşı niyetinin doğru olmaması endişe vericidir. Bu durum imparatora da bildirilmiş ve Niamat Ullah'ın aziz olduğuna inanmıştır.

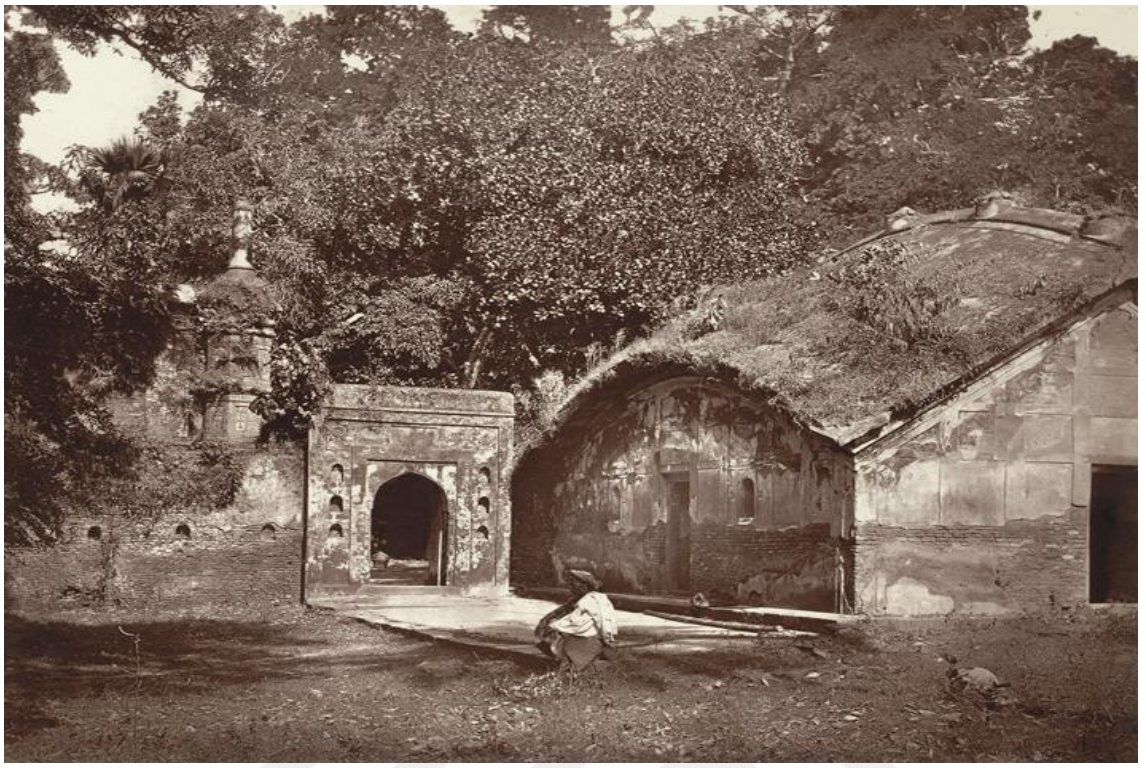
Plan ve Mimari Özellikleri : Tek odacıklı dikdörtgen bir mezar, dıştan 9.35 m x 6.52 m ölçülerindedir (Dani, 1961, 185). Batı kapısı küçük kemerli nişlerle çevrili doğu-güney ve batı cephelerinde iki trabatlı kapı bulunmaktadır (Şekil 4.2). Ortadaki beton mezarın üzeri, kuzey ve güneyden eğimli iki bölümün üstte beşer bağlanma ile karşı karşıya geldiği kavisli kabarık çizgi ile örtülüdür. Bu Bengalce sazdan kulübe şeklindeki veya *dochala* çatı stili, yoğun yağışların hızlı bir şekilde temizlenmesi için yerel olarak kullanıldı. Belki de bu, Bengal'deki Babürlü örneğinden geriye kalan ilk örnektir (Fotoğraf 4.8-4.10). Daha sonra hem dini hem de laik mimaride, hatta Babürlü döneminde imparatorluk mimarisinde popülerlik kazanmıştır (Husain, 2007, s.298).

Şekil 4.2: Fath Han Mozolesi Zemin Planı



Kaynak: ASI (http://www.asikolkata.in/maldah.aspx#FathKhan)

Fotoğraf 4.8: Ravenshaw Kamerasinde Fath Han Mozolesi



Kaynak: John Henry Ravenshaw (Britiish Library), 1860

Fotoğraf 4.9: Fath Han Mozolesi Genel Görünüşü



Kaynak: Gautam Tarafder (e.m.wikipedia.org), 2016

Fotoğraf 4.10: Fath Han Mozolesi Sandukası Genel Görünüşü

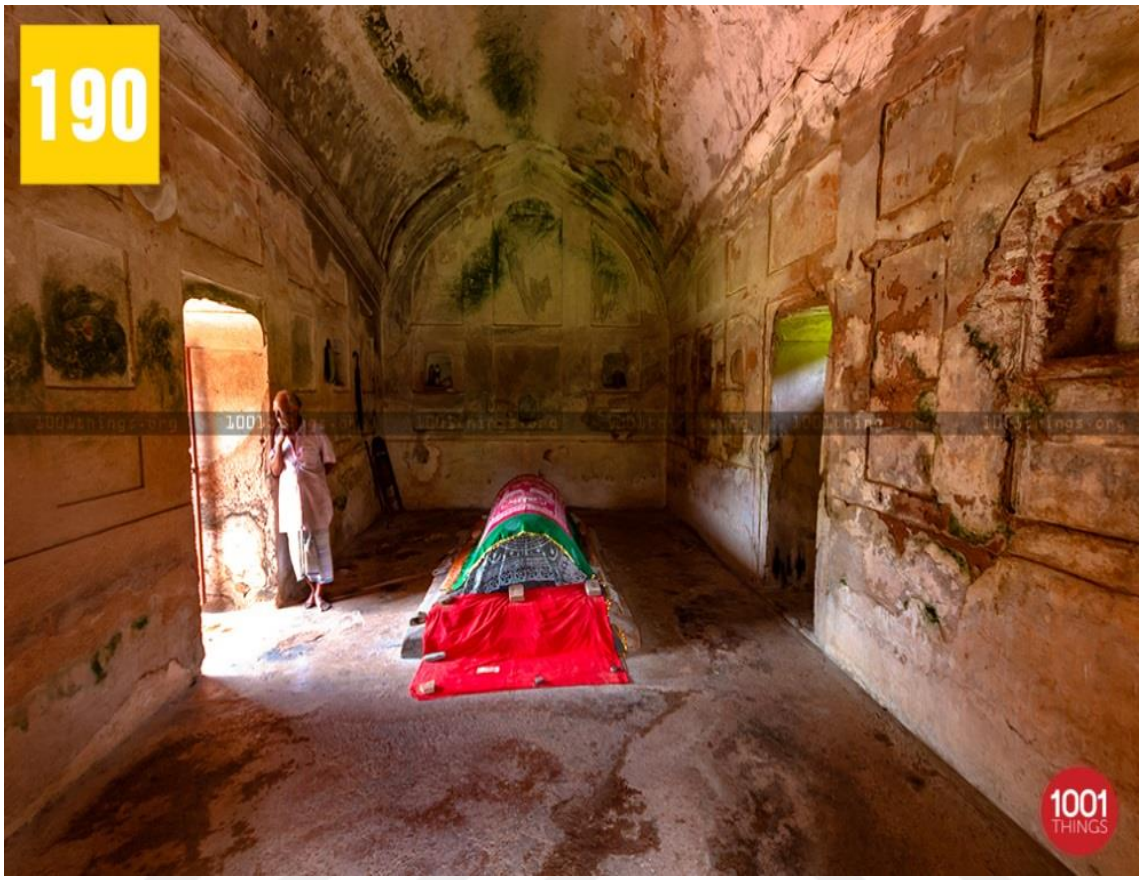


Kaynak: double-dolphin.blogspot.com, 2016

Malzeme: Tuğladan yapılmış yapı, kapı çerçevesindeki trabatlı kemer ve taş lento ile uyumlu hale getirilmiştir.

Süslemesi: Bina alçıda, tamamen dış kaplama ve dikdörtgen pano motifi ile kaplanmıştır. Küçük kemer nişleri hem iç hem de dış duvarda düzgün bir şekilde kullanılmıştır. Türbenin tavanında az miktarda demir halka bulunmaktadır (Fotoğraf 4.11).

Fotoğraf 4.11: Fath Han Mozolesi İç Görünüşleri



Kaynak: 1001things.org, 2019

Tarihlendirme: Türbe binasında herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Tarihsel yönleri takip ederek, MS 1657 ve 1660 yılları arasında Fath Han'ın Gaur'da öldüğü ve Mozolesinin yaklaşık MS 1658 ve 1707 yılları arasında inşa edildiği söylenebilir (ASI, 2012).

4.2.3. Baht Huma Mozolesi

Katalog No **:** 3

Fotoğraf **:** 278

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

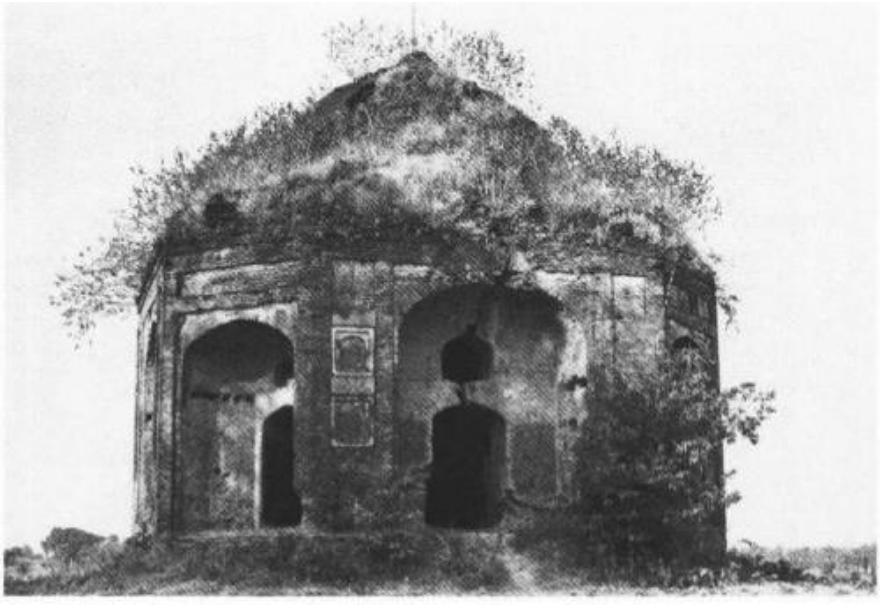
Yeri **:** Rajmahal, vali Şah Şuja döneminde Bengal'in başkentiydi. Şu anda çoğu parçası harap olan o yerde çok sayıda bina inşa edildi. Baht Huma'nın Mozolesi, Rajmahal'daki Begumpur bölgesinde bulunan böyle bir anıttır.

Bugünkü durumu: Çok kırılgan bir durumda geriye kalmak yapının küçük bir kısmı bitki örtüsüyle kaplıdır.

Tarihi: Nevab Şaista Han'ın dul eşi olan Baht Huma ve onun Babürlü imparatoru Evrangzeb'in yaveri olduğunu da söylenir. Bilginler varsayıma dayanarak güzel sekizgen mezarın Baht Huma'ya ait olduğunu bildirmektedir (Husain, 2007, s.301).

Plan ve Mimari Özellikleri: Kare bir mezar odasından oluşan sekizgen yapı, sekizgen davula oturan büyük bir kubbe ile örtülüdür. Odaya yüksek ve geniş kemerli üç giriş kapısı ile ulaşılır. Türbenin her köşesinde, dört minarenin örttüğü ana odaya bağlanan küçük bir oda bulunur. Minarelerin, yatay parapetten çok yüksek olmaması, üzerinde ahşap zırhlı kuleler ve sekiz pencere yer almaktadır (Fotoğraf 4.12).

Fotoğraf 4.12: Baht Huma Mozolesi Genel Görünüşü



Kaynak: Asher, 1984

Malzeme: Sıva işi tuğla yapıya usulüne uygun olarak uygulanır.

Süslemesi: Türbenin cephe duvarları, dikdörtgen bir panoda kemerli motiflerle bolca süslenmiştir. Kubbenin tepesinde her zamanki *kalasa* finial ile süslenmiş ve ahşap kümbetler dahil minarelerin üst kısımları parlak renklerle izlenmiş yanısıra türbenin tüm kornişi bir dizi saf mavi iris içermektedir (Government of Bengal, 1896, s.462).

Tarihlendirme: Bu türbe ile ilgili herhangi bir kitabe veya yerel gelenek de yoktur. On yedinci yüzyılda Chapai Nevabganj ilçesinin (bugün Bangladeş) Rohanpur'da inşa edilen Bengal'deki diğer Babür mezarına stilistik olarak bağlanır. Muhtemelen Baht Huma Mezarı, Rohanpur sekizgen mezarından sonra inşa edilmiştir ve bu tür sekizgen mezarın Bengal'deki ikinci ve son örneğidir. Sekizgen mezarlar fikri Bengal dışından veya kuzey Hindistan tarzından gelmiş olmalıdır. (Bari, 2012).

4.2.4. Haja Enver Şehit'in Mezarı

Katalog No **:** 4

Fotoğraf **:** 279-285

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Haja Enver Şehit'in mezarı, Burdvan Tren İstasyonu'na yaklaşık 4 km. uzaklıktaki Burdvan'ın (popüler olarak Nevab Bari olarak bilinir) Ber bölgesine aittir.

Bugünkü durumu **:** Bu anıt, Hindistan Arkeolojik Araştırması kapsamında olmasa da, şu anda Burdvan'ın Nevab ailesini vakıf mülkü olarak kontrol eden iyi durumda duruyor (Fotoğraf 4.13).

Fotoğraf 4.13: Dış Giriş Kapıdan Haja Enver Şehit Mozolesi Genel Görünüşü



Kaynak: SK Abdul Amin (outlookindia.com), 2019

Tarihi : Haja Enver Şehit, Evrangzeb'in torunu Ezim-uş-şan'ın (Bengal Valisi) baş Emiri. Saldırgan tarafından MS 1698'de öldü ve sadık bir hizmetkar olarak saygıyla Burdvan'a gömüldü. Defin için Delhi imparatoru büyük miktarda para bağışladı, ayrıca

sistemdeki imparatoru tarafından türbe ve çevresini korumak için Haja ailesine beş mauza (belirli bir arazi alanı) verildi (Government of Bengal, 1896, s.4).

Plan ve Mimari Özellikleri: Doğuda bir medrese, batıda bir cami olmak üzere külliyeler şeklinde çekici bir türbe inşa edilmiştir. Mezar kompleksine girmek için güneyde duvarla çevrili geniş bir kapı kullanılır. İlginç olan, bu kompleksin tüm yapılarının, bir geçit yoluyla ulaşılan ortasında çatılı bir pavyon bulunan büyük bir tank veya gölet etrafında inşa edilmesidir (Fotoğraf 4.14-4.15). Ana mezar odası kare planlıdır ve Maldah İlçesi'ndeki önceki Fath Han Türbesi (yaklaşık MS 1658-1707) gibi eğimli *dochala* çatı sistemindeki kuralsız dikdörtgen yapı ile çevrili tek soğanlı kubbe ile örtülüdür. Türbenin iç mekânı, doğu ve batı duvarından sıçrayan enine sivri uçlu kemerlerle oluşturulmuştur (hangisi Dakka'daki Hacı Haja Şahbaz Cami'ni (yaklaşık MS 1679) (Fotoğraf 4.16-4.17) ve Tangail bölgesi'ndeki Pakulla Camii'ni (17. yüzyılın sonları veya 18. yüzyılın başları) hatırlatır. Aslında, enine sivri uçlu kemerler, imparatorluğu Babürlü mimarisi aracılığıyla Bengal'e geldi. Örneğin, Delhi'de imparatoru Evrangzeb tarafından kurulan Moti Cami'nde (yaklaşık MS 1662) görülmektedir (Begum, 2012). Sekizgen köşe kuleleri ve bağlı sütunlar, mazgallı yatay korkulukların üzerine ve Babürlü kubbeleri en üsttedir (Fotoğraf 4.18).

Fotoğraf 4.14: Haja Enver Şehit Mozolesi Dış Giriş Kapısı Genel Görünüşü



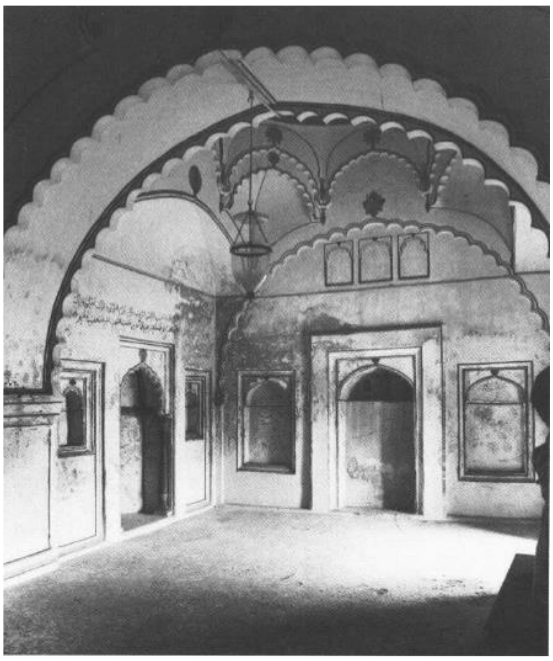
Kaynak: MR Burdwan (youtube), 2020

Fotoğraf 4.15: Tank Ortasında Pavyon ve Haja Enver Şehit Mozolesi Genel Görünüşü



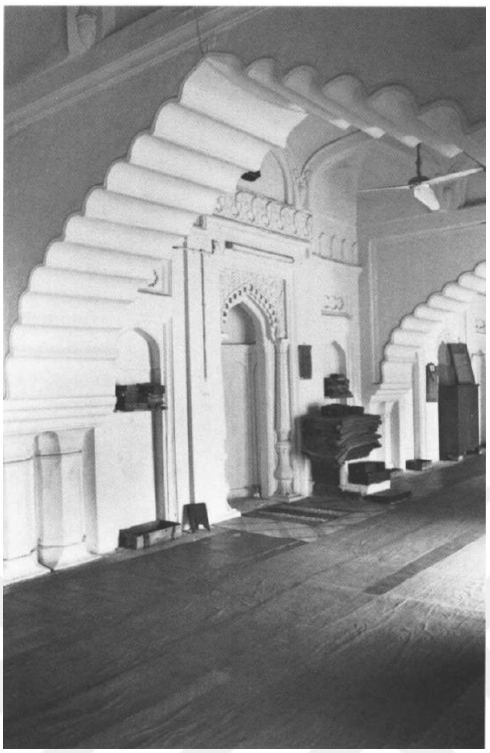
Kaynak: British library (Online Gallery), 1904

Fotoğraf 4.16: Haja Enver Şehit Mozolesi Genel İç Görünüşü



Kaynak: Asher, 1984

Fotoğraf 4.17: Hacı Haja Şahbaz Camisi, Dakka (Bangladeş) İç enine sivri uçlu kemerler Genel Görünüşü



Kaynak: Asher, 1984

Fotoğraf 4.18: Haja Enver Şehit Mozolesi Genel Görünüşü

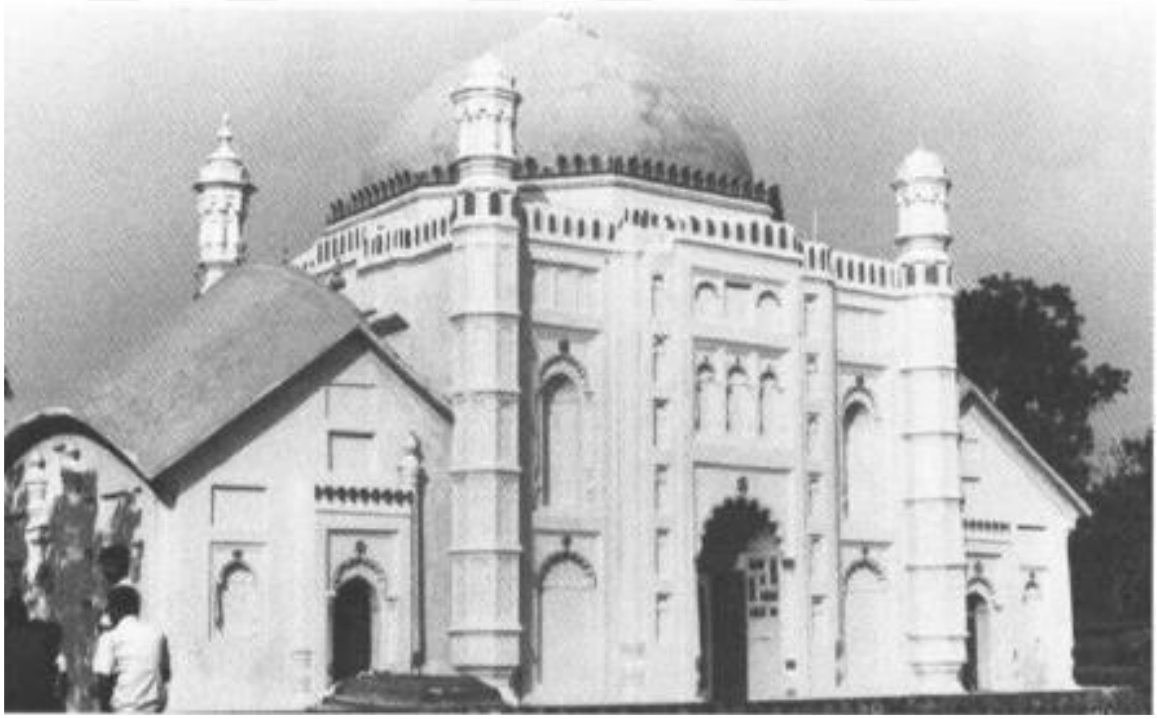


Kaynak: Sreenivaas (famousplaceindia.in), 2021

Malzeme: Benzer tuğla ve sıva, Bengal'deki diğer Babürlü anıtları gibi kullanılmaktadır.

Süslemesi: Yandaki dikdörtgen ekin *doçala* çatısı, Fatih Han Türbesi'nin kavisli kabarık çizgi türü ile taçlandırılmıştır. Sıvalı bina, duvar yüzeyindeki düz sıva motifi, geometrik desende güzel sivri uçlu girintili nişler ve panellerle tasarlanmıştır. Sekizgen köşe kuleleri bantlı sıralardan oluşmakta olup, üzeri zırhlı kule ve kubbe *kalasa* süslemeleriyle sonlandırılmış hem de bağlı sütunlar, Murşidabat Babürlü mimarisinde de görülen *güldastalarla* bezenmiştir. Ayrıca yatay korkuluk, Babürlü *kanjura* süslemesi ile süslenmiştir (Fotoğraf 4.19).

Fotoğraf 4.19: Haja Enver Şehit Mozolesi Genel Görünüşü



Kaynak: Asher, 1984

Tarihlendirme: Yerel olarak, mezarın Babürlü imparatoru Farrukh Siyar tarafından H. 1127 veya MS 1715'te dikildiği belirtilirken, Catherine B. Asher (1992, 287) bu güzel mezar anıtının vali Ezim-us-şan'ın döneminde onun doğrudan himaye altında inşa edildiğini düşünmektedir.

4.2.5. Nevab Şujaettin Türbesi

Katalog No **:** 5

Fotoğraf **:** 286-289

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Şujaettin'in Türbesi, yerel olarak Roşnibagh (Işık Bahçesi) olarak bilinen Bhagirati nehrinin batı kıyısındaki Şuja Uddin Camii (MS 1743) ile birlikte bir bahçe bileşimindedir.

Bugünkü durumu: Bu, Hindistan Arkeolojik Araştırması tarafından Murşidabat'ta korunan başka bir anıttır. Muhtemelen defalarca tamir edilmiştir. Bu yüzden, herhangi bir modern bina gibi görünüyor (Fotoğraf 4.20).

Fotoğraf 4.20: Büyük Bahçesinde Yer Alan Şujaettin Cami İle Şuja Uddin Türbesi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihi : Şujaettin Mehmet Han, Bengal'ın Nevab'ı ve Nevab Murşit Kuli Han'ın damadı olan Şuja-ud-Devle olarak da bilinir. Deccan'da doğdu ve Türk Afşar soyuna mensup babası Nurud Din, Orta Asya'dan Hindistan'a gelmiştir. (Khan & Hayy, 1979, s.720). MS 1727'den MS 1739'a kadar Bengal'de yönetildi. MS 26 Ağustos 1739'da vefatından bir yıl önce kendisi tarafından yaptırılan türbe ve oraya gömüldü.

Plan ve Mimari Özellikleri : Bodur biçimli türbe dikdörtgen planlı olup üzeri düz çatı ile örtülüdür. Bengal'da kubbenin olmaması veya düz çatılı yapı, Murşidabat'ta aynı bölgede bulunan Elivardi Han Türbesi'ni (MS 1756) hatırlatan Avrupa lezzetini almaya başlamıştır. Ana mezar odasına ulaşmak için kuzey tarafta üç lentolu basit giriş kapısı görülmektedir. Düz çatı üzerine yerleştirilmiş ve zırhlı kulelerle sonlanan dört kule vardır (Fotoğraf 4.21-4.22).

Fotoğraf 4.21: Şujaettin Türbesi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 4.22: Şujaettin Türbesi Sandukası Genel Görünüşü



Kaynak: Aal Maruf Russel (The Bongo Project), 2019

Malzeme: Tuğla ve ortak sıvalı iş.

Süslemesi: Yaygın sıvalı tuğla yapı, fazla süslemeyi takip etmiştir. Yatay korkuluğun üzerindeki kuleler bant, çiçek ve geometrik desenlerle süslenmiştir (Fotoğraf 4.23).

Fotoğraf 4.23: Şujaettin Türbesi Köşe Kulesi Detayı Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihlendirme: Giriş kapısının üzerinde yapının H. 1151 veya MS 1738'de Nevab Şujaettin tarafından inşa edildiğini anlatan bir yazıt bulunmaktadır (Asher, 1984, 100).

4.2.6. Nevab Elivardi Han'ın Mozolesi

Katalog No **:** 6

Şekil **:** 12

Fotoğraf **:** 290-295

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Nevab Eliverdi Han'ın Mozolesi, Murşidabat Bölgesi'nin altındaki Koşbagh'ta yer almaktadır. Bu, bazı güzel bina yapısına sahip bir bahçe bileşiğidir hangisinde Nevab Elivardi Han'ın Mezarı merkezde gömülü olduğu ve ayrıca Nevab ailesinin başka mezarları da vardır, Bengal'in son Nevab'ı Siraj-ud-Devle bile aynı Mozolede yatıyor (Fotoğraf 4.24-4.25). MS on sekizinci yüzyılın ortalarında inşa edilmiş olabilecek zarif bir anonim cami ayakta durmaktadır.

Fotoğraf 4.24: Nevab Elivardi Han Mozolesi Yanında Bulunan Nevab Siraj-ud-Devle Mezar Sandukası Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 4.25: Bahçesinde Yer Alan Diğer Mezarları Genel Görünüşü



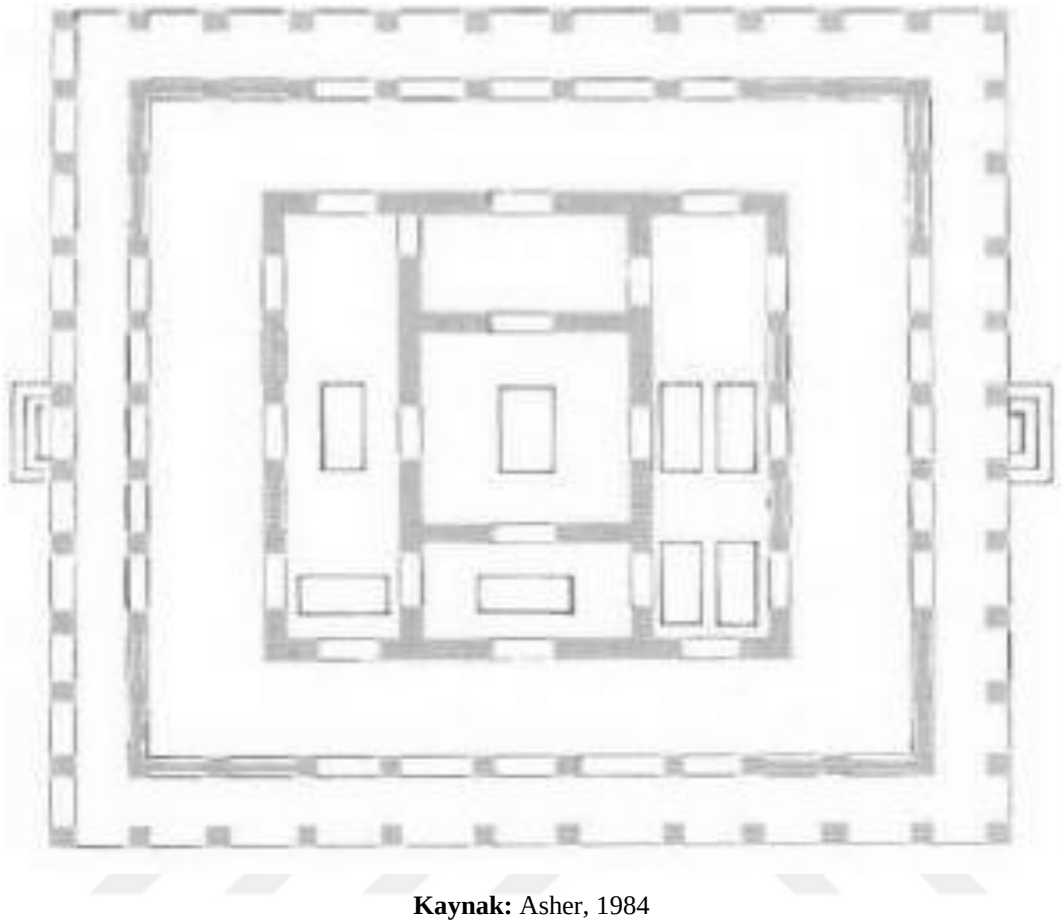
Kaynak: Siddique, 2020

Bugünkü durumu: Etkileyici tarihi yapı, Hindistan Arkeolojik Araştırması kapsamında ve şu anda iyi durumdadır. Her gün neredeyse binlerce ziyaretçi bu bölgeyi ziyaret ediyor.

Tarihi: Bengal'deki popüler bir Nevab olan Elivardi Han MS 1740'tan 1756'ya kadar hüküm sürdü ve Nevab Siraj-ud-Devle'nin anne tarafından büyükbabasıydı. Ölümünden önce, türbe bileşimini büyüleyici bir bahçeye yerleştirdi. Vefatından sonra MS 1756'da oraya gömüldü.

Plan ve Mimari Özellikleri: Elivardi Han'ın Mozolesi kare planlı olarak inşa edilmiştir, burada kubbe yerine binanın düz bir çatı ile örtülmesi ve çatının dört köşesi üzerinde, tıpkı Murşidabat'ta önceki Şujaettin Türbesi (MS 1738) gibi, tepedeki zırhlı kulelere bitişik dört kule bulunur. İç ana mezar odası da kare şeklindedir ve her tarafı bir sıra kemerler verandası ile çevrilidir (Şekil 4.3). Benzer bir çevreleyen veranda, Narayanganj Bölgesi'ndeki Bibi Mariam Mezarı'nda görülmektedir. Dıştaki alt düz çatı ve yuvarlak açık kemerler, İngiliz veya Avrupa stiline tekabül etmektedir (Asher, 1984, 104). Tamamen bu türbe, Babürlü Bengal'deki Avrupa formunu etkileyerek sentez mimarisi haline gelirmiştir (Fotoğraf 4.26-4.29).

Şekil 4.3: Nevab Elivardi Han Mozolesi Zemin Planı



Kaynak: Asher, 1984

Fotoğraf 4.26: Nevab Elivardi Han Mozolesi Dış Giri Kapısı Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 4.27: Nevab Elivardi Han Mozolesi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 4.28: Nevab Elivardi Han Mozolesi Sandukası Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf 4.29: Nevab Elivardi Han Mozolesi Sandukası Detay Görünüşü



Kaynak: Anirban D (tripadvisor.com), 2015

Malzeme: Tuğla yapı iyice sıvanmıştır.

Süslemesi: Dış duvarı geometrik desenli, parapet duvarı kanjura motifli, kuleler çeşitli bantlarda oluşturulmuş, ancak zırhlı kulelerin önceki gibi bir süslemesi olmayan, yapıçoğunlukla Avrupa tarzında inşa edilmiştir.

Tarihlendirme: Türbenin kitabesi yoktur. Ancak yerleşkenin binaları ve mimari üslubu ile batıdaki camiye bakıldığında, türbenin MS 18. yüzyılın ortalarına ait olduğu oldukça kesindir (ASI, 2012).

SONUÇ

Babürlüler, MS 1576'da Bengal'de iktidarı ele geçirmelerine rağmen, aynı zamanda mimariye tam mülkiyet getirmek mümkün değildi. Önceki saltanat trendi bir süre daha devam etti. Bununla birlikte, kuzey Hindistan'ın Babürlü mimarisinin biçim ve teknik uygulanmıştı. Ancak bu iki üslup ile Bengal'ın bazı mimari özellikleri de fark edilebilir. Sonuç olarak, Bengal mimarisinde böylesine karışık bir eğilim, Babürlü mimarisi ve Orta Çağ'da Müslüman mimarisi tarihine yeni bir boyut ekleyebilmiştir.

Bengal'in Babürlüler tarafından fethinden sonra, siyasi istikrarın buraya gelmesi elli yıl daha aldı. O zamanlar Rajmahal savaşını kaybeden Afganlar, asi Babürlü aristokrasisi ve Bara Bhuiyanlar çok şiddetliydi. Bu nedenle o dönemde büyük mimari eserler inşa etmek mümkün değildi, ancak görülebilen az sayıda mimari, eski Saltanat mimarisinin izlerini açıkça gösteriyor. Yani kalın noktasında, Babürlü mimarisi, erken Babürlü mimarisi ve gelişmiş Babürlü mimarisi olarak kabul edilir.

Vali İslam Han'ın zamanına kadar Bengal, Babürlü mimarisinin erken dönemiydi. Bu süre zarfında Bengal'ın her yerinde birkaç Babürlü camisi inşa edildi. Bunlardan Doğu Bengal'de (bugünkü Bangladeş) bulunan Pabna'daki Chatmohar (1581-82), Bogra'daki Kherua (1582), Tangail'deki Atiya (1609) ve Satkhira'daki (yaklaşık 1612) Işvaripur Cami özellikle dikkate değerdir. Çağdaş zamanlarda, Batı Bengal'in altındaki Maldah'ın Kutub Şahi (1582), Maldah Ulu (1595-96) ve Rajmahal'ın Ulu Cami (1595-1605) aynı modelde inşa edilmiş.

Sultanlığı döneminde Gaur ve Pandua, şimdiki Maldah bölgesine ait olan Bengal'ın başkentleriydi. O dönemin sembolü olarak çok sayıda Sultanlığı mimari eseri bölgeye dağılmış durumdadır. Bu nedenle Babürlü döneminin başında inşa edilen Kutub Şahi Camisinde açıkça Sultanlığı mimarisinin özellikleri Görülebilir. Dört köşeli kulelerdeki kümbet hariç tüm caminin şekli, Saltanat döneminin şekline benzer. Çünkü saltanat dönemi gibi tuğla yanı sıra taş kullanımı da dikkat çekicidir. Caminin t
iç kısmında kesme taş payeler kullanılmıştır. On kubbeli caminin girişindeki

kemer, mihrap yüzeyinde kazınmış kemerler, kavisli korniş, caminin hemen her yerinde ip tasarımı ve Sultanlığı standart planında inşa edilen Adina Cami gibi mihrabın kuzeyindeki yüksek kürsü kullanımı, daha önceki Sultanat üslubu anımsatmaktadır.

1595-96 yıllarında Maldah'da kurulan Maldah Ulu Cami, Babürlü döneminin bir başka erken camisidir. Merkezi kemer, kavisli çatı kornişi ve köşe kulelerinde kalıplı tasarımların kullanımı Saltanat tarzından etkilenmiş, ancak tüm binalardaki tuğlaların üzerindeki alçı kaplama, Bengal'deki Babürlü dönemi camilerinin ayırt edici bir özelliğidir. Ayrıca, ön taraftaki süslü kule ve kubbenin tepesindeki lotus ve *kalas* tasarımında finial kullanımı, kuzey Hindistan'ın Babürlü stilinin yerini aldığını gösteriyor.

Bengal'de Babürlü fethinden sonra Rajmahal ilk başkent olarak seçilmiştir. Raja Mansingh tarafından yeni başkentte inşa edilen Rajmahal Ulu Caminin eski Maldah Ulu Caminin en büyüğü olduğunu söylemek yanlış olmaz. Maldah Ulu Cami gibi, caminin doğu avlusundaki merdivenli rezervuar dahil olmak üzere tüm tuğla yapı sıva ile sarılmıştır. Ancak burada kullanılan dörtgen kemer, köşe kulelerinin çatısının biraz ötesine uzanan ve ve düz çatıların etrafındaki *Kanjura* tasarımı Maldah Ulu Camisinde yoktur. Dahası bu özellikler daha sonra geliştirilen Babürlü dönemi camilerinde yaygın olarak görülmektedir. Rajmahal Ulu Caminin dua odasının kuzey ve güneyinde, Bengal'de başka hiçbir camide bulunmayan doğu ve batı yönünde sıralanmış iki katlı dört oda bulunmaktadır. Ancak İmparator Ekber tarafından yaptırılan Fatehpur Sihri'deki Ulu Cami de benzer özelliklere sahiptir (Husain, 2007, ss.265-270).

Erken Babürlü cami, aslında geçiş aşaması olarak adlandırılan ileri Babürlü dönemine geçişin erken aşamasıdır. Bengal Valisi İslam Han, Bengal'ın başkentini Rajmahal'dan Dakka'ya kaydırdığında, bölge siyaseti istikrarlı hale geldi ve o zaman Bengal'ın tüm alanlarında büyük ilerleme kaydedildi ki onun akış mimaride de görülmektedir. Prens Şah Şuja (1639-59), Shaista Khan (1663-78, 1679-88) ve Murşit Kuli Han (1717-27) gibi güçlü valiler bu dönemde Babürlü Bengal'ı yönetti. Sonuç olarak, Bengal'ın başkenti de farklı zamanlarda sırasıyla Rajmahal, Dakka ve Murşidabat'a kaydırıldı. Başka tüm bu alanlarda gelişmiş Babürlü cami mimarisi geliştirildi. Gelişmiş Babürlü cami mimarisinde, yarım kubbe tonozun altındaki dörtgen kemer, soğan biçiminde kubbe, eyvan şeklinin eksenel çıkıntılı cephesi, girişin yarım

kubbe, mihrap nişi, yuvarlak pandantiflerin altındaki alçı mukarnas deseni, dikdörtgen duvar panoları ve düz çatılarda *kanjura* veya kapalı marlon kullanımı dikkat çekicidir. Bunun dışında, bu dönemde cami mimarisine bir dizi yerli unsur da entegre edilmiştir; Kulübe şeklindeki çatılar, kavisli korniş, Tuğla duvarlarda pişmiş toprak plak dekorasyonu ve kubbeyi destekleyen bindirmeli tuğla pandantif bunlar arasındadır. Gelişmiş camiler birkaç aşamaya ayrılabilir hangisinde standart olarak üç kubbeli, Yüksek temeller üzerine inşa edilmiş, köşk şeklinde ve karışık cami türleri bulunmaktadır.

Üç kubbeli camilerin hakimiyeti Bengal'ın her yerinde görülebilir. Şah Şuja, 1639'da Bengal'ın başkentini tekrar Dakka'dan Rajmahal'a taşıdıktan sonra, şehir genelinde çeşitli mimari gelişmeler yaşandı. Bütün bu mimarilerde cami sayısı daha fazladır, neredeyse bunun çoğu standart planlarda üç kubbeli olarak inşa edilen camilerdir. Bundan önce, Dakka başkent statüsünü kazandığında, eğilimi neredeyse Babürlü dönemi boyunca devam eden Dakka bölgesi de dahil olmak üzere Doğu Bengal'ın (bugünkü Bangladeş) her yerinde standart üç kubbeli cami mimarisinin inşasına başlandı. Murşidabat daha sonra başkent statüsünü kazanmış olsa da, bu tür cami yapıları Rajmahal veya Dakka kadar çok değildir. Üç kubbeli standart planlı bu caminin iki bölümü vardır. Kare bir mekân oluşturan yuvarlak bir pandantif üzerine yerleştirilmiş üç kubbenin ortasındaki büyük kubbe ile yanda bulunan iki küçük dikdörtgen mekân iki küçük kubbe ile örtülmüştür. Rajmahal'ın Ekbar Şah, Sirsi, Rouşan, Mahajantoli, Mahalle J. K. Mayın; Murşidabat'taki Seyf Allah ve Safid Cami ile Burdvan'daki Enver Şehit Cami bu türe dahildir. Üç kubbeli bir diğer gelenek ise, üç kare bölme üzerinde üç eşit kubbenin bulunmasıdır. Hughli'deki Fath Han Cami bu tip mimari yapıda inşa edilmiştir. Ancak Bengal'de böyle üç kubbeli bir cami yeni değil. Ondan önce Delhi, Agra, Fatehpur Sihri ve Lahore kraliyet mimarisinde mevcuttu. Ancak üç kubbeli caminin yapımına Saltanat döneminde başlanmış ki daha sonra tüm Hint alt kıtalarında az çok görülebilir.

Camilerin yüksek temeller üzerine inşa edilmesi, Babürlü Bengal'ın cami mimarisinde farklı bir tarzı yaratmıştır. Bu tür camilerin dua odası üç veya beş kubbe ile örtülüdür. Tonozlu odalarla çevrilidir. Platformun altındaki bu odalarda bulunan kitaplıklara bakıldığında, bu camilerin aslen medrese merkezli camiler olduğu nereye öğrencilerin burada okumak ve konaklama ihtiyacını karşılamak için çok uzaklardan

geldiği kolayca anlaşılmaktadır. Murşidabat'taki devasa Katra Cami bunun mükemmel bir örneği. Ayrıca Ezimunnesa Begum ve Nusaru Banu camileri de aynı üslupla inşa edilmiştir. Murşidabat'taki Futi Cami yüksek bir temel üzerine inşa edilmiş ve dua odası Katra Camii gibi yapılmış olmasına rağmen tonozlu odalı bir yapı yoktur. Ancak Bengal'de yüksek bir temel üzerine inşa edilmiş caminin bu fikri, Murşidabat'tan önce Dakka'da çeşitli örneklerde bulunur. Dakka'nın Chok (1676), Musa Han (17. yüzyıl), Kartalab Han (1701-1704), Han Mehmet Mridha (1704-05) ve Ezimpur Cami (1746) plan kapsamında inşa edilmiştir. Ezimpur Cami dışındaki tüm camiler Murşidabat'tan önce inşa edildiği bilinmektedir. Dakka'da bu camilerin bulunduğu tonozlu odalar medrese olarak kullanılmış ve bazı odalar muhtemelen camilerin masraflarını karşılamak için dükkan olarak kiralanmıştır. Sultanat Bengal'de daha önce bu tür cami görülmese de, kuzey Hindistan'ın Tuğluk ve Lodi cami mimarisinde görülebilir. Kotla'nın Firuz Şah (1354) ve Delhi'nin Büyük Gumbad Cami (1494) bu tarzda inşa edilmiştir. Ancak Hindistan dışında Fatımiler döneminde Mısır'da inşa edilen Salih el-Talair'den (1160) söz edilebilir ki yüksek bir temel üzerine inşa edilen erken camidir.

Tek kubbeli kare cami, Bengal'de inşa edilen başka bir tarzdır. Bu uygulama zaten tüm Müslüman dünyalarında görülmektedir. İran ve Türkiye'de bu uygulama yaygın olarak takip edilmektedir. 15 yüzyılın ortalarında Bengal Sultanlığı döneminde kare kubbeli camiler daha popüler hale geldi. Bu tür cami de Babürlü döneminde bazı değişiklikler ve iyileştirmelerle inşa edilmiştir. Ancak bu tarzdaki camilerin neredeyse tamamı Doğu Bengal veya şimdiki Bangladeş'in bölümünde bulunmaktadır. Bengal'ın batı kesiminde bu tarzda inşa edilmiş bir cami olup olmadığı henüz bilinmiyor. Bu tür tarzı Hindistan alt kıtasında ilk olarak mezar mimarisinde tanıtıldı. Bu desen özellikle Delhi Sultan İltutmuş'un (c. 1236) türbesinde görülmektedir.

Bengal'deki Babürlü cami mimarisinin yukarıdaki tarzlarından ayrı olarak, farklı tarzlarda birkaç cami daha var. Uzmanların çeşitli olarak adlandırdığı bölümdür. Bunların arasında altı kubbe, dokuz kubbe, merkezi kubbenin her iki yanında *dochala* tonozları, bağımsız *dochala* kulübe tarzı, Çok yönlü koridorlu düz çatı vb. Rajmahal'ın tek tarihli Chhoti caminin (1701-02) bitişik dikdörtgen iki bölme iki düz tonozla örtülüdür. Öte yandan, Bengal'de inşa edilen üç kubbeli camiler arasında tamamen benzersiz bir özellik olan Murşidabat'ın Roşnibagh'daki Şujaettin Cami'nin merkezi

kubbesinin her iki tarafında yer alan *dochala* tonozlar. Bu bölgenin inşasından önce ve sonra başka hiçbir camide böyle bir örnek yoktur.

Babürlü cami mimarisi gibi, türbe mimarisi de birkaç aşamada gelişmiştir. Saltanat tarzının erken Babürlü mezar mimarisindeki kombinasyonu iyi fark edilir. Erken dönemlerde inşa edilen türbelerden biri de Pir Bahram Sakka'nın mezarıdır. Tek kubbeli kare kavisli korniş ve sekizgen köşeli minareye bakıldığında, saltanat çağın Eklakhi türbesinden takip ederek yapıldığını anlaşılmaktadır. Ancak duvardaki sıva kaplama ile Babürlü lezzet eklenmiştir.

Babürlü tarzı, on yedinci yüzyıldan beri Bengal'ın mezar mimarisinde izlenmiştir. Sultanlığı döneminin başkenti Gaur'da bulunan Fath Han'ın türbesi, Babürlülerin on yedinci yüzyılda yaptırdıkları türbelerden biridir. Bengal'deki *dochala* kulübe evi gibi tuğladan yapılmış dikdörtgen mezarın alçı tasarımlarla dolu olduğu yer. *Dochala* çatılı böyle bir mezarın muhtemelen Babürlü Bengal'de ilk örneğidir. Daha sonra dini ve laik binalarda da popülerlik kazandı. Sadece bu değil, Bengal dışında Hindistan'ın diğer bölgelerinde de popüler olmuştur.

Rajmahal'ın Baht Huma, on yedinci yüzyılın güzel bir mezar mimarisidir. Aslında tek kubbeli kare planın Babürlü mezarlaın iki tür bulunmaktadır. Bunlardan biri kare türbenin güney tarafındaki verandanın konumudur. Diğeri ise merkezdeki kare mezarın etrafındaki yörüngedir. Baht Huma, ikinci türbe türüdür. Duvarlarla çevrili bir bahçenin ortasında yer alır ve mimari olarak Dakka, Lalbagh'ta bulunan Pari bibi'nin mezarına benzer. Merkezi kubbe tuğladan yapılmış olup, köşe odaların üzerine ahşap köşkler yerleştirilmiştir. Türbenin dışı farklı renklerde çiçek süslemelerle süslenmiştir.

On yedinci yüzyılın sonunda, günümüz Burdvan'daki Haja Envar Şehit'in mezarı, dikkate değer bir Babürlü mimari şaheseridir. Tek kubbeli kare mozolenin her iki yanında, yani doğu ve batı cephelerinde Bengal *dochala* çatısı ile iki dikdörtgen kanat oluşturularak mezar yapısı dengelenmiştir. Ayrıca tüm mezar, Bengal'deki Babürlü mimarisini gerçekten eşsiz kılan güzel alçı panellerle dekore edilmiştir.

On sekizinci yüzyılda Nevab döneminde Bengal'ın başkenti Murşidabat'a kaydırıldığında Murşdabat'ın önemi arttı. Bu nedenle Nevabların çoğunun mezarları da Murşidabat'ta bulunuyor. Pek çok mezarın üzerine mimari formda birçok anıt inşa edilmemiştir. Ancak Nevab Şuja Uddin ve Nevab Elivardi Han istisnadır çünkü

mezarlarının üzerine devasa mimari yapılar inşa edilmiştir. Her iki mezar da külliye şeklinde iki büyük bahçenin ortasında yer almaktadır. Nevab Şujaettin'in mezarı, düz çatılı dikdörtgen bir planda inşa edilmesine rağmen Nevab Elivardi Han'ın mezarı, düz çatılı bir kare ve Babürlü standart tasarımında inşa edilmiştir. Bunun etrafında kemerli bir veranda vardır. Eksen planı ile Dakka'nın Pari bibi ve Chapai Nevabganj'dan Şah Niamat Ullah Vali'nin mezarları arasında zaten bir köprü oluşturur hangisi temelde Agra kraliyet Itimad-ud-Devle mezarını andırıyor.

Babürlü İmparatoru Evrangzeb'in ölümünden sonra, Avrupa tarzının Babürlü mimarisi üzerindeki etkisi fark edilebilir. Özellikle Nevab döneminde, Murşidabat mimarisinin bir kısmı Avrupa özelliklerinin bir karışımına sahipti. Nevab Murşit Kuli Han tarafından yaptırılan Katra Camisinde ilk olarak Babürlü dörtgen kemeri yerine yuvarlak kemeri kullanmıştır. Daha sonra Murşidabat'taki diğer camilerde de bunu kullanmaya devam etmiştir. Avrupa yelpaze pencereleri, kör kapılar, yelpaze motifleri ve arabesk tasarımları da yaygın olarak kullanılmaktadır. Cami mimarisinin yanı sıra türbe mimarisinde de Avrupa üslubunun bir kombinasyonu vardı. Özellikle, Şujaettin ve Elivardi Han'ın mezarları, eski Babürlü kubbe veya *dochala* yerine düz çatılarla inşa edildi.Bunu daha sonra tüm Bengal mimarisini büyük ölçüde etkiledi.

Yukarıda bahsedilen Babürlü camileri ve türbeleri artık üç aşamaya ulaşmıştır. Bir kısmı yok olma eşiğinde olan, bir kısmı bilim dışı ve plansız eklemeler sonucu orijinal görünümünü kaybetmiş, bir kısmının ise yenilemede çok iyi durumda olduğu söylenmektedir. Ama ne yazık ki, bu tarihi ve paha biçilmez yapılara sahip çıkma sorumluluğu olan Hindistan Arkeoloji Bölümü birkaç tanesi dışında henüz devralıp yenilememiş. Bu durumda, Bengal'in eski başkenti Rajmahal'ın sözlerini alalım - geri kalanın durumu bir veya iki kurulum dışında çok kırılgan. Murşidabat'taki bazı sömürge dönemi yapılarının düzgün bir şekilde korunmasına rağmen, Babürlü döneminde inşa edilen birçok cami ve türbe bakıma muhtaç hale geldi. Ayrıca, özel mülkiyetin abideler ya bilimsel olmayan bir şekilde onarılmış ya da bakımsız kalmıştır. Orta Çağ'da Bengal ve bölgenin tarihine önemli tanıklıklar yapan bu mirasların korunmasından başka bir alternatif yoktur.

KAYNAKÇA

Afif, S.S. (1890). 'Tarikh-i-Firuz Shahi' In Calcutta Ed. *Bibliotheca Indica* (ss. 114-118), Calcutta.

Ahmed, Q. (1973). *Corpus of Arabic and Persian Inscriptions of Bihar*. Patna: Jayaswal Research Institute.

Anindya. (2020). Fauti Mosque, Murshidabad, https://www.youtube.com/watch?v=F_u1-Os9FPI.

Archaeological Survey of India. (2012). *Kolkata Circle* (Online).

Archaeological Survey of India. (2012). *Ranchi Circle* (Online).

Asher, C.B. (1984). Inventory of key monuments, İçinde G. Michell (Ed.), *The Islamic heritage of Bengal* (ss. 47, 91-127). Paris: UNESCO.

Asher, C.B. (1984). The Mughal and post-Mughal periods. İçinde G. Michell (Ed.), *The Islamic heritage of Bengal* (ss. 201-207). Paris: UNESCO.

Asher, C.B. (1992). *The New Cambridge History of India: Architecture of Mughal India.* Cambridge University Press.

Banerji, R.D. (1914). *Bangalar Itihash*, C. 1 (2), Kolkata. Monomahan Publication.

Bari, M.A. (2012). 'Rohanpur Octagonal Tomb' In S. Islam Ed. *Banglapedia:National encyclopedia of Bangladesh,* Second Ed. 1. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh, http://en.banglapedia.org/index.php?title=Rohanpur_Octagonal_Tomb

Baxamusa, M.H. (1999). "The Evolution of the Traditional Bengali Mosque, Proceedings of Symposium on Mosque architecture". *College of Architecture & Planning*, King Saud University.

Begum, A. (2012) 'Pakulla Mosque'. In S. Islam (Ed.), *Banglapedia:National encyclopedia of Bangladesh,* http://en.banglapedia.org/index.php/Pakulla_Mosque

Bhattacharyya, P.K. (2012). 'Shashanka' In S. Islam (Ed.), *Banglapedia:National encyclopedia of Bangladesh,* https://en.banglapedia.org/index.php/Shashanka.

Britannica Ansiklopedisi. (2012). *Gupta Dynasty*, https://www.britannica.com/place/West-Bengal/History (15 Haziran 2019).

Britannica Ansiklopedisi. (2012). *History of West Bengal*, https://www.britannica.com/place/West-Bengal/History (15 Haziran 2019).

Cakrabarti, K. & Cakrabarti, S. (2013). *Historical background of the Bengals.* Published by Scarecrow Press Inc.

Chatterjee, A. (2012). *The Sinking Brick Mosques of Bengal; ciudad de aguas Casiopea,* http://wiki.ead.pucv.cl/index.php/The_Sinking_Brick_Mosques_of_Bengal;_ciudad_de_aguas (12 December 2012).

Chowdhury, A.M. (2012). 'History'. In S. Islam (Ed.). *Banglapedia:National encyclopedia of Bangladesh,* https://en.banglapedia.org/index.php/History

Dani, A.H. (1961). *Muslim Architecture in Bengal.* Asiatic Society of Pakistan.

Eaton, R.M. (1993). *The Rise of Islam and the Bengal Frontier, 1204-1760*. University of California Press. UC press E-Books Collection. http://ark.cdlib.org/ark:/13030/ft067n99v9/.

Ghosh, D. (2018). Panuda: The Lost Capital of the Sultanate of Bengal, *Live History India*, https://www.livehistoryindia.com/cover-tory/2018/06/25/pandua-the-lost-capital-of-the-sultanate-of-bengal

Government of Bengal. (1896). *List of Ancient Monuments in Bengal*. Bengal Secretariat Press.

Heitzman, J. & Worden, R. L. (1989). *Bangladesh: A Country Study*, Second Edition, Library of Congress.

Husain, A.B.M. (2012). 'Maldah Jami Mosque'. In S. Islam (Ed.). *Banglapedia: National encyclopedia of Bangladesh*, Second Ed. 1. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh, http://en.banglapedia.org/index.php?title=Maldah_Jami_Mosque

Husain, A.B.M. (2012) 'Qutb Shahi Mosque'. In S. Islam (Ed.). *Banglapedia: National encyclopedia of Bangladesh*, Second Ed. 1. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh, http://en.banglapedia.org/index.php?title=Maldah_Jami_Mosque

Husain, A.B.M. (2007). Architecture: A history through the ages. *Cultural Survey of Bangladesh Series-2*.Asiatic Society of Bangladesh.

Jetha, S. (2018). Qutb Shahi Masjid-Golden Mosque of Pandua. *The Nomadic Architect.* https://sidhujetha.wordpress.com/2018/04/26/qutb-shahi-masjid-golden-mosque-of-pandua

Karim, A. (2006). 'The Turks'. In S. Islam (Ed.). Banglapedia: National encyclopedia of Bangladesh, Second Ed. 1. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh. http://en. banglapedia.org/index.php?title=Turks,_The.

Khan, M.M. (2013). *The Muslim Heritage of Bengal: The Lives, Thoughts and Achievements of Great MuslimScholars, Writers and Reformers of Bangladesh and West Bengal.* Kube Publishing.

Khan, S.N. & Hayy, A. (1979). *The Maathir-ul-umara: Being Biographies of the Muḥammadan and Hindu Officers of the Timurid Sovereigns of India from 1500 to about 1780 AD.* (Trans: H. Beveridge), Second ed., Janaki Prakashan.

Majumdar, R.C. (1943). *The History of Bengal (Hindu Period)*. The University of Dacca.

Maniruzzam, M. (2012). *History of Rangpur (Bengali Book).* Gatidhara Publication.

Muhammad A. A. Khan, (1931). *Memoirs of Gaur and Pandua*. Bengal Secretariat Book Depot.

Murshidabad: A Glimpse from the Past. (2017). '*Alivardi Khan (1740-56 AD)*, http://murshidabad.net/history/history-topic-alivardi-khan.htm.

Page, J.B. (2008). Indian Islamic Architecture: Forms and Typologies, Sites and Monuments. G. Michell (Ed.), Leiden-Boston: Brill, https://issuu.com/download-bse/docs/indian_islamic_architecture

Rajmahal Tourism. (2016). Historical view of Jami Masjid, Rajmahal. https://www. youtube.com/watch?v=J-Z1cz8vXng (22 Ağustos 2020).

Rasul, M.G. (1963). *Varotiyo upomohadeshe muslim shashoner itihash* (Bangla Book), 5th ed., Bangladesh: Jatiyo Grontho Prokash.

Ray, A. (2017). *Towns and Cities of Medieval India: A Brief Survey*. Routledge. https://books.google.com.bd/books?id=4TslDwAAQBAJ&pg=PA4&lpg=PA4&dq=Ray,+Aniruddha+(2017)+Towns+and+Cities+of+Medieval+India:+A+Brief+Survey.+New+York:+Routledge (22 Ağustos 2020).

Roy, N. (1949). *Bangaleer Itihash: Aadi Parba (A Bengali Book on the History of the Bengalee: Early Period)*, Deys Publishing.

Siddiq, M.Y. (2017). *Arabic and Persian Inscription of Bengal (1205-1707)*, The International Centre for Study of Bengal Art.

Siddique, A.B. (2017). The Origin of High Vaulted Platform Mosque at Dhaka City and Uses It's Underneath. *4th International Symposium on Asian Languages and Literatures: Understanding Culture (Proceedings Book)*, Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad, India.

Sinha, B.P. (1977). *Dynastic History of Magadha, Cir. 450–1200 A.D.* Abhinav Publications.

Sinha, S. (2012). Motijheel Murshidabad. In S. Islam (Ed.), *Banglapedia:National encyclopedia of Bangladesh*, Second Ed. 1. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh, http://en.banglapedia.org/index.php/Motijheel,_Murshidabad

Sinha, S. (2012). Shujauddin Mosque. In S. Islam (Ed.). *Banglapedia:National encyclopedia of Bangladesh.* Second Ed. 1. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh. http://en.banglapedia.org/index.php?title=Shujauddin_Mosque

Sircar, D.C. (1990). *Studies in the Geography of Ancient and Medieval India*. Motilal Banarsidass.

Tariq, S.H. & Jinia, M.A. (2013). The contextual issues in the islamic architecture of Bengal mosques. *Global Journal Al-Thaqafah*, *3*(1), 42-43.

Thapar, R. (1990). *A History of India*, Penguin Books.

Vaughn, B. (2004). Indian Geopolitics, the United States and Evolving Correlates of Power in Asia. *Geopolitics*, *9*(2). https://doi.org/10.1080/14650040490442944.

Waiz, Rasheda (2012). Bahram Saqqa Tomb. In S. Islam (Ed.). *Banglapedia:National encyclopedia of Bangladesh,* Second Ed. 1. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh, http://en.banglapedia.org/index.php/Bahram_Saqqa_Tomb

EKLER

EK 1: Bengal'deki Babürlü Eyalet Vali ve Nevablar (1574-1757)

Eyalet Valiler

Munim Han..... (1574–1575)
Hüsein Kuli Beg Han Jahan I ..... (1576–1578)
İsmail Kuli (vekâlet eden) .....(1578-1579)
Muzaffer Han Turbati..... (1579 1580)
Mirza Aziz Koka Han-e-Azam..... (1582–1583)
Şahbaz Han Kamboh ..... (1583–1585)
Sadık Han ..... (1585–1586)
Vezir Han Tacik..... (1586–1587)
Sait Han ..... (1587–1594)
Raja Mansingh..... (1594–1606)
Kutubettin Han Koka..... (1606–1607)
Cihangir Kuli Beg..... (1607–1608)
İslam Han Çişti ..... (1608–1613)
Şeyh Hosanga (vekâlet eden) .....(1613-1614)
Kasım Han Çişti ..... (1613–1617)
İbrahim Han Fateh Jang..... (1617–1624)
Darab Han..... (1624–1625)
Mahabat Han..... (1625–1626)
Mukarrem Han..... (1626–1627)
Fidai Han .....(1627-1628)
Kasim Han Cüveyni ..... (1628–1632)
Mir Mehmet Bakır Azam Han..... (1632–1635)
İslam Han Meşhedi..... (1635–1639)
Şehzade Şah Şuja..... (1639–1660)
Mir Cumla II..... (1660–1663)
Mirza Ebu Telib Şaista Han..... (1664–1676)
Ezam Han Koka, Fidai Han II ..... (1676–1677)
Şehzade Mehmet Azam Şah..... (1678–1679)
Mirza Ebu Telib Şaista Han (2. Dönem) ..... (1679–1688)

Han Jahan Bahadur Han ..... (1688–1689)
İbrahim Han ..... (1689–1697)
Şehzade Ezim-uş-Şan ..... (1697–1712)
Murşit Kuli Han ((vekâlet eden) ..... (1713–1716)
Murşit Kuli Han ..... (1717–1727)

Nevablar (Yarı-Otonom)

Murşit Kuli Han ..... (1717–1727)
Şarfaraz Han Bahadur ..... (1727–1727)
Şujaettin Mehmet Han ..... (1727–1739)
Şarfaraz Han Bahadur ..... (1739–1740)
Mehmet Elivardi Han Bahadur ..... (1740–1756)
Mehmet Siraj-ud-Devle ..... (1756–1757)

EK 2: Cami (Anonim)

Fotoğraf **:** 296-302

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Yeri **:** Nevab Elivardi ve Nevab Siraj-ud-Devle, Murşidabat'taki bugünün Koşbagh bölgesinde uzanmış bir yerleşkeye gömüldü. Ortadaki mezarları dışında Nevab ailesine ait diğer mezarlar da vardır; Bu yerleşkenin oldukça batısında anonim bir Babürlü camisi görülmektedir.

Bugünkü durumu: Cami, Hindistan Arkeolojik Araştırmaları kapsamında yer alan bileşik olarak çok iyi korunmuştur.

Plan ve Mimari Özellikleri: Dikdörtgen planda 16 m. uzunluğunda 6.40 m. genişliğindedir. Tek koridorlu cami, sekizgen kasnaklara oturan üç nervürlü soğanlı kubbe ile örtülüdür. Doğu cephesinde üç sivri uçlu kemerli giriş kapısı bulunmakta olup, cami içine doğudaki küçük bir avludan geçilerek girilmektedir. Merkezi kubbe ve merkezi kemerli giriş, yan taraftan daha büyüktür. Dört sekizgen köşe kule ve bitişik ince dairesel sütunlar parapet duvarını aşmaktadır nerede köşe kulelerin tepeleri köşk ve zırhlı kulelerlerden oluşmaktadır (Fotoğraf Ek 2.1-Ek 2.2).

Fotoğraf Ek 2.1: Anonim Camisi Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf Ek 2.2: Avlusunda Yer Alan Şadırvan



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf Ek 2.3: Anonim Camisi Ana Giriş Kapısı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf Ek 2.4: Anonim Camisi Kuzey Cephe Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Malzeme: Tuğla ve sıva.

Süslemesi: Caminin tüm duvarı dikdörtgen çerçeve içinde pano, kemer, sivri uçlu kemer ve sivri uçlu niş motifi ile süslenmiştir. *Güldasta*'nın bağlı ince kulelerde kullanılması, Highli'deki Fath Han Cami'ni (MS 1737), Murşidabat'taki Şhujaettin Cami'ni (MS 1743) ve Motijhil Jama Cami'ni (MS 1749-50) hatırlatıyor. İçte olduğu kadar dışta da bazı çiçek ve geometrik tasarımlara bakılıyor. Sekizgen köşe kulelerin kalıplanmış bantları ve *kalasa* finiallarının yanı sıra kubbeler, kalasa motifi ile birlikte yüksek finiallarıyla sonlandırılmıştır. Yatay korkuluk, mazgallar arasındaki siper diyagramı ile dekore edilmiştir (Fotoğraf Ek 2.5-Ek 2.6.).

Fotoğraf Ek 2.5: Dış Duvarındaki Niş ve Diğer Süslemeleri



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf Ek 2.6: Bağlı İnce Kulesinde Süslemeler



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf Ek 2.7: Uzun Finiallı Kubbe Detayı Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Tarihlendirme: Planı ve stili, yakındaki Motijhil Jama Camii'ne (MS 1749-50) neredeyse benzemektedir. Ayrıca, Nevab Elivardi Han ve Nevab Siraj-ud-Devle'nin mezar kompleksi de on sekizinci yüzyılın ortalarındadır (ASI, 2012). Bu nedenle adı belirtilmeyen bu caminin MS on sekizinci yüzyılın ortalarında yapıldığı varsayılabilir.

EK 3: Murşit Kuli Han, Ezimnunesa begum ve Nusari Banu'nun Mezarı

Şekil **:** 13-14

Fotoğraf **:** 303-314

İnceleme Tarihi **:** Ucak-şubat 2020

Bugünkü durumu **:** Mürşit Kuli Han ve Ezimunnesa Begum'un mezarları iyi durumda olmasına rağmen Nusaru Banu'nun mezarı ihmal nedeniyle harap durumdadır.

Plan ve Mimari Özellikleri: Babürlü döneminde Bengal'deki MS 1717'de Nevab (Yarı-Otonom) dönemi başladı. Murşit Kuli Han Bengal'in ilk ve çok etkili bir Nevab idi. Onun tarafından kurulan Murşidabat şehrine Bengal'in başkentini Dakka'dan oraya taşıdı ve MS 1723'te yüksek bir platform üzerine devasa bir ulu camii inşa edilmiştir. Bu camii'nin ana girdiği basamaklarının altına kendi mezarını inşa etti ve onun öldüğünde MS 1727'de orası gömüldü. Onu takiben aynı şehrinde kızı Ezimunnesa Begum ve eşi Nusari banu'nun türbesi aynı şekilde inşa edilen yüksek bir platform caminin basamaklarının altına yerleştirilmiştir. Mezar mimarisinin söz konusu olduğunda bu durum oldukça sıra dışıdır (Fotoğraf Ek 3.1- Ek 3.12) (Şekil Ek 3.1-Ek 3.2).

Fotoğraf Ek 3.1: Katra Caminin Dış Giriş Kapı Altındaki Murşit Kuli Han Mezarı Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf Ek 3.2: Murşit Kuli Han Mezar Üzerindeki Katra Caminin Giriş Basamaklar



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf Ek 3.3: Murşit Kuli Han Mezarı Giriş Kapıdan Mezar Odası Genel Görünüşü



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf Ek 3.4: Murşit Kuli Han Mezarı Sanduka Detayı



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf Ek 3.5: Ezimnunesa Begum Cami ve Mezarı Genel Görünüşü



Kaynak: ASI (http://www.asikolkata.in/murshidabad.aspx#Azimunnisa)

Fotoğraf Ek 3.6: Dış Giriş Kapı İle Birlikte Ezimnunesa Begum Cami ve Mezarı Genel Görünüşü



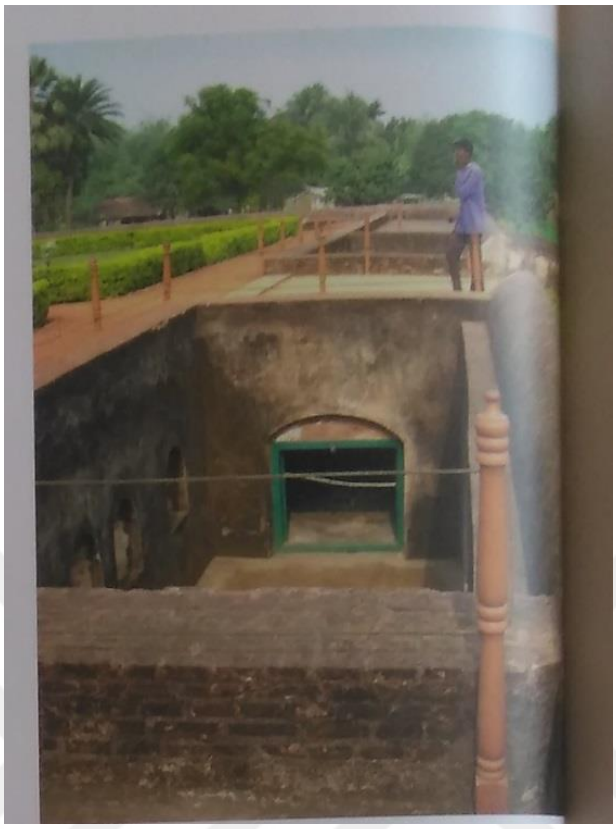
Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf Ek 3.7: Mezar Üstteki Ezimnunesa Begum Caminin Giriş Basamaklar



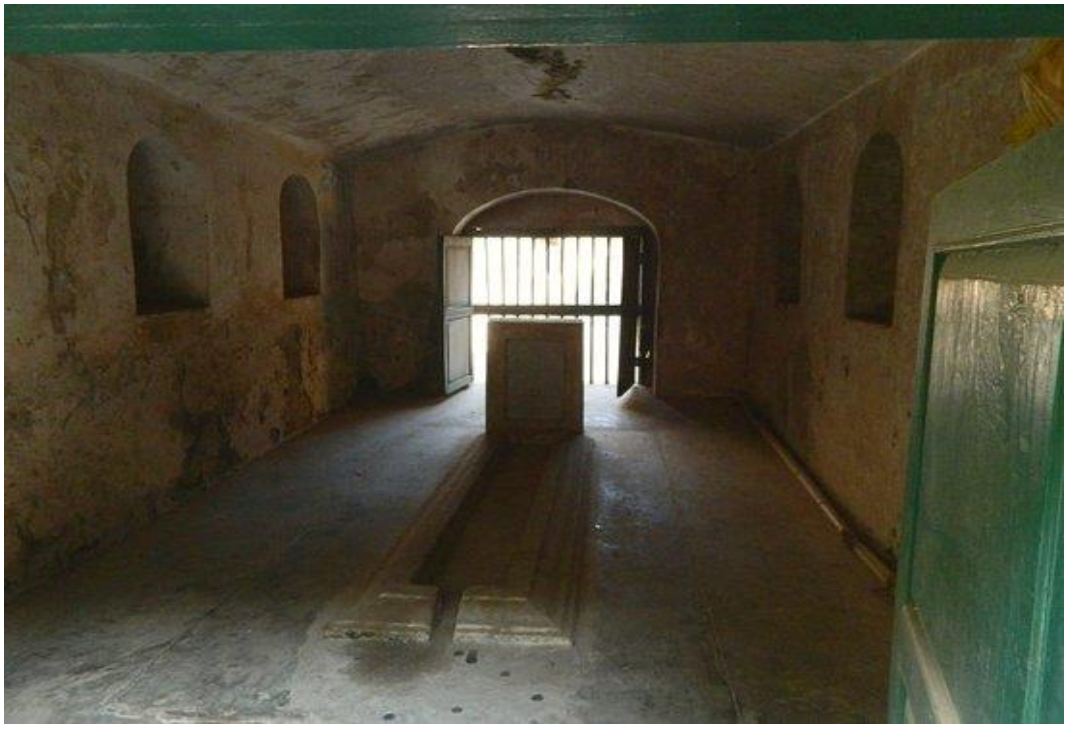
Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf Ek 3.8: Ezimnunesa Begum Mezarı Üst Kısmı Görünüşü



Kaynak: Neeta Das, 2013

Fotoğraf Ek 3.9: Ezimnunesa Begum Mezarı Sanduka Odası İç Görünüşü



Kaynak: Anisur M, (tripadvisor.com), 2019

Fotoğraf Ek 3.10: Mezar Üstteki Nusari Banu Caminin Giriş Basamaklar



Kaynak: Siddique, 2020

Fotoğraf Ek 3.11: Nusari Banu Mezarı Giriş Kapı Görünüşü



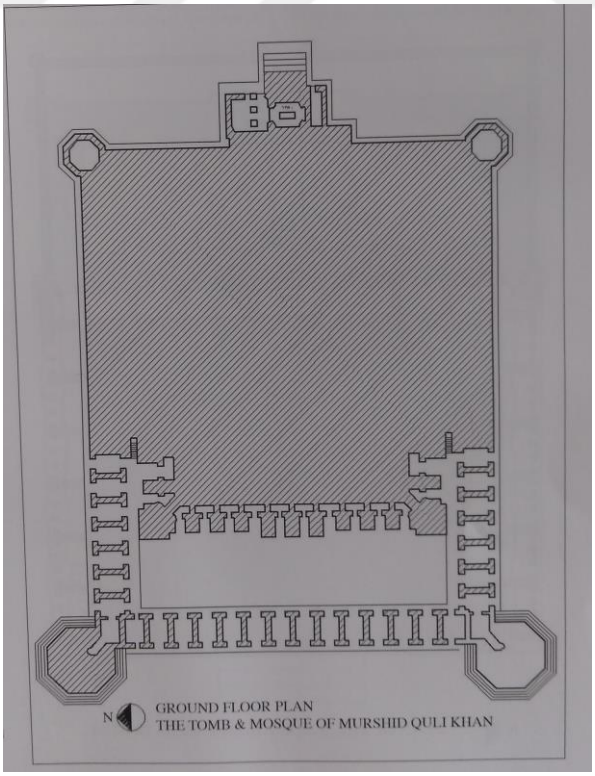
Kaynak: Travel Channel Murshidabad (youtube.com), 2019

Fotoğraf Ek 3.12: Nusari Banu Mezarı Sanduka Odası İç Görünüşü



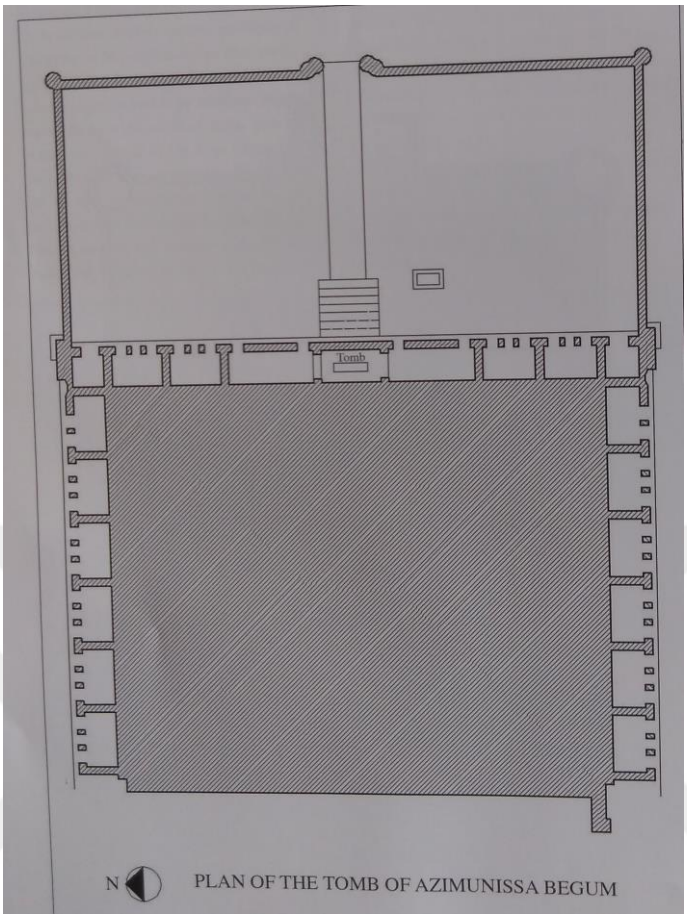
Kaynak: Musharof Vlogs (youtube.com), 2019

Şekil Ek 3.1. Katra Cami İle Birlikte Murşit Kuli Han Mezarı Zemin Planı



Kaynak: Neeta Das, 2013

Şekil Ek 3.2: Ezimunnesa Begum Mezarı Zemin Planı



Kaynak: Neeta Das, 2013

KULLANILAN BAZI TERİMLERİ

Alçı: Bileşimi kalsiyum sülfat di hidrat (CaS04 2H20) olan alçı taşının (Jips) 110-180 arasında pişirilip öğütülmesi sonucu elde edilen hidrolik bağlayıcı.

Alınlık: Kapı ve pencerenin üzerinde ve kimi yapıların giriş kısmında bulunan, içi doldurulmuş kemerli üçgen süsleme bölüm.

Anıt: Abide / Önemli bir olay yada kişileri anmak. Ilke düşünce ve ideali yüceltmek için konuyla ilgili yere yapılan ve çevreye egemen bir konuma yerleştirilen yazıt, sütun, heykel ya da mimari yapıtlardır.

Antik: İlk Çağdaki uygarlıklarla, özellikle eski Yunan ve Roma uygarlıklarıyla ilgili olan.

Arkeoloji: Tarih öncesi ve eski çağlardan kalma eserleri tarih ve sanat bakımından inceleyen bilim, kazı bilimi.

Avlu: Yapıların orta kısmında bulunan, tercihe göre üstü açık ya da kapalı olan geniş bölümdür.

Ayak: Taş veya tuğla örgü teknikleri kullanılarak yapılan ve sütun gibi işlevi olan kalın taşıyıcı yapı öğesi.

Bani: Bir mimarlık veya sanat eserini yaptıran, sipariş eden ve bedelini ödeyen kimse.

Bezeme: Herhangi bir yüzeyi motifle süsleme, tezyin, süs.

Bordür: Yapıda bir gerecin çevresini tümüyle yada kısmen kuşatan, aynı yada farklı gereçlerden kuşatan bölüm.

Boyut: Ölçmede ele alınan; uzunluk, genişlik ve derinlik doğrultularının her biri bir boyuttur.

Cami: Toplanma ve toplayan anlamını taşır. Müslümanların ibadethanesidir.

Çifte Kemer: Bitişik olarak yan yana yapılan ve çokluk üzerine örülen başka bir kemerle çevrelenen ikiz kemer.

Dado: Taban, kaide taşı. Dadolar (kaideler: iç duvarların en alttaki bitiş kısmı).

Duvar: Örtüden gelen yükleri zemine aktarır ve mekanı sınırlar. Yapılarda; taş, tuğla, briket, kerpiç ve benzeri kagir gereçlerle yapılan düşey bölme öğeleridir.

Estetik: Sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzel duyu.

Eyvan: Üç tarafı ve üstü kapalı, bir tarafı bütün genişliği ile bir avluya ya da diğer bir mekana açılan yapı birimi.

Form/Biçim: Somut sanatlarda belli bir temanın plastik yada grafik açıdan dile getirilişidir.

Fotoğraf: Görüntünün bir mercekler sistemi aracılığıyla eczalı duyar kart üzerinde sabitleştirilmesiyle oluşan resimdir.

Geometri: Nokta, çizgi, açı, yüzey ve cisimlerin birbirleriyle ilişkilerini, ölçümlerini, özelliklerini inceleyen matematik dalı.

Görünüş: Bir yapı veya herhangi bir nesneyi geometrik ve düşey iz düşümlerle gösteren ölçekli çizim.

Güldeste: Lotus şeklinde başlıkla sonlandırılmış sütünce başlığı.

Harim: Caminin ibadete ayrılan iç mekanına verilen isim.

Jali-jalis: Ajur, delik işi kafes oyma.

Kasnak: Bir mimari yapıda kubbenin oturduğu ve yapının üslubuna, türüne göre çokgen yada yuvarlak olan kaide.

Kemer: Kemer mimaride herhangi bir açıklığı geçmek için kullanılan eğrisel biçimli strüktürel öğedir. Bu açıklık üç farklı şekilde elde edilebilir a) iki duvar arası b) iki sütun arası c) bir sütun ve bir duvar arası.

Kesit: Bir cisim bir düzlemde kesildiğinde düzlem üzerinde meydana gelen şekil.

Kompozisyon: Bir sanat yapıtında parçaların bir bütün oluşturacak şekilde ve tasarım anlayışı içinde bir araya getirilmesidir.

Koridor: Bir kattaki odaları birbirine bağlayan dar,uzun geçit.

Korkuluk: Köprü,merdiven,balkon gibi düşmek tehlikesi olan yerlerin kenarlarına dikilen alçak duvar veya parmaklık.

Kubbe kasnağı: Bir kubbeyi taşıyan; daire, kare yada çokgen biçimli yapı birimi.

Kubbe: Binaların üzerlerini örtmek için kullanılan yarım küre şeklindeki mimari unsurdur.

Kule: Taban alanına oranla yüksekliği çok fazla olan, çoğu silindir şeklinde yapı.

Malzeme: Bir ürün elde etmek için kullanılması gereken maddelerdir.

Medrese: Yüksek düzeyde öğretim kurumu. Bu amaçla yaptırılmış mimarlık eseri.

Mescid: İçinde Cuma ve bayram namazı kılınmayan, minbersiz ve genellikle de minaresiz camilerdir.

Mihrap: Cami ve mescitler ile namazgâhlarda kıble yönünde belirleyici mimari öğe.

Mimar: Mesleği, yapı tasarlamak, projelendirmek ve uygulanmasını yönetmek olan kişi.

Minare: Camiilerin dışında bazen bitişik bazende tamamen ayrı olarak inşa edilen ezan okumak için yapılan öğe.

Minber: Camilerde cuma ve bayram gibi önemli günlerde hutbe okunması için yapılmış merdiven biçiminde öğe.

Model: Bir sanatsal çalışmada anlatılmak üzere seçilen nesne.

Motif: Yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik olan ögelerden her biri.

Mukarnas: Kubbeye geçiş elemanları arasında yer alan mukarnas, düşey bir yüzeyden üzerinde bulunan daha taşkın bir yüzeye geçmede kullanılan ve küçük prizmalar şeklinde birbiri üzerine oturan bindirmelere verilen genel addır.

Nef (Sahın): Yapılarda sütunlarla ya da payelerle ayrılan her bir bölüm.

Niş: Duvarda küçük ölçüde ve düzgün girinti.

Pandantif: Bir kubbeyi taşıyan kemerler ile kubbe kaidesinin arasını kapatan ve kare bir plandan kubbenin dairesel kaidesine geçmeyi sağlayan küresel üçgen şeklindeki yapı öğesi.

Payanda: Örneğin bir duvarı güçlendirmek için eğik olarak vurulan destek.

Pencere: Dışarısını görmek, hava ve ışık almak için duvarlarda yapılan ve doğrama ile camdan meydana gelen açma.

Pişтak: Asıl eve girmeden önceki oda veya koridor.

Plan: Bir cismin yatay bir düzlemde kesildiği varsayılarak çizilen ölçekli arakesit resmi.

Portal (taç kapı): Büyük bir yapının oldukça süslü inşa edilmiş anıtsal girişidir.

Rekonstrüksiyon: Bir yapının restitüsyon projesine göre yeniden inşa edilmesidir.

Restorasyon: Çeşitli zamanlarla çeşitli etkilenmelerle bozulan yada tahrip olan, plan şemaları değişen yapının özgün haline kavuşmasıdır.

Revak: Bir yandan duvarlara diğer yandanda serbest desteğe kemerler ile oturan üstü örtülü birim.

Sağır ve Kör Kemerler: İçi taş yada tuğla ile dolu olan, genelde süsleme amaçlı yapılan kemer.

Son cemaat yeri: Namaza geç gelenler için yapılmış kısımdır. Kapalı, açık yada yarı açık vaziyette olabilir.

Stil: Görsel biçimde sunulan düşünce ve duyguların karakteristik bir tarzı.

Strüktür: Bir yapıda mekanı sınırlandıran ve mekanı ayakta tutan taşıyıcı sistemdir, doluluklardan ve boşluklardan oluşabilir.

Sütun başlığı: Sütun gövdesi ile onun taşıdığı üst örtü arasında kala ve genellikle süslü olan malzemedir.

Sütun: Çokgen, kare veya daire planlı; taştan, mermerden veya ahşaptan genellikle yekpare olarak yapılmış düşey taşıyıcı öğe.

Sütunce: Yüksekliğine oranla çapı çok küçük olan, genellikle bezeme amaçlı kullanılan (taşıma görevi üstlenmeyen) İnce ve küçük sütun.

Şadırvan: Genellikle anıtsal ibadet yapılarının avlusunda veya bitişiğinde abdest almak için yapılmış su yapılarıdır.

Şadırvan: Cami avlusunun ortasında bulunan, çokgen yada dairesel planlı, abdest almaya yarayan su yapıları.

Teknik: Bir işin yolu ve yordamı olmakla beraber; fizik, kimya ve matematik gibi bilimleri iş alanında kullanmaktır.

Tipoloji: Yapıların; tarz, işlev, biçim vb. niteliklere göre sınıflandırılmasıdır.

Tonoz: Biçimi alttan içbükey olmak üzere taş yada tuğla ve harçla örülmüş yarım silindir biçiminde tavan; bir kemerin ötelenmesi ile meydana gelen örtü.

Transept: Örtü sisteminde nefleri dik açı ile kesen ve altyapıya da yansıyan birim.

Tromp: Tromp, kare mekandan kubbe yuvarlağına geçişi sağlayan ve küçük tonoz biçiminde örülen bir geçiş ögesidir.

Türbe: Gövde (ziyaret) bölümü ve örtüsü bulunan mezar anıtı.

Türk Sanatı: Tarih boyunca Türk devletleri ya da topluluklarınca oluşturulan sanat. Ancak burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus söz konusudur. Sanat ya da dönemin öncesi ve sonrası olarak ele alınabilen ve aynı kültür çevresine ait başka dönemlerin veya üslupların olup olmadığı hususu. O halde türk sanatı ancak bir süreç olarak var olduğu coğrafi ve kültürel çevreler için geçerli bir terimdir. Dolayısı ile Anadolu Türk sanatı kavramını, zamanda ve mekanda esneklik ve yaygınlık gösteren bir süreç olarak ele almak ve siyasal oluşumlarla zorunlu bir bağlantı içinde düşünmek gerekir.

Ulu Cami: Her şehrin ya da büyükçe yerleşme merkezinin en büyük camii.

Üslup: Bir sanatçının, bir sanat çeşidinin yada bir sanat döneminin kendine özgü tasarım tarzı.